

ELINKAUTINEN VANKEUS

Lapin yliopisto

Maisteritutkielma

Annastiina Vanhanen

Rikosoikeus

Kevät 2016

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Elinkautinen vankeus

Tekijä: Annastiina Vanhanen

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Oikeustieteiden maisteri, Rikosoikeus

Työn laji: Tutkielma_X_ Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö

Sivumäärä: X + 73

Vuosi: 2016

Tiivistelmä: Elinkautinen vankeus on yksi ankarimmista laillisista rankaisukeinoista. Sitä pidetään monesti inhimillisempänä rangaistuksena kuolemanrangaistukseen verrattuna, eikä siihen liittyviä ihmisoikeudellisia ongelmia välttämättä hahmoteta. Kansainvälisesti elinkautiseen vankeuteen ollaan vasta alettu kiinnittää huomiota, esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on joutunut ottamaan kantaa siihen, voidaanko ihminen vangita koko loppuelämäkseen ilman mahdollisuutta saattaa vankeuden pituutta uudelleen arvioitavaksi.

Suomessa elinkautinen vankeus on ollut kuolemanrangaistuksen poistumisen jälkeen ankarin rikosoikeudellinen seuraamus. Suomessa rangaistus ei kuitenkaan ole aidosti loppuelämän kestävä, vaan Helsingin hovioikeudelle on laissa annettu tehtäväksi tarkistaa vankeuden jatkamisen edellytykset 12 vuoden kuluttua vapaudenmenetyksen alkamisesta.

Tutkielmassa käsitellään elinkautisen vankeuden yleisiä piirteitä sekä eroja eri oikeusjärjestelmien välillä. Pääpaino on kuitenkin Suomen elinkautisessa vankeudessa ja sen sääntelyssä. Käsittelyssä on myös aiheeseen liittyvä kansainvälinen sääntely sekä ihmisoikeustuomioistuimen antamat ratkaisut.

Avainsanat: rikosoikeus, rangaistus, elinkautinen vankeus, armahdus

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi _X_

Sisällys

Lähteet.....	IV
Kirjallisuus.....	IV
Artikkelit.....	IV
Sähköiset lähteet.....	V
Virallislähteet.....	VII
Oikeustapaukset.....	X
1. Johdanto.....	1
2. Elinkautisen vankeuden määrittely ja tavoitteet.....	3
2.1. Määritelmä.....	3
2.1.1 Aidosti elinkautinen vankeus.....	5
2.1.1.1. Yleistä.....	5
2.1.1.2. Life without parole (LWOP).....	8
2.1.2 Elinkautinen vankeus, jonka jatkamisen edellytysten tarkistamisesta on säädetty laissa.....	9
2.1.3 Määräaikainen elinkautinen vankeus.....	11
2.1.4 De facto elinkautinen.....	12
2.2. Elinkautisen vankeuden tavoitteet.....	13
2.2.1. Elinkautisen vankeuden historia.....	13
2.2.2. Elinkautisen vankeuden oikeutus.....	14
3. Elinkautisen vankeuden kansainvälinen sääntely.....	16
3.1. Kansainvälisestä sääntelystä yleisesti.....	16
3.2. Euroopan ihmisoikeussopimus.....	16
3.2.1. Artiklan 3 kidutuksen kieltö.....	16
3.2.2. Artiklan 5 laillisuusvaatimus.....	21
3.3. Amerikan ihmisoikeussopimus (American Convention on human rights).....	22
3.4. Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussääntö.....	23
3.5. Eurooppalainen pidätysmääräys.....	24
3.6. Euroopan vankilasäännöt (European Prison Rules 2006).....	25
3.7. Euroopan neuvoston suositus elinkautisvankien ja muiden pitkäaikaishankien rangaistusten täytäntöönpanon järjestämisestä (2003).....	25
3.8. Suositus vaarallisista rikoksentekijöistä (2014).....	27
3.9. Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus ...	28
3.10. Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon säännöt (Standard Minimum rules for the treatment of the Prisoners).....	29

3.11. Yhdistyneiden kansakuntien rikostorjunnan yksikön raportti elinkautisesta vankeudesta (1994).....	30
3.12. Yhteenveto.....	31
3.12. Valvonta.....	32
3.12.1. YK:n kidutuksenvastaisen sopimuksen valinnainen lisäpöytäkirja.....	32
3.11.2. Kidutuksen vastainen komitea (CPT)	33
4. Elinkautinen vankeus rangaistuksena	34
4.1. Elinkautinen rangaistus rangaistuslajina	34
4.1.1. Elinkautisen rangaistuksen pakollisuus.....	34
4.1.2 Elinkautisen rangaistuksen tuomitseminen	35
4.1.3 Rikokset, joista elinkautinen vankeus voidaan tuomita	35
4.2. Vankeuden tosiasiallinen pituus	39
4.3. Muut rangaistukseen vaikuttavat tekijät.....	40
4.3.1. Alaikäiset vangit	40
4.3.2 Naispuoliset vangit.....	43
4.3.3. Henkisesti sairaat vangit.....	44
4.3.4. Ikääntyneet vangit.....	45
4.3.5. Ulkomaalaiset vangit	46
5. Elinkautisesta vankeudesta vapautuminen	47
5.1. Armahdus.....	47
5.2. Laissa säädetty vapautumisedellytykset	50
5.2.1. Yleistä.....	50
5.2.2. Tuomioistuimien arvioi vapautumisen edellytykset	51
5.2.3. Armahduslautakunta.....	53
6. Vaihtoehdot	55
6.1. Kuolemanrangaistus	55
6.1.1. Yleistä.....	55
6.1.2. Sääntely	57
6.1.2 Kuolemanselli	59
6.1.3 Yhdysvallat.....	60
6.1.4 Japani.....	62
6.2. Pitkät määräaikaisten rangaistukset	64
6.2.1 Yleistä.....	64
6.2.2 Norja.....	65
7. Eettiset ongelmat	66
7.1. Yleiset elinkautiseen vankeuteen liittyvät ongelmat.....	66
7.2. Eristysselli	68

7.3. Globaali kehitys	71
8. Lopuksi	72

Lähteet

Kirjallisuus

Bellelli, Roberto: International Criminal Justice: Law and Practice from the Rome Statute to Its Review, 2016

Blekxtoon, Rob: Handbook on the European Arrest Warrant, 2005

Janis, Mark; Kay, Richards sekä Bradley, Anthony: European Human Rights Law, 3. painos, 2008

Kaijalainen, Marjatta: Elinkautisvangit 1980–2013 ja heidän uusintarikollisuutensa, Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2014

Kekkonen, Jukka ja Ylikangas, Heikki: Vapausrangaistuksen valtakausi, Nykyisen seuraamusjärjestelmän historiallinen tausta, 1982

Laine, Matti: Kriminologia ja rankaisun sosiologia, 2014

Lappi-Seppälä, Tapio – Rautio, Ilkka: Oikeuden perusteokset, Rikosoikeus, 2013

Ogletree, Jr., Charles J. ja Sarat, Austin: The Charles Hamilton Houston Institute Series on Race and Justice : Life without Parole : America's New Death Penalty?, 2012

Ruokanen, Miikka: Ihmiskäsitys vapausrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevassa lainsäädännössä Suomessa 1889-1980, Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu, 1981

Stokes, Rachel: A Fate Worse than Death?, 2008

Van Zyl Smit, Dirk: Taking Life Imprisonment Seriously : In National and International Law, 2002

White, Robin ja Ovey, Clare: The European Convention on Human Rights, 5. painos, 2010

Artikkelit

Horwitz, Sari: President Obama commutes sentences of 95 federal drug offenders (18.12.2015). Saatavissa: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/president-obama-commutes-sentences-of-about-100-drug-offenders/2015/12/18/9b62c91c-a5a3-11e5-9c4e-be37f66848bb_story.html

Kerkelä, Lasse: Niinistö armahti ensi kertaa törkeistä huumerikoksista tuomittuja – Professori: ”Vaatii presidentiltä uskallusta”. (29.12.2015). Saatavissa: <http://www.hs.fi/kotimaa/a1451365949539>

Lewis, Mark ja Lyall, Sarah: Norway Mass Killer Gets the Maximum: 21 Years (24.8.2012). Saatavissa:

http://www.nytimes.com/2012/08/25/world/europe/anders-behring-breivik-murder-trial.html?_r=0

Nellis, Ashley ja Chung, Jean: Life goes on: The historic raise in life sentences in America, 2013. Saatavissa:

http://sentencingproject.org/doc/publications/inc_Life%20Goes%20On%202013.pdf

Pilkington, Ed: America's longest-serving prisoner in solitary has conviction quashed (21.11.2014). Saatavissa: <http://www.theguardian.com/us-news/2014/nov/21/albert-woodfox-angola-three-solitary-confinement-42-years-conviction-overturned>

Sleap, Bridget: Old age behind bars: how can prisons adapt to the needs of increasingly elderly populations?, 2014. Saatavissa: <http://www.penalreform.org/blog/age-bars-prisons-adapt-increasingly-elderly-populations/>

Von Drehle, David: The Death of the death penalty (8.6.2015). Saatavissa: www.time.com/deathpenalty

Dutch News: Life in a Dutch jail may no longer mean life (1.4.2016). Saatavissa: <http://www.dutchnews.nl/news/archives/2016/04/life-in-a-dutch-jail-may-no-longer-mean-life/>

Sähköiset lähteet

Yhdistyneiden kansakuntien rikostorjunnan yksikön raportti elinkautisesta vankeudesta, 1994. Saatavissa: <http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/06/UNODC-1994-Lifers.pdf>

Yhdistyneiden kansakuntien lehdistöilmoitus, 9.5.2008. Saatavissa: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=26622#.Vyo8lkdXfIU>

Smith, Peter: Solitary confinement, Torture Journal vol 18, 2008. Saatavissa: <http://solitaryconfinement.org/uploads/TortureJournalVol18No1.pdf>

CPT, Short Overview on Life sentences, 2008. Saatavissa: <http://www.cpt.coe.int/en/working-documents/CPT-2008-26-eng.pdf>

Old Behind Bars: The Aging Prison Population in the United States, 2012. Saatavissa: <https://www.hrw.org/report/2012/01/27/old-behind-bars/aging-prison-population-united-states>

Mitchell, Barry ja Roberts, Julian V.: Public Opinion and Sentencing for Murder, 2010. Saatavissa: http://www.nuffieldfoundation.org/sites/default/files/files/Public%20Opinion%20and%20Sentencing%20for%20Murder_Mitchell&Robertsv_FINAL%281%29.pdf

Örebro käräjäoikeuden lehdistötiedote (21.4.2016): Tommy Erikssons livstidsstraff omvandlas. Saatavissa: <http://www.orebrotingsratt.domstol.se/Om->

tingsratten/Nyheter-och-pressmeddelanden/Tommy-Erikssons-livstidsstraff-
omvandlas/

Epävirallinen käännös, Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, 2007. Saatavissa:
[http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/EPR/Euroopanvanki
las%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6t%202.pdf](http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/EPR/Euroopanvanki
las%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6t%202.pdf)

Penal Reform International: Alternatives to the death penalty Information pack,
2015. Saatavissa: [http://www.penalreform.org/wp-
content/uploads/2015/03/PRI_Alternatives_to_death_penalty_info_pack_WEB.pdf](http://www.penalreform.org/wp-
content/uploads/2015/03/PRI_Alternatives_to_death_penalty_info_pack_WEB.pdf)

The Sentencing Project, Life Goes On: The Historic Rise in Life sentences in
America, 2013. Saatavissa:
[http://sentencingproject.org/doc/publications/inc_Life%20Goes%20On%202013
.pdf](http://sentencingproject.org/doc/publications/inc_Life%20Goes%20On%202013
.pdf)

Potter, Gary W.: Cost, Deterrence, Incapacitation, Brutalization and the Death
Penalty, The Scientific Evidence. Statement Before the Joint Interim Health and
Welfare Committee, 1999. Saatavissa: [http://www.e-
archives.ky.gov/pubs/Public_Adv/jan00/dppotter.html](http://www.e-
archives.ky.gov/pubs/Public_Adv/jan00/dppotter.html)

Ylikansallisten järjestöjen internetsivut

YK:n ihmisoikeudet
(<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/OPCAT/Pages/OPCATIntro.aspx>)

YK:n korkea edustaja (<http://indicators.ohchr.org/>)

YK:n asiakirjat
([https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-
10&chapter=18&lang=en](https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-
10&chapter=18&lang=en))

Globalis ([http://globalis.fi/Kv-sopimukset/Kansalais-ja-poliittisia-oikeuksia-
koskeva-yleissopimus](http://globalis.fi/Kv-sopimukset/Kansalais-ja-poliittisia-oikeuksia-
koskeva-yleissopimus))

Organization of American States ([http://www.oas.org/dil/treaties_B-
32_American_Convention_on_Human_Rights_sign.htm](http://www.oas.org/dil/treaties_B-
32_American_Convention_on_Human_Rights_sign.htm))

Kansallisten virastojen internetsivut

Ruotsin kriminaalihuolto (<http://www.kriminalvården.se>)

Ruotsin hovioikeuksien tiedotteet ([http://www.svea.se/Om-Svea-
hovratt/Nyheter-fran-Svea-hovratt/Dom-i-det-sk-terroristbrottmalet-/](http://www.svea.se/Om-Svea-
hovratt/Nyheter-fran-Svea-hovratt/Dom-i-det-sk-terroristbrottmalet-/))

Irlannin oikeus- ja tasa-arvoministeriö
(http://www.justice.ie/en/JELR/Pages/parole_board)

Irlannin armahduslautakunnan ohje (A Guide to Parole Board)
([http://www.justice.ie/en/JELR/Parole%20Board%20Guide.pdf/Files/Parole%2
0Board%20Guide.pdf](http://www.justice.ie/en/JELR/Parole%20Board%20Guide.pdf/Files/Parole%2
0Board%20Guide.pdf))

Irlannin Citizens Information Board
(http://www.citizensinformation.ie/en/justice/prison_system/parole_board_of_ireland.html)

Alankomaiden hallitus (<https://www.government.nl/topics/sentences-and-non-punitive-orders/contents/custodial-sentences>)

Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus (<http://www.gov.uk>)

Yhdistyneen kuningaskunnan Sentencing Council
(<https://www.sentencingcouncil.org.uk/>)

Yhdysvaltojen armahduslautakunta (<https://www.justice.gov/uspc>)

Yhdysvaltain oikeusministeriö (<https://www.justice.gov/pardon>)

Australian hallitus
(<https://www.ag.gov.au/CrimeAndCorruption/FederalOffenders/Pages/Royalprerogativeofmercyandreferralofmatterstostateandterritorycourts.aspx>)

Järjestöjen internetsivut

Amnesty International (www.amnesty.org)

Death Penalty Information Center (deathpenaltyinfo.org)

Death Penalty Worldwide, Database Japan
(<http://www.deathpenaltyworldwide.org/country-search-post.cfm?country=japan>)

Penal Reform International (<http://www.penalreform.org/priorities/life-imprisonment/issue/>)

The ACLU of Northern California (<https://www.aclunc.org/article/truth-about-life-without-parole-condemned-die-prison>)

Virallislähteet

Kansainväliset

Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi)

Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi (1987)

Amerikan ihmisoikeussopimus (American Convention on human rights)

Protocol to the American convention on human rights to abolish the death penalty (A-53)

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (8/1976).

Toinen pöytäkirja koskien kuolemanrangaistuksen poistamista (1989)

Rooman perussääntö (Roomassa 17 päivänä heinäkuuta 1998 tehty Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussääntö)

Yleissopimus lapsen oikeuksista (1989)

Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (1984)

Kidutuksen vastaisen yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja kansallisesta ja kansainvälisestä valvontajärjestelmästä [The Optional Protocol to the UN Convention against Torture (OPCAT)]

Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt (1957)

UN rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (nk. Pekingin säännöt, 1985)

United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Noncustodial Measures for Women Offenders (nk. Bangkokin säännöt, 2010)

Eurooppalainen pidätysmääräys (2002)

Euroopan neuvoston suositus elinkautisvankien ja muiden pitkäaikaishankien rangaistusten täytäntöönpanon järjestämisestä (2003)

Euroopan neuvoston suositus vaarallisista rikoksentekijöistä (2014)

Ministerikomitean suositus jäsenvaltioille Euroopan vankilasäännöistä (2006)

Neuvoston puitepäättös terrorismin torjumisesta (2002)

Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksen päätöslauselman kuolemanrangaistuksen täytäntöönpanon keskeyttämisestä (2014)

Concluding observations on the sixth periodic report of Japan, CCPR/C/JPN/6

Statement of the Committee of Ministers on the death penalty in Japan (2016)

Istanbulin lausunto (The Istanbul Statement on the Use and Effects of Solitary Confinement 2007)

YK:n erityistarkkailijan raportti E/CN.4/2006/120

YK:n ihmisoikeuskomitean lausunto CCPR/CO/70/DNK (2000)

Kansalliset

Suomen perustuslaki (731/1999)

Rikoslaki (39/1889)

Laki pitkäaikaishankien vapauttamismenettelystä (781/2005)

Laki valvotusta koevapaudesta (629/2013)

Laki kuolemanrangaistuksen poistamisesta rangaistusjärjestelmästä (343/1972).

Asetus vapausrangaistusten toimeenpanemisesta (28/1866)

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi (94/1993)

Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi (HE 262/2004)

Criminal Justice Act 2003 (Yhdistynyt kuningaskunta)

Crime (Sentences) Act 1997 (Yhdistynyt kuningaskunta)

The Indeterminate Sentence Manual ("the Lifer Manual"), issued by the Secretary of State as Prison Service Order 4700 in April 2010 (Yhdistynyt kuningaskunta)

Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven) (Norja)

Lag (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid (Ruotsi)

Brottsbalk (Ruotsi)

Bekendtgørelse af straffeloven (Tanska)

Yhdysvaltojen perustuslain 8 lisäys (amendment)

Strafgesetzbuch (Saksa)

Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden (Alankomaat)

Stjórnarskrá lýðveldisins Íslands (Islanti)

La Constitution (Ranska)

Venäjän rikoslaki (englanninkielinen käännös saatavissa:
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>)

Azerbaidzhanin rikoslaki (englanninkielinen käännös saatavissa:
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>)

Armenian rikoslaki (englanninkielinen käännös saatavissa:
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>)

Ukrainan rikoslaki (englanninkielinen käännös saatavissa:
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>)

Georgian rikoslaki (englanninkielinen käännös saatavissa:
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>)

Etelä-Korean perustuslaki (englanninkielinen käännös saatavissa National Assemblyn internetsivuilta:
http://korea.assembly.go.kr/res/low_01_read.jsp?boardid=1000000035)

Oikeustapakset

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Babar Ahmad ja muut v Yhdistynyt kuningaskunta (36742/08, 66911/09 ja 67354/09)

Einhorn v Ranska (71555/01)

Garagin v Italia (2008)

Harakchiev ja Tolumov v. Bulgaria (15018/11 ja 61199/12)

Harkins ja Edwards v Yhdistynyt kuningaskunta (9146/07 ja 32650/07)

Hutchinson v Yhdistynyt kuningaskunta (57592/08)

I.I v Bulgaria (44082/98)

Kafkaris v Kypros (21906/04)

László Magyar v Unkari (73593/10)

Léger v Ranska (19324/02)

Nivette v Ranska (44190/98)

Meixner v Saksa (26958/07)

Oldham v Yhdistynyt kuningaskunta (36273/97)

Saadi v Italia (37201/06)

Streicher v Saksa (40384/04)

Trabelsi v Belgia (140/10)

Tyrer v Yhdistynyt kuningaskunta (5856/72)

Törköly v Unkari (4413/06)

Vinter ja muut v Yhdistynyt kuningaskunta (66069/09, 130/10 ja 3896/10)

Öcalan v Turkki (24069/03, 197/04, 6201/06 ja 10464/07)

Amerikan ihmisoikeustuomioistuin

Castillo Petruzzi ja muut v Peru (1999)

Mendoza ja muut v Argentiina (2013)

Suomen korkein oikeus

KKO 2005:44

KKO 2005:7

KKO 2004:80

KKO 2000:29

Yhdysvaltain korkein oikeus

Ewing v. California (2003)

Graham v. Florida (2010)

Solem v Helm (1983)

1. Johdanto

”Prisoners serving life sentences are also unique in terms of what they represent in the criminal justice system – persons who have been convicted of very serious offences and whose sentences are an expression of the ideas of both specific and general deterrence, as well as retributive punishment. They should be recognized as a distinct group of long-term prisoners and should be treated accordingly.” – Yhdistyneiden kansakuntien raportti elinkautisesta vankeudesta, kohta 4 (1994)

lästään huolimatta edellä mainittu lainaus on edelleen ajankohtainen elinkautista vankeutta ajatellessa; elinkautisen vankeus rangaistuksena on muuttunut vain vähän viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana. Lainmukaisen rankaisemisen suurimmat ihmisoikeudelliset ongelmakohdat yhdistetään edelleen kuolemanrangaistukseen, sen lopullisuuteen ja peruuttamattomuuteen; kuolemanrangaistusta ei ole kyetty vielä poistamaan edes kaikkien kehittyneiden maiden oikeusjärjestelmistä. Elinkautinen vankeus on ”inhimillisempänä” rangaistuksena jäänyt sen varjoon, eikä vankeuteen välttämättä edes koeta liittyvän sellaisia ongelmia, joihin olisi syytä puuttua.

On kuitenkin olemassa maita, jotka ovat jo ottaneet askeleen eteenpäin. Rankaisusysteemien toista ääripäätä edustavat maat, jotka ovat luopuneet elinkautisen rangaistuksen käytöstä. Esimerkiksi naapurimaassamme Norjassa elinkautinen vankeus ei oikeusjärjestykseen sisälly, vaan sen sijasta kaikille rikoksille on määrätty laissa rangaistuksen enimmäispituudet. Tällainen ratkaisu parantaa rangaistuksen ennakoitavuutta, ja ainakin näennäisesti ehkäisee niitä pitkään vankeuteen liittyviä ongelmia, joita elinkautiseen vankeuteen rangaistuksen määrittelemättömän pituuden vuoksi liittyy. Toisaalta Norjan

systeemiinkin on jätetty auki mahdollisuus sille, että vanki tarvittaessa voi de facto kärsiä elinkautisen vankeuden; vaaralliseksi todetun vangin vankeutta on nimittäin mahdollista jatkaa käytännössä tämän koko loppuelämän ajan.

Lähtökohtaisesti kuitenkin määräaikaiset vankeusrangaistukset voivat kuulostaa inhimillisemmältä ratkaisulta kuin elinkautinen vankeus, mutta paljon on myös merkitystä sillä, kuinka pitkiä rangaistukset ovat tosiasiaassa. Espanjassa määräaikaisen vankeuden pituus voi olla jopa 40 vuotta, mikä on huomattavasti pidempi aika kuin Suomen keskimäärin noin 15 vuotta kestävä elinkautinen vankeus.

Elinkautiseen vankeuteen liittyviä ihmisoikeusongelmia ei edes kaikkialla vielä tunnistetakaan. Silmä silmästä -mentaliteetin ohjatessa vielä pääosin ihmisten oikeustajua nähdään elinkautinen vankeus kuolemanrangaistuksen sijasta ainoana mahdollisena rangaistuksena kaikista törkeimmistä rikoksista.

Kansan vaatiessa kovempia rangaistuksia estää poliittinen paine yleensä elinkautiseen vankeuteen liittyvien ihmisoikeusepäkohtien korjaamisen. Kun esimerkiksi Yhdysvalloissa kuolemanrangaistusta käytetään poliittisena aseena, on vaikeaa nähdä, että kukaan voisi lisätä poliittista suosiota kannattamalla kevyempiä rangaistuksia. Rehabilitaation ja vankien yhteiskuntakelpoisuuden perään huudellaan kansainvälisissä sopimuksissa ja aiheesta tehdyt tutkimuksetkin puoltavat lyhyempiä vankeusaikoja, mutta tunteen ohjatessa ei faktoja useinkaan haluta kuulla.

Tässä tutkielmassa tulen esittelemään elinkautisen vankeuden rangaistuksena pääpiirteissään sekä siihen liittyviä erityispiirteitä eri oikeusjärjestelmissä; Eurooppa ja Yhdysvallat ovat materiaalin saatavuudesta johtuvista syistä edustettuina muuta maailmaa paremmin. Suomen elinkautinen vankeus esitellään työssä myös kattavasti. Työssä käydään läpi koko vankeuslajin elinkaari, aina siihen johtavista rikoksista mahdollisiin vankeuden päättymistapoihin.

Tutkielmassa esittelen myös rangaistusmuotoon vaikuttavaa kansainvälistä sääntelyä sekä rangaistukseen liittyviä ihmisoikeuskysymyksiä; varsinkin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan kidutuksen ja halventavan kohtelun kieltä on vahvasti läsnä monissa esiin nousevissa kysymyksissä. Myös Euroopan

ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö on saanut paljon huomiota sen artiklan 3 rajojen määrittelyssä ottaman tärkeän roolin vuoksi.

Erityiseksi haasteeksi työn kirjoittamisessa osoittautui se, ettei aiheesta ole juurikaan tehty tutkimusta. Aiheen eettiseen puoleen ovat tarttuneet lähinnä ihmisoikeusjärjestöt. Kansainvälisellä tasolla ei puolestaan ole haluttu puuttua rangaistuksen toteuttamiseen ja käyttöön kansallisella tasolla, mistä johtuen ylikansallisten tuomioistuintenkaan ratkaisukäytännössä ei ole otettu vielä kantaa rangaistuksen pituuden määrittelymiseen; toistaiseksi ihmisen pitäminen vangittuna tämän koko loppuelämän ajan on sallittua.

2. Elinkautisen vankeuden määrittely ja tavoitteet

2.1. Määritelmä

Kansanomaisesti ajateltuna elinkautinen vankeus tarkoittaisi vankeusrangaistusta, joka kestää henkilön koko loppuelämän ajan. Tosiasiassa vain rangaistuksen ankarimmassa ääripäässä, joka on käytössä esimerkiksi Yhdysvalloissa (life without parole) ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa (whole life sentence), tämä ajatus toteutuu; näissä maissa vankeusrangaistus voi aidosti kestää henkilön koko loppuelämän ajan. Toisessa ääripäässä puolestaan rangaistuksesta vapautuminen on säännelty tarkasti ja elinkautiseen tuomittu tietää jo etukäteen, kuinka kauan rangaistus tulee todennäköisesti kestävänsä. Elinkautiselle vankeudelle ei siis ole yhtä universaalia määritelmää, vaan rangaistus vaihtelee huomattavasti maasta ja oikeusjärjestyksestä riippuen; jopa naapurimaiden välillä rangaistus saatetaan käsittää aivan eri tavalla.

Elinkautisen rangaistuksen tosiasiallinen pituus vaihtelee alle kymmenestä vuodesta aidosti loppuelämän kestävänsä rangaistukseen. Vankeudesta vapautumisen mahdollisuudet ja ehdot myös vaihtelevat maittain; joissain maissa vapautuminen voi tapahtua armahduksella, toisissa taas on kansalliseen oikeusjärjestykseen sisällytetty tarkasti säännelty mekanismi, jolla vapautumisharkinta toteutetaan. Esimerkiksi Suomessa tasavallan presidentti voi Suomen perustuslain (731/1999) 105 §:n mukaan armahtaa elinkautisvangin; tämä

oli vuodesta 1921 lähtien ainoa mahdollinen keino vapautua elinkautisesta vankeudesta. Sittemmin tehtävä on annettu Helsingin hovioikeudelle pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelylain (781/2005) 1 §:ssä; tasavallan presidentti säilytti armahdusoikeuden lainmuutoksesta huolimatta. Presidentti voi lain mukaan armahtaa hakemuksesta vangin milloin tahansa, Helsingin hovioikeus puolestaan saa määrätä elinkautisvangin vapautumaan ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vapaudenmenetyksen alkamisesta on kulunut 12 vuotta. Aikarajasta säännellään rikoslain (39/1889) 2 c luvun 10 §:ssä.

Hallitsijan ja tuomioistuimen lisäksi myös muulle taholle on voitu antaa tehtäväksi arvioida vapautumisen edellytykset. Esimerkiksi Irlannissa puolestaan oikeus- ja tasa-arvoministerin (Minister for Justice and Equality) alaisuudessa toimiva armahduslautakunta (The Parole Board) arvioi vapautuksen edellytykset.¹ Muutamassa harvassa maassa esiintyy myös elinkautinen vankeus rangaistuksena, josta ei ole lainkaan mahdollista vapautua tai vapautuminen on mahdollista vain erityisissä, erityistä inhimillistä syytä vaativissa olosuhteissa. Esimerkiksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa elinkautinen vankeus on mahdollista tuomita ilman vapautumismahdollisuutta silloin, kun rikoksena on ollut murha, tekijä on ollut teon tehdessään vähintään 21-vuotias ja teko on ollut kokonaisuudessaan arvostellen erittäin vakava.²

Elinkautinen vankeus ei toisaalta myöskään lainkaan esiinny kaikissa oikeusjärjestelmissä, tai se saattaa tosiasiassa tarkoittaa pitkää määräaikaista vankeusrangaistusta. Esimerkiksi Norjassa ei ole elinkautista vankeutta, vaan määräaikainen vankeusrangaistus voi kestää korkeintaan 21 vuotta (30 vuotta eräissä kansainvälisluontoisissa rikoksissa).³

Vaihtelua esiintyy myös siinä, mistä rikoksista elinkautinen vankeus voidaan tuomita. Valtaosassa rangaistusta käyttävistä maista murha on yleisin rikos, josta elinkautinen vankeus on tuomittavissa (ja tuomittava), mutta se voi olla säädetty rangaistukseksi myös muista vakavista rikoksista. Joissain maissa pienikin rikos - tai teko jota kaikkialla ei edes rikoksena pidetä - voi johtaa elinkautiseen vankeuteen,

¹ Irlannin oikeus- ja tasa-arvoministeriön internetsivut: http://www.justice.ie/en/JELR/Pages/parole_board.

² Criminal Justice Act 2003, Part 12, Chapter 7:276.

³ Lov om straff, Kapittel 7, 43 §.

mutta tällöin yleensä maassa esiintyy muitakin vakavia puutteita ihmisoikeuksien toteuttamisessa. Omalla tavallaan elinkautisen vankeusrangaistuksen luonnehdinta ja käyttö peilaavat myös ihmisoikeuksien kunnioitusta maan oikeusjärjestelmässä.

2.1.1 Aidosti elinkautinen vankeus

2.1.1.1. Yleistä

Elinkautisen vankeus voi nimensä mukaisesti olla aidosti elinkautinen, jolloin rangaistus kestää henkilön luonnolliseen kuolemaan saakka. Elinkautinen vankeus esiintyy tällaisena muun muassa Alankomaissa⁴. Tällaista elinkautista vankeutta käyttävissä maissa vankeudesta voi kuitenkin olla mahdollista vapautua hallitsijan tai muun tahon armahduksella, tosin tämäkin mahdollisuus voi olla käytännössä vain teoreettinen. Esimerkiksi Alankomaissa hallitsija voi armahtaa elinkautisvangin. Näin meneteltiin myös Suomessa vuoden 2006 lainmuutokseen⁵ asti, jonka myötä vapautumismenettelystä tuli omat säännöksensä lakiin ja Helsingin hovioikeudelle annettiin toimivalta elinkautisvankien vapautumisasioissa.

Elinkautinen vankeus voidaan myös tuomita kokonaan ilman vapautumismahdollisuutta, eli armahduskaan ei ole tällöin välttämättä lainkaan mahdollinen. Tällaista elinkautisen vankeuden tiukinta mahdollista tulkintaa kutsutaan elinkautiseksi ilman armahdusta [life without parole (LWOP)] Yhdysvalloissa, jossa on mahdollista tuomita tällainen elinkautinen.⁶ Myös Yhdistyneessä kuningaskunnassa esiintyy elinkautinen vankeus ilman vapautumismahdollisuutta (whole life order), joka tuomitaan kaikista vakavimpiin rikoksiin syyllistyneille; tällöin vangilla ei ole oikeutta saada rangaistustaan armahduslautakunnan (the Parole board) käsiteltäväksi.⁷

⁴ Alankomaiden hallituksen internetsivut: <https://www.government.nl/topics/sentences-and-non-punitive-orders/contents/custodial-sentences>. Ks. kuitenkin Alankomaissa valmistellaan lakiesitystä, joka mahdollistaisi elinkautisvankien vapauttamisen 25 vuoden jälkeen. Dutch News: Life in a Dutch jail may no longer mean life (1.4.2016). Saatavissa: <http://www.dutchnews.nl/news/archives/2016/04/life-in-a-dutch-jail-may-no-longer-mean-life/>.

⁵ Laki pitkäaikaissvankien vapauttamismenettelystä (781/2005).

⁶ Penal Reform International: Alternatives to the death penalty information pack, s. 10, 25.

⁷ Sentencing Council:n internetsivut: <https://www.sentencingcouncil.org.uk/>.

Näin tiukka elinkautisen vankeuden tulkinta on ongelmallinen, ei pelkästään humaaneista lähtökohdista tarkasteltuna, mutta myös kansainvälisen kehityksen näkökulmasta katsottuna. Esimerkiksi Rooman perussäännön (Roomassa 17 päivänä heinäkuuta 1998 tehty Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussääntö) artiklan 110 kohdassa 3, todetaan, että elinkautisvankien rangaistuksen pituus tulisi tarkastaa ja vapautumisen mahdollisuuksia tarkastella viimeistään 25 vuoden kuluessa vankeuden alkamisesta. Vaikka Rooman perussääntö ei sinänsä suoraan velvoita jäsenmaita, antaa se kuitenkin viitteitä siitä, millainen kansainvälinen konsensus asiasta vallitsee.

Keskustelua on myös käyty siitä, rikkovatko tällaiset aidosti elinkautiset rangaistukset Euroopan ihmisoikeussopimuksen (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) 3 artiklan kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kieltoa. Elinkautisesta vankeudesta vapautuminen onkin ollut viime aikoina monesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa käsittelyssä.⁸ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ollut pidättyväinen tulkinnoissaan, eikä ihmisoikeuksia ole yleensä katsottu rikotun, mikäli edes teoreettinen vapautumismahdollisuus on kansallisten lakien mukaan ollut olemassa. Ihmisoikeustuomioistuin on oikeuskäytännössään [Hutchinson v. Yhdistynyt kuningaskunta (2015)] hyväksynyt esimerkiksi Yhdistyneen kuningaskunnan oikeuden tuomita elinkautiseen vankeuteen ilman vapautumismahdollisuutta. Tuomioistuimen mukaan menettely ei riko ihmisoikeussopimusta, sillä Yhdistyneen kuningaskunnan oikeusministerillä (justice secretary) on oikeus ja velvollisuus aina vapauttaa vanki ehdonalaan vankeuteen, mikäli olosuhteiden ja inhimillisten syiden vuoksi se olisi oikeutettua.⁹ Nämä ”inhimilliset syyt” on kuitenkin tiukasti rajattu koskemaan vain tilanteita, joissa vanki on esimerkiksi kuolemansairas ja tulee kuolemaan muutaman kuukauden kuluessa tai mikäli hän olisi fyysisesti niin huonossa kunnossa (esimerkiksi halvaantunut), ettei pystyisi suorittamaan vankeusrangaistustaan vankilassa. Lisäksi uusintarikollisuuden riskin on oltava vähäinen, vankeusajan jatkaminen lyhentäisi vangin elinajanodotetta, vangin hoito voidaan järjestää asianmukaisesti vankilan ulkopuolella ja vapautuksesta on oltava hyötyä vangille tai

⁸ Ks. esimerkiksi *Kafkaris v. Kypros* (2008) ja *Léger v. Ranska* (2009)

⁹ *Crime (Sentences) Act 1997*, kappale II, kohta 30. Ks. myös *Hutchinson v. Yhdistynyt kuningaskunta* (2015), 23 kappale.

hänen läheisilleen.¹⁰ Ehtojen tiukkuus herättää kuitenkin sen kysymyksen, voiko aitona vapautumisena pitää sellaista tilannetta, jossa henkilö vain päästetään vankilasta sen ulkopuolelle kuolemaan.

Aidosti elinkautisten vankeusrangaistusten voidaan kuitenkin katsoa loukkaavaan ihmisarvoa, sillä ihmisen sulkeminen vankilaan koko loppuelämäkseen voidaan nähdä halventavana ja ihmisarvoa alentavana kohteluna; vankeudella puututaan vahvasti henkilön perusoikeuksiin ja estetään niiden toteuttaminen. Monet ihmisen perusoikeudet, kuten esimerkiksi oikeus vapauteen, perhe-elämään tai liikkumisvapauteen eivät voi lainkaan toteutua, mikäli henkilöllä ei voi enää koskaan olla oikeutta päättää elämästään itsenäisesti.¹¹

Aidosti elinkautisen vankeuden kohdalla on myös syytä kysyä, onko vankeuden pituudelle mitään hyväksyttäviä syitä. Rikoksentekijän vaarallisuus on yksi yleensä esitetyistä syistä sille, miksi henkilö on eristettävä muusta yhteiskunnasta pysyvästi, mutta sekin menettää perusteltavuuttaan ajan kuluessa. Tällöin kysymys kuuluu, millä perusteella henkilö tulee olemaan koko loppuelämänsä vaaraksi muille? Onko henkilö yhtä vaarallinen rikoksentekohetkellä ja vuosikymmeniä myöhemmin ikäännyttyään ja heikennyttyään fyysisiltä ja psyykkisiltä voimiltaan?

Uusintarikollisuuden ehkäiseminen on toinen yleisesti käytetty peruste, mutta sekään ei lepää vankalla pohjalla; miten voidaan tuomitsemishetkellä varmasti sanoa, että henkilö tulee syylistymään uuteen rikokseen tulevaisuudessa? Onko oikeutettua pitää henkilö vangittuna ”varmuuden vuoksi”, vaikka yhtä lailla mahdollista olisi se, ettei hän enää koskaan tekisikään uutta rikosta?

Uhrin ja tämän omaisten säästäminen on myös varsinkin Yhdysvalloissa yleisesti käytetty peruste sille, että tekijöille vaaditaan erittäin pitkiä vankeusrangaistuksia. Uhrin ovat myös kokeneet, että elinkautinen vankeus niin sanotusti panee oikeuden toteen nopeammin kuin kuolemanrangaistus, jossa itse rangaistuksen

¹⁰ The Indeterminate Sentence Manual (“the Lifer Manual”), issued by the Secretary of State as Prison Service Order 4700 in April 2010, kappale 12.

¹¹ Ks. esimerkiksi Penal Reform International (<http://www.penalreform.org/priorities/life-imprisonment/issue/>).

täytäntöönpano saattaa kestää vuosikymmeniä.¹² Fokuksessa on tällöin erittäin vahvasti uhrin omaisten oikeus jatkaa elämäänsä oikeudenkäynnin jälkeen.

Näiden yleisesti käytettyjen perusteiden jäädessä perusteiltaan varsin mustavalkoisiksi, jää jäljelle vielä se vaihtoehto, että rangaistuksen tarkoitus on puhtaasti rankaista tekijää tai kostaa tämän tekemä vääritys. Koston näkökulmasta tarkasteltuna rangaistuksen halutaan olevan verrattavissa tehtyyn tekoon; mikäli kuolemanrangaistus ei ole mahdollinen rangaistus murhasta, on loppuelämäksi menetetty vapaus kenties tyydyttävä kompromissi.

2.1.1.2. Life without parole (LWOP)

Elinkautinen ilman vapautumismahdollisuutta on kuulunut Yhdysvaltojen oikeusjärjestelmään 1900-luvun alkupuolelta asti; Ohion vuoden 1929 rikoslaki mahdollisti ns. "three strikes rule":n¹³ perusteella tuomittavien tuomitsemisen loppuelämän kestäväan vankeuteen. Kuolemanrangaistuksen poistumisen ja ankaran rankaisemisen kannalla olevan politiikan seurauksena LWOP:sta on 1900-luvun puolenvälin jälkeen tullut yleisesti käytetty rangaistus myös murhaan.¹⁴

LWOP on kuitenkin erityisen ongelmallinen paitsi pituutensa myös sen vuoksi, että sen käyttö on laajentanut huomattavasti niiden rikosten piiriä, joista elinkautinen vankeus voidaan tuomita. "Three strikes rule" mahdollistaa sen, että LWOP voidaan tuomita sellaisen rikoksen perusteella, josta yksistään ei elinkautista voitaisi tuomita. Varsinkin laajimmalle LWOP:n käyttöä laajentaneessa osavaltiossa Kaliforniassa henkilö voidaan tuomita LWOP:n, vaikkei mikään hänen tekemistään rikoksista olisi edes henkirikos.¹⁵

LWOP:a puolustetaan muun muassa sen ennaltaehkäisevällä vaikutuksella; pelotevaikutuksen uskotaan ehkäisevän uutta rikollisuutta. Ongelmana on kuitenkin se, ettei pelotevaikutus toimi, mikäli ihmiset eivät hahmota oikein, mistä

¹² The ACLU of Northern California internetsivut: <https://www.aclunc.org/article/truth-about-life-without-parole-condemned-die-prison>.

¹³ "Three strikes rule":n soveltaminen vaihtelee osavaltioittain, mutta yleisesti se tarkoittaa sitä, että aiemmin vakavasta rikoksesta tuomittu tuomitaan automaattisesti elinkautiseen vankeuteen, mikäli hän syyllistyy uusiin rikoksiin. Uudet rikokset voivat olla verrattain lieviäkin. Ks. lisätietoa esimerkiksi California courts: <http://www.courts.ca.gov/20142.htm>.

¹⁴ Ogletree, Jr., Charles J. ja Sarat, Austin: The Charles Hamilton Houston Institute Series on Race and Justice : Life without Parole : America's New Death Penalty? (2012), s. 2.

¹⁵ Ogletree, Jr. s. 6.

teoista rangaistus voidaan tuomita; ”three strikes rule”:n kohdalla ongelma on siinä, että tuomioistuimien arvioi sen, mitkä rikokset sen käyttöön soveltuvat.¹⁶ LWOP:ia puolustetaan myös sillä, että rangaistuksen vakavuuden on vastattava teon vakavuutta; pelkkä oikeuden toteutuminen on tällöin tärkeää, ei niinkään rangaistuksen oikeuttaminen. Tämä ajattelutapa on ongelmallinen varsinkin siitä syystä, että LWOP voidaan tuomita myös rikoksista, jotka eivät vakavuudeltaan vastaa LWOP:n vakavuutta rangaistuksena.¹⁷ LWOP:n perusteella esimerkiksi petoksesta voidaan tuomita sama rangaistus kuin tarkoituksellisesti tehdystä murhasta.¹⁸

LWOP on Yhdysvalloissa jäänyt kuolemanrangaistuksen varjoon; ihmisoikeusaktivistit keskittyvät kuolemanrangaistuksen poistamiseen ja kyseiseen rangaistukseen tuomittujen auttamiseen, mutta elinkautiseen ilman vapautumismahdollisuutta ei ole kiinnitetty samalla tavalla huomiota. Kuolemanrangaistus tarkoittaa välitöntä kuolemaa, ja sen ”voittaminen” nähdään tärkeäksi. LWOP tarkoittaa kuolemanrangaistukseen verrattuna elämää.¹⁹

LWOP on todettu Yhdysvaltain korkeimmassa oikeudessa perustuslain vastaiseksi rangaistukseksi toistaiseksi vain niissä tapauksissa, joissa alaikäinen on tuomittu elinkautiseen vankeuteen ilman vapautumismahdollisuutta muista rikoksista kuin murhasta.²⁰

2.1.2 Elinkautinen vankeus, jonka jatkamisen edellytysten tarkistamisesta on säädetty laissa

Elinkautinen vankeus voi olla myös sellainen, että tietyn vähimmäisajan kuluttua elinkautisvangin rangaistuksen pituus voidaan ottaa uudelleenharkintaan. Tästä vähimmäisajasta voi olla määräys laissa (esimerkiksi Suomessa 12 vuotta vankeuden alkamisesta²¹ ja Saksassa 15 vuotta²²) tai sen voi päättää rangaistuksen

¹⁶ Robinson, Paul H, teoksessa The Charles Hamilton Houston Institute Series on Race and Justice : Life without Parole : America's New Death Penalty? (2012), s. 140.

¹⁷ Robinson, s. 145.

¹⁸ Robinson, s. 146.

¹⁹ Capers, I. Bennett, teoksessa The Charles Hamilton Houston Institute Series on Race and Justice : Life without Parole : America's New Death Penalty? (2012), s. 175.

²⁰ Graham v. Florida (2010).

²¹ Rikoslain 2 c luvun 10 §.

²² Saksan rikoslain (Strafgesetzbuch) 57 a §.

määrännyt tuomari (esimerkiksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa²³). Tällöin vähimmäisajan umpeuduttua tuomioistuimella tai muulla päättävällä elimellä, kuten esimerkiksi armahduslautakunnalla, on velvollisuus tarkastaa vankeuden pituus. Harkinta voidaan yleensä tehdä joko vangin tai hänen edustajansa hakemuksesta tai lain mukaan viran puolesta; esimerkiksi Irlannissa armahduslautakunta käsittelee asian viran puolesta seitsemän vuoden kuluttua vankeuden alkamisesta²⁴, kun taas Suomessa vangin on tehtävä hakemus itse aikaisintaan kaksi vuotta ennen mahdollista vapautumisajankohtaa²⁵. Harkinnan seurauksena vanki voi vapautua vankeudesta; harkinnan mahdollisuus ei kuitenkaan ole tae siitä, että harkinta johtaisi vapautumiseen. Joissain maissa hylkäävän päätöksen jälkeen hakemuksen voi tehdä uudestaan tietyn ajan kuluttua, esimerkiksi Suomessa laissa pitkäaikaistankien vapauttamismenettelystä on 3 §:n 1 momentissa säädetty, että hakemuksen voi tehdä uudestaan vuoden kuluttua hylkäävästä päätöksestä.

Vaikka laissa olisi säädetty velvollisuus rangaistuksen pituuden tarkistamiselle, ei se kuitenkaan tarkoita velvollisuutta vapauttaa vankia. Tätä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on myös korostanut ratkaisuisaan [esimerkiksi *László Magyar v. Unkari* (2014), kohta 59], vaikka se onkin vaatinut jäsenmaita varmistamaan, että kansalliset mekanismit voivat tarvittaessa mahdollistaa vapautumisen (kohdat 57 ja 58). Mahdollista ja sallittua on siis myös se, ettei vankia koskaan vapauteta harkinnasta huolimatta. Oikeus saada elinkautisen vankeuden pituus harkintaan ei luo kenellekään oikeutta vapautua elinkautisesta vankeudesta. Harkinnan on kuitenkin tapahduttava asiallisesti ja objektiivisesti, eikä pelkästään muodollisesti.

Harkintaan liittyy yleensä jonkinlainen turvallisuusselvitys, jonka perusteella vapautumisesta päätetään. Esimerkiksi Suomessa Rikosseuraamuslaitoksen on annettava vangista lausunto, jossa on otettava huomioon vangin vankeusajan käytös sekä muut vangin vaarallisuuteen vaikuttavat tekijät (laki pitkäaikaistankien vapauttamismenettelystä, 1 §:n 2 momentti). Mikäli harkinnan perusteella

²³ Yhdistyneen kuningaskunnan sentencingcouncil:in internetsivut:

<https://www.sentencingcouncil.org.uk/about-sentencing/types-of-sentence/life-sentences/>.

²⁴ A Guide to the Parole Board:

<http://www.justice.ie/en/JELR/Parole%20Board%20Guide.pdf/Files/Parole%20Board%20Guide.pdf>, s. 3.

²⁵ Laki pitkäaikaistankien vapauttamismenettelystä, 3 §:n 1 momentti.

päädytään vangin vapauttamiseen, ei se aina tarkoita täydellistä vapautta. Vapautumiseen voi liittyä myös ehtoja, kuten esimerkiksi velvollisuus ilmoittautua tietyin väliajoin virkavallalle. Vapautumista voi seurata koeaika tai vapautuminen voi tapahtua ehdonalaisena, mikä tarkoittaa sitä, että jos vanki vapautumisensa jälkeen syyllistyy uuteen rikokseen, palaa hän vankilaan suorittamaan alkuperäistä rangaistustaan eli elinkautista vankeuttaan. Esimerkiksi Suomessa Helsingin hovioikeus voi rikoslain 10 §:n mukaan vapauttaa elinkautisvangin vain ehdonalaiseen vapauteen, johon voi kuulua korkeintaan kolmen vuoden pituinen valvottu koevapaus. Koevapaudessa olevan on valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) mukaan osallistuttava muun muassa valvontatapaamisiin ja muihin hänen toimintakykyään edistäviin toimintoihin (5 §) sekä pysyttävä asunnossaan rangaistusajan suunnitelmassa määrättyinä aikoina (6 §).

Joissain oikeusjärjestelmissä harkinnan seurauksena elinkautinen vankeus voidaan muuttaa määräaikaiseksi vankeudeksi. Esimerkiksi Ruotsissa 10 vankeusvuoden jälkeen elinkautisvanki voi lain (Lag (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid) mukaan pyytää vankeutensa pituuden tarkistamista (3 §); Örebron käräjäoikeudella (6 §) on tällöin valta muuttaa tuomio vähintään 18 vuoden pituiseksi määräaikaiseksi rangaistukseksi (4 §:n 3 kohta).

2.1.3 Määräaikainen elinkautinen vankeus

Elinkautiseksi vankeudeksi voidaan kutsua myös sellaista vankeusrangaistusta, jossa vankeuden kokonaiskesto on määritelty jo laissa tai tuomarin toimesta rangaistusta määrätessä. Vapautumiseen voi liittyä ehtoja, kuten esimerkiksi velvollisuus ilmoittautua poliisille määrättyin väliajoin.²⁶ Toisaalta vapautuminen voi tapahtua myös täysin ehdoitta, kuten tavallisessa määräaikaisessa vankeudessa.

Tämän tyyppisen vankeusrangaistuksen kutsuminen elinkautiseksi kuvaa lähinnä vain vankeuden huomattavaa pituutta sekä rikoksen vakavuutta, sillä aidosta elinkautisesta vankeudesta ei ole lähtökohtaisestikaan kyse. Oikeusjärjestyksestä riippuu, kutsutaanko vankeusrangaistusta elinkautiseksi vai ei.

²⁶ Alternatives to the death penalty (2015), s. 10.

2.1.4 De facto elinkautinen

Määräaikaisesta vankeusrangaistuksesta voi myös *de facto* muodostua elinkautinen vankeus. Henkilön iästä ja terveydentilasta riippuen määrätty vankeusrangaistus voi olla niin pitkä, ettei henkilö ehdi vapautua vankilasta ennen luonnollista kuolemaansa.

Vankeuden pituus voi myös lähtökohtaisesti määräaikaisenakin olla niin pitkä, ettei henkilö käytännössä voi elää sitä pidempään. Esimerkiksi Etelä-Afrikassa on mahdollista tuomita samalle henkilölle eri rikoksista useita määräaikaisia vankeusrangaistuksia, jotka suoritetaan peräkkäin ja joiden kokonaiskesto voi ylittää ihmisen luonnollisen eliniän.²⁷ Tällöin rangaistus voi *de facto* olla elinkautinen vankeus. Myös Yhdysvalloissa esiintyy *de facto* elinkautisia vankeustuomiota osavaltioissa, joissa ei varsinainen elinkautinen vankeus nimellisesti ole edes käytössä. Tällöin tuomitaan monta määräaikaista vankeutta, jotka suoritetaan peräkkäin ja joiden kokonaiskesto voi olla satoja ja jopa tuhansia vuosia. Systemi saattaa vaikuttaa absurdilta, mutta pitkällä tuomioilla on omat, systemistä johtuvat tavoitteensa. Tavoitteena on nimittäin estää henkilön pääsy ehdonalaiseen vapauteen tuomitsemalla niin pitkä tuomio, ettei mahdollisuus ehdonalaisuuteen realisoidu vielä henkilön elinaikana.²⁸

Huomioon voidaan ottaa vielä ne tapaukset, joissa henkilö vankilan sijasta suorittaa rangaistuksensa muussa suljetussa laitoksessa, esimerkiksi vankilamielisairaalassa. Tällöin henkilön vaarallisuudesta tai mielenhäiriön laadusta riippuen tämä saattaa viettää koko loppuelämänsä suljettujen ovien takana, vaikka alkuperäinen rikos olisikin ollut sellainen, ettei siitä täydessä ymmärryksessä olevalle oltaisi elinkautista rangaistusta tuomittu.²⁹

²⁷ Stokes, Rachel: A Fate Worse than Death? (2008), s. 283

²⁸ Alternatives to the death penalty (2015), s. 14-15.

²⁹ Van Zyl Smit, Dirk: Taking Life Imprisonment Seriously: In National and International Law (2002), s. 2.

2.2. Elinkautisen vankeuden tavoitteet

2.2.1. Elinkautisen vankeuden historia

Elinkautinen vankeus on muuttunut yleiseksi rangaistusmuodoksi vasta 1900-luvulla. Se on ollut käytössä jo Rooman valtakunnan aikana, mutta sen käyttö on vielä silloin ollut vähäistä. Vasta yhteiskunnissa vellovat muutokset sotien aikana loivat tarpeen kuolemaa tehokkaamman pelotevaikutteen omaavalle rangaistukselle.³⁰ Kuolemanrangaistukset olivat aikanaan huomattavasti yleisempi rangaistusmuoto, mistä johtuen elinikäiselle vankeudelle ei ollut käyttöä.

Elinkautisen vankeuden esiasteena voidaan pitää pakkotyötä, joka oli syntynyt jo 1500-luvun lopulla, kun irtolaisia kerättiin yhteen ja laitettiin työskentelemään yhteiskunnan hyväksi. Pakkotyön suosion kasvussa vahavana motiivina oli raha; pakkotyöläiset voitiin määrätä tekemään ilmaiseksi työtä, josta muuten olisi pitänyt maksaa.³¹ Pakkotyörangaistukset olivat yleensä pitkiä, jopa elinkautisia. Ihmisten elinajanodote pakkotyössä ei ollut pitkä, sillä työ oli raskasta ja elinolosuhteet alhaiset. Ruotsi-Suomessa ensimmäiset pakkolaitoksina toimivat vankilat perustettiin 1634.³²

Valistusaatteen myötä rangaistusreformin kannattajat alkoivat 1700-luvulla kannattaa kuolemanrangaistuksen korvaamista elinkautisella vankeudella. Syyt eivät välttämättä olleet kuitenkin inhimilliset, vaan päinvastoin eräs elinkautisen vankeuden kannattajista kirjoitti, että "...vankeudessa epätoivoisen miehen kurjuus ennemminkin alkaa kuin päättyy." ³³ Cesare Baccariaksen kirjoituksia pidetään edistyksellisinä ja humaaneina, mutta aikanaan niiden avulla perusteltiin erittäin ankaria ja rankaisuun keskittyviä vankeusrangaistuksen muotoja.³⁴

Suomessa vapausrangaistuksista säädettiin ensimmäisen kerran rikoslaissa vuonna 1734. Vapaudenmenetys saattoi lain mukaan olla ankaraa pakkotyötä tai lievempää

³⁰ Van Zyl Smit (2002), s. 4.

³¹ Kekkonen, Jukka ja Ylikangas, Heikki: Vapausrangaistuksen valtakausi, Nykyisen seuraamusjärjestelmän historiallinen tausta (1982), s. 27.

³² Ruokanen, Miikka: Ihmiskäsitys vapausrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevassa lainsäädännössä Suomessa 1889-1980, Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu (1981), s. 48.

³³ Van Zyl Smit (2002), s. 5.

³⁴ Van Zyl Smit (2002), s. 6.

vapaudenmenetystä, joskin ruumiiseen kohdistuvat rangaistukset olivat vielä tärkeämpi rangaistusmuoto.³⁵ Suomessa vapausrangaistusten muuttaminen pääasialliseksi rangaistusmuodoksi tapahtui vuoden 1863–64 valtiopäivillä. Vuonna 1866 annettiin asetus vapausrangaistusten toimeenpanemisesta (28/1866). Ruumiinkuritusrangaistukset poistuivat lopullisesti vasta vuonna 1889 annettujen uusien rikoslain ja asetuksen rangaistusten täytäntöönpanosta (39/1889) myötä.³⁶ Lain pääasialliset vapausrangaistusmuodot olivat kuritushuone - joka oli tavallista vankeutta ankarampi rangaistusmuoto, sillä rangaistukseen sisältyi työskentelyä - ja vankeus. Kuritushuonerangaistus poistui Suomen oikeusjärjestelmästä vuonna 1975 voimaan tulleella rikoslain muutoksella (613/1974). Elinkautinen jäi ankarimmaksi Suomen oikeusjärjestelmässä käytössä olevaksi rangaistukseksi kuolemanrangaistuksen poistuttua lopullisesti vuonna 1972.³⁷

Toisen maailmansodan jälkeen ihmisoikeudet pääsivät fokuksen kohteeksi muun muassa Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeusjulistuksen sekä Kansainvälisen sosiaali- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen myötä. Kansallisia perustuslakeja laadittiin myös sodan jälkeen näiden sopimusten periaatteiden mukaisiksi. Tämän muutoksen seurauksena myös kuolemanrangaistus alettiin nähdä ihmisoikeuksien perusperiaatteiden vastaisena rangaistuksena. Kuolemanrangaistuksen kieltäminen levisi kansainvälisistä sopimuksista kansallisiin lakeihin.³⁸

Kuolemanrangaistuksen poistuminen on johtanut keskusteluun siitä, millaiset rangaistukset olisivat jatkossa hyväksyttäviä; kansainvälisellä tasolla esimerkiksi Kansainvälisen oikeuden toimikunta joutui pohtimaan elinkautisen vankeuden hyväksymistä Kansainvälisen rikostuomioistuimen rangaistuslajeihin.³⁹

2.2.2. Elinkautisen vankeuden oikeutus

Elinkautinen vankeus on yleensä sisällytetty oikeusjärjestykseen kuolemanrangaistuksen sijasta, ja sen tarkoituksena on olla pelotevaikutteena;

³⁵ Ruokanen (1981), s. 48

³⁶ Ruokanen (1981), s. 53.

³⁷ Laki kuolemanrangaistuksen poistamisesta rangaistusjärjestelmästä (343/1972).

³⁸ Van Zyl Smit (2002), s. 170.

³⁹ Van Zyl Smit (2002), s. 172.

vakavaa rikosta suunnitteleva tietää jo ennen rikoksen tekoa, että rangaistus teosta on ankara. On kuitenkin epäselvää, vähentääkö rangaistusten pelotevaikute rikoksia. Esimerkiksi Yhdysvalloissa näyttäisi käyneen päinvastoin, eli niin kutsutun brutalisaatio-vaikutuksen (brutalization effect) vuoksi kuolemanrangaistuksen käyttö lisää vakavaa rikollisuutta.⁴⁰

Toinen yleinen puolustusargumentti elinkautiselle vankeudelle on se, että sillä suojellaan yhteiskuntaa vaarallisilta rikollisilta sekä näiden harjoittamalta uusintarikollisuudelta. On nähty, että joitain henkilöitä ei näiden vaarallisuuden vuoksi ole mahdollista koskaan palauttaa yhteiskuntaan, sillä he todennäköisesti syyllistyisivät uusiin rikoksiin.⁴¹ Ongelma tämän argumentin osalta on se, että kun elinkautinen vankeus tuomitaan tämän näkemyksen pohjalta, rangaistaan henkilöä tosiasiaa jo tehtyjen rikosten lisäksi myös mahdollisista tulevista teoista. Vaikka voidaankin arvioida vangin rikoshistorian ja käytöksen perusteella, kuinka todennäköisesti hän saattaa syyllistyä uudelleen rikokseen, ei ennusteen tekeminen ole silti varmaa. Näin ollen tulevan rikollisuuden ehkäisemisen perusteella elinkautiseen vankeuteen voidaan tuomita sellaisia henkilöitä, jotka eivät uusintarikollisuuteen tulisi syyllistymään.⁴² Tässä sijansa olisi vangista tehtävillä vaarallisuusarvioinneilla, joiden perusteella voidaan arvioida, kuinka todennäköisesti henkilö syyllistyy uusiin rikoksiin.

Elinkautista vankeutta puolletaan myös sillä perusteella, että on olemassa niin vakavia rikoksia, ettei niistä voi tuomita muuta kuin ankarimman mahdollisimman rangaistuksen. Tämä liittyy osaltaan pelotevaikutukseen, mutta myös ihmisten oikeudentuntoon. Myös uhrin ja tämän omaisten suojeleminen tai kunnioittaminen voi olla perusteena sille, ettei vankia haluta päästää pois vankilasta.

⁴⁰ Potter, Gary W.: Cost, Deterrence, Incapacitation, Brutalization and the Death Penalty, The Scientific Evidence. Statement Before the Joint Interim Health and Welfare Committee (1999). Saatavissa: http://www.e-archives.ky.gov/pubs/Public_Adv/jan00/dppotter.html.

⁴¹ Van Zyl Smit (2002), s. 176.

⁴² Euroopan neuvoston suositus elinkautisvankien ja muiden pitkäaikaishankien rangaistusten täytäntöönpanon järjestämisestä (2003), saatteen kohta 15.

3. Elinkautisen vankeuden kansainvälinen sääntely

3.1. Kansainvälisestä sääntelystä yleisesti

Elinkautisesta vankeudesta ei pääasiassa ole lainkaan yhteistä kansainvälisesti sitovaa sääntelyä, vaan vankeuden pituus ja edellytykset on jätetty jokaisen maan itse päätettäväksi. Kansainvälisissä sopimuksissa rangaistustyyppiä sivutaan lähinnä vain edellyttämällä, ettei alaikäisiä saa tuomita elinkautiseen vankeuteen (esimerkiksi Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen 37 artiklassa edellytetään, ettei alle 18-vuotiasta saa tuomita elinkautiseen vankeuteen ilman vapautumismahdollisuutta ⁴³) tai että rangaistuksen pituus tulisi olla mahdollista saada harkintaan jossain vaiheessa rangaistusta (esimerkiksi Rooman perussäännössä). Elinkautinen vankeus nähdään niin erilaisena eri maissa, ettei konsensusta asian osalta olisi edes helppo saavuttaa. Lisäksi monet maat saattavat kokea, että elinkautisen vankeuden sääntelyyn puuttuminen olisi liiallista puuttumista maan omaan rangaistusjärjestelmään. Elinkautinen vankeus on myös jäänyt kuolemanrangaistuksen varjoon ihmisoikeusajattelun kannalta katsottuna, eikä elinkautiseen vankeuteen liittyviä ihmisoikeusongelmia välttämättä edes tiedosteta tai tunnusteta.

3.2. Euroopan ihmisoikeussopimus

3.2.1. Artiklan 3 kidutuksen kieltö

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artikla eli kidutuksen kieltö sitoo kaikkia sopimuksen jäsenmaita: "[k]etään ei saa kiduttaa, eikä kohdella tai rangaista epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla.". Kielto on absoluuttinen, mikä käy ilmi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä.⁴⁴ Tapauksessa Saadi v Italia (37201/06) ihmisoikeustuomioistuin on todennut, ettei teon luonteella ole merkitystä artiklan 3 tulkinnan kannalta.

Toistaiseksi "kidutuksen" määritelmä ei kuitenkaan ole yksiselitteisesti kattanut elinkautista vankeutta, vaikka siitä onkin käyty keskustelua.

⁴³ Yleissopimus lapsen oikeuksista, hyväksytty YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989.

⁴⁴ White ja Owey: The European Convention on Human Rights (2010), s. 167.

Ihmisoikeustuomioistuin on todennut tapauksen Tyrer v Yhdistynyt kuningaskunta (5856/72) yhteydessä, että rangaistus jonka vakavuus ei vastaa tekoa voidaan katsoa epäinhimilliseksi kohteluksi.⁴⁵ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisuisaan myös todennut, että vankeus ilman vapautumismahdollisuutta on artiklan tavoitteiden vastaista. Vuonna 2008 tuomioistuin otti kantaa elinkautisiin vankeusrangaistuksiin tapauksessa Kafkaris v Kypros (21906/04) ja totesi tuomiossaan, että vapautumisen mahdollisuus elinkautisesta vankeudesta on otettava huomioon, kun arvioidaan rangaistuksen yhteensopivuutta artiklan 3 kanssa. Kyproksen ei tapauksessa katsottu rikkoneen artiklaa 3, sillä sen oikeusjärjestelmässä elinkautisesta vankeudesta vapautuminen on mahdollista maan presidentin päätöksellä; teoreettinen mahdollisuus vapautumiseen on tällöin olemassa, mikä riitti ihmisoikeustuomioistuimelle.⁴⁶

Ihmisoikeustuomioistuin on jättänyt tutkimatta tai hylännyt ne hakemukset, joissa maan kansallinen laki sisältää jonkinlaisen vapautumismekanismin. Näin tapahtui tapauksen Garagin v. Italia (2008) kohdalla; tuomioistuin katsoi, että elinkautisesta oli Italiassa mahdollista vapautua *de facto* ja *de jure*, joten artiklaa 3 ei loukattu. Samoin jätettiin käsittelemättä tapaukset Streicher v. Saksa (40384/04) ja Meixner v. Saksa (26958/07) sillä perusteella, että Saksan kansallinen laki mahdollisti ehdonalaiseen pääsyn. Sillä ei ole oikeuskäytännön perusteella ollut vaikutusta, konkretisoituuko vapautuminen koskaan. Tapauksessa Léger v. Ranska (19324/02) hakijan vankeus kesti 41 vuotta ennen kuin hän pääsi ehdonalaiseen, mikä ei ihmisoikeustuomioistuimen mukaan rikkonut artiklaa 3, sillä hakijalla oli ollut mahdollisuus anoa ehdonalaiseen pääsemistä säännöllisin väliajoin. Ihmisoikeustuomioistuin ei ole katsonut artiklan vastaiseksi sitäkään, että vapautumista voi ensimmäisen kerran hakea vasta 40 vankeusvuoden jälkeen [tapaus Törköly v. Unkari (4413/06); tapauksessa tosin huomioitiin myös se, että Unkarissa presidentin myöntämää armahdusta voi pyytää jo ennen laissa säädettyä 40 vuoden aikarajaa.]

Uudemmassa oikeuskäytännössä ihmisoikeustuomioistuin on ottanut tiukan linjan siinä, että artiklaa 3 loukataan, mikäli vapautumismahdollisuutta ei ole. Tapauksessa Vinter ja muut v Yhdistynyt kuningaskunta (66069/09, 130/10 ja

⁴⁵ White (2010), s. 175.

⁴⁶ Päätöksen kohta 98.

3896/10) vuodelta 2013 ihmisoikeustuomioistuin katsoi Yhdistyneen kuningaskunnan loukanneen artiklaa 3, kun vapautuminen elinkautisesta vankeudesta ei ollut mahdollista muuten kuin oikeusministerin (Justice Secretary) myöntämästä armahduksesta, mikä puolestaan edellytti esimerkiksi vakavaa sairautta tai muuta tällaista syytä, joka estäisi vankeuden suorittamisen vankilassa. Tuomioistuin katsoi Yhdistyneen kuningaskunnan rikkoneen artiklaa 3 pääasiassa siksi, ettei menettelystä säädelty mitenkään kansallisessa laissa ja oikeudentila oli näin ollen liian epäselvä.⁴⁷ Tuomioistuin vetosi perusteluissaan myös Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissääntöihin (1957), joissa vankien kuntoutus ja paluu yhteiskunnan jäseniksi on asetettu vankeinhoidon tavoitteeksi. Tuomioistuin katsoi, etteivät nämä tavoitteet voi toteutua, mikäli mahdollisuutta vankeudesta vapautumiseen ei ole lainkaan oikeusjärjestelmän puitteissa olemassa; perusteluiden mukaan vangilta, joka ei tiedä mahdollisuudestaan vapautua, ei voida odottaa panosta kuntoutumiseensa. Tämä on tuomioistuimen mukaan artiklan 3 vastaista. Päätös ei kuitenkaan tarkoita sitä, että elinkautisvangeilla olisi oikeus vapautua elinkautisesta vankeudesta; heille on annettava mahdollisuus tapojensa parantamiseen ja tämän seurauksena vankeudesta vapautumiseen, mutta vapautuminen voidaan evätä, mikäli vanki katsotaan edelleen yhteiskunnalle vaaralliseksi.

Sittemmin Yhdistyneen kuningaskunnan valitustuomioistuin (UK Court of Appeal) on selventänyt oikeudentilaa; oikeusministerillä on velvollisuus myöntää armahdus erityisten syiden vuoksi, ja päätöksestä on mahdollisuus valittaa kansallisiin tuomioistuimiin. Tämän johdosta ihmisoikeustuomioistuin katsoi vuonna 2015 ratkaistun tapauksen *Hutchinson v. Yhdistynyt kuningaskunta* (57592/08) yhteydessä, ettei Yhdistyneen kuningaskunnan käytäntö enää loukannut 3 artiklaa.

Tapauksessa *Öcalan v. Turkki* (no. 2) artiklaa 3 katsottiin loukatun, kun kansallinen laki ei tarjonnut mitään keinoa hakijalle vapautua vankeudesta. Mahdollisuutta presidentin myöntämään armahdukseen sairauden ja muun vastaavan syyn vuoksi ei pidetty riittävänä, kuten ei myöskään sitä, että Turkissa toisinaan säädetään armahduslakeja. Myös tapauksessa *László Magyar v. Unkari* (73593/10) katsottiin artiklaa rikotun, sillä laki ei ollut tarpeeksi selvä siltä osin, mitä vangen tulisi tehdä saadakseen presidentiltä armahduksen. Tuomioistuin kiinnitti huomiota myös

⁴⁷ Päätöksen kohta 129.

siihen, ettei Unkarin laki taannut riittävän hyvin sitä, että vangin rehabilitaation onnistuminen otettaisiin vapautumisharkinnassa huomioon. Tuomioistuimien kehottikin ratkaisussaan Unkaria uudistamaan lainsäädäntöä tältä osin sekä kehittämään vapautumismekanismeja.

Rehabilitaation mahdollistaminen nousi esiin myös tapauksessa *Harakchiev ja Tolumov v Bulgaria* (15018/11 ja 61199/12), jossa 3 artiklaa katsottiin loukatun, kun hakijalla ei ollut aitoa mahdollisuutta saada tuomionsa pituutta tarkistettavaksi. Tuomioistuimien katsoi myös artiklan vastaista olevan sen, että vankeuden olosuhteet olivat rajoittaneet hakijan mahdollisuuksia itsensä kehittämiseen ja rehabilitaatioon. Tämän uuden linjanvedon perusteella siis 3 artiklaa katsotaan rikotun, mikäli vangille ei anneta aitoa mahdollisuutta rehabilitaatioon, sillä sen epääminen voi tarkoittaa myös vapautumismahdollisuuden epäämistä.

Kuten edellä mainituista tapauksista ilmenee, on jäsenmaille jätetty päätösvalta siitä, millä edellytyksillä ja millä aikataululla vapautumismahdollisuus voi realisoitua. Suomessa vapautumisen edellytykset voidaan rikoslain 2 c luvun 10 §:n mukaan tutkia 12 vuoden kuluttua vapaudenmenetyksen alkamisesta, ja monella muulla maalla on samankaltainen systeemi (esimerkiksi Ruotsissa harkinta tehdään 10 vuoden ⁴⁸ ja Saksassa 15 vuoden jälkeen ⁴⁹). Joissain maissa puolestaan vapautuminen on edelleen täysin hallitsijan tai muun tahon myöntämän armahduksen varassa; näin on esimerkiksi Alankomaissa ⁵⁰ ja Islannissa ⁵¹. Islannissa kysymys ei ole konkretisoitunut, Alankomaiden järjestelmä puolestaan on muuttumassa⁵².

Ihmisoikeustuomioistuimien on katsonut, että artiklan 3 tulkinta on ulotettava myös vankien luovutukseen. Tapauksessa *Trabelsi v. Belgia* (140/10) Belgian todettiin loukanneen 3 artiklaa sen luovutettua kantajan Yhdysvaltoihin terrorismirikoksista epäiltynä. Rikoksista oli mahdollista tuomita Yhdysvalloissa elinkautinen vankeusrangaistus ilman vapautumismahdollisuutta (LWOP). Tuomioistuimien viittasi perusteluissaan tapauksissa *Kafkaris* ja *Vinter* vahvistettuun 3 artiklan tulkintaan, jonka mukaan elinkautiseen vankeusrangaistukseen on sisällyttävä mahdollisuus

⁴⁸ Lag om omvandling av fängelse på livstid 3 §.

⁴⁹ Saksan rikoslain (Strafgesetzbuch) 57a §.

⁵⁰ Alankomaiden perustuslain (Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden) 122 artikla.

⁵¹ Islannin perustuslain (Stjórnarskrá lýðveldisins Íslands) 29 artikla.

⁵² Ks. esimerkiksi Dutch News: Life in a Dutch jail may no longer mean life (1.4.2016).

saada tuomion pituus uudelleen harkittavaksi. Tuomioistuin totesi, ettei kantajalle todennäköisesti suotaisi tätä mahdollisuutta Yhdysvalloissa rikosten luonteen vuoksi ja että presidentin armahdus on liian epämääräisesti käytetty armahduskeino täyttääkseen tapauksessa Vinter asetetut vaatimukset. Tuomioistuin on siis selvästi muuttanut 3 artiklan tulkintaa entistä ihmisoikeusmyönteisemmäksi, sillä vielä tapauksessa Harkins ja Edwards v. Yhdistynyt kuningaskunta (9146/07 ja 32650/07) ei ihmisoikeustuomioistuin nähnyt artiklan vastaisena kantajan luovuttamista Yhdysvaltoihin, jossa hänet todennäköisesti tuomittaisi elinkautiseen vankeuteen ilman vapautumismahdollisuutta. Päinvastoin tuomioistuin totesi kyseisen ratkaisun perusteluissaan, ettei se näe kyseistä rangaistusta tapauksen kohdalla selvästi perusteettomana. Samoin tapauksessa Babar Ahmad ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta (36742/08, 66911/09 ja 67354/09) tuomioistuin ei nähnyt terrorismirikoksista syytettyjen luovuttamista Yhdysvaltoihin 3 artiklan vastaisena, vaikkei mitään takeita ollutkaan siitä, etteikö heitä tuomittaisi siellä elinkautiseen vankeuteen. Tuomioistuimen mukaan teot olivat luonteeltaan sellaisia, ettei elinkautinen vankeus olisi selvästi perusteeton rangaistus. Tuomioistuin kiinnitti myös huomiota siihen, ettei ollut poissuljettua sekään, etteivätkö Yhdysvaltojen viranomaiset tulisi jossain vaiheessa harkitsemaan rangaistusten pituutta.

Vielä aikaisemmin vuonna 2001 annetuissa ratkaisuissa tapauksiin Nivette v. Ranska (44190/98) ja Einhorn v Ranska (71555/01) tuomioistuin ei edes suostunut ottamaan käsiteltäväksi kysymystä siitä, rikkoisiko hakijoiden luovutus Yhdysvaltoihin 3 artiklaa. Nivetten tapauksessa tuomioistuimen mielestä oli riittävää, että Kalifornia oli antanut Ranskalle takeet siitä, ettei hakijaa tuomittaisi elinkautiseen vankeuteen ilman vapautumismahdollisuutta. Einhornin kohdalla puolestaan tuomioistuin totesi olevan epäselvää ylipäätänsä, rikkoisiko luovutus 3 artiklan kieltoa. Joka tapauksessa tuomioistuin katsoi, että koska Pennsylvanian kuvernöörillä oli mahdollisuus muuttaa vankeusrangaistusta siten, että ehdonalaiseen pääseminen olisi mahdollista, ei kysymys 3 artiklan osalta edes konkretisoitu.

3.2.2. Artiklan 5 laillisuusvaatimus

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan tavoitteena on turvata henkilön vapaus ja määritellä ne olosuhteet, joiden vallitessa vapautta on sallittua rajoittaa. Tärkeässä roolissa on laillisuusvaatimus;

”1. Jokaisella on oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Keneltäkään ei saa riistää hänen vapauttaan, paitsi seuraavissa tapauksissa ja lain määrittämässä järjestyksessä:

a) henkilö vangitaan lain nojalla sen jälkeen, kun hänet on tuomittu toimivaltaisessa tuomioistuimessa: --.”

Artiklaa on tulkittava suppeasti, eli tulkinnan ulkopuolelle jäävät kaikki vapaudenriistot, joita ei ole suorittanut lain mukainen viranomainen lain mukaisessa järjestyksessä.⁵³

Elinkautinen vankeus voidaan siis tuomita vain, mikäli henkilön on tuomioistuimessa todettu syyllistyneen rikokseen, josta rangaistus voidaan tuomita. Artiklan tavoitteena on suojata yksilöä mielivallalta sekä varmistaa se, että vankeus on aina lain mukaisen rangaistus. Kansallisen lain on myös täytettävä tietyt vähimmäisvaatimukset täyttääkseen sopimuksen ehdot; sen on tehtävä tarpeeksi selväksi ne olosuhteet, joissa sopimusvaltio saa vangita henkilön.⁵⁴ Tuomio ei myöskään pelkästään kansallisen lain nojalla saa jatkua pidempään kuin tuomioistuin on määrännyt ilman uutta tuomioistuimen päätöstä.⁵⁵

Artiklan 4 kohdassa asetetaan velvollisuus jäsenmaille mahdollistaa vapaudenriiston laillisuuden tutkiminen;

”4. Jokaisella, jolta on riistetty hänen vapautensa pidättämällä tai muuten, on oikeus vaatia tuomioistuimessa, että hänen vapaudenriistonsa laillisuus tutkitaan viipymättä ja että hänet vapautetaan, mikäli toimenpide ei ole laillinen.”

Vaatimus vapaudenriiston laillisuuden tutkimisesta on ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä ulotettu koskemaan myös elinkautisvankien rangaistuksen pituuden tarkastamisen. Tapauksessa *Oldham v Yhdistynyt kuningaskunta*

⁵³ White (2010), s. 209.

⁵⁴ White (2010), s. 216.

⁵⁵ White (2010). s. 217.

(36273/97) tuomioistuim katsoi, että kaksi vuotta tarkastusten välissä oli liian pitkä aika täyttääkseen artiklan asettaman vaatimuksen laillisuuden viipymättömästä tutkimisesta.⁵⁶

3.3. Amerikan ihmisoikeussopimus (American Convention on human rights)

Amerikan ihmisoikeussopimus solmittiin vuonna 1969 San Josessa, Costa Ricassa. Sen on vuoteen 2016 mennessä ratifioinut 25 Amerikan maiden järjestön (Organization of American States) 35:stä jäsenmaasta. Yhdysvallat ja Kanada ovat jättäytyneet sopimuksen ulkopuolelle.⁵⁷

Amerikan ihmisoikeussopimuksen 5 artikla on sisällöllisesti sama Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan eli kidutuksen kiellon kanssa. Artiklan 5 kohdan 2 mukaan ketään ei saa kiduttaa eikä kohdella tai rangaista julmasti, epäinhimillisesti tai halventavasti. Artiklan mukaan jokaista vapautensa menettänyttä on kohdeltava tämän synnynnäistä ihmisarvoa kunnioittaen.

Artiklan 5 kohdassa 6 todetaan myös, että vankeusrangaistuksen tavoitteena on oltava vangin sopeuttaminen takaisin yhteiskuntaan ("6. Punishments consisting of deprivation of liberty shall have as an essential aim the reform and social readaptation of the prisoners.") Rehabilitaatio asetetaan siis suoraan jäsenmaiden vankeuspolitiikan tavoitteeksi.

Amerikan ihmisoikeustuomioistuin (Inter-American Court on Human Rights) on tapauksen Mendoza ja muut v. Argentiina (Toukokuun 14. päivänä 2013) yhteydessä todennut Argentiinan rikkoneen artiklan 5 julman ja epäinhimillisen kohtelun kieltoa tuomittuaan alaikäisenä rikoksen tehneitä elinkautiseen vankeuteen. Tuomiossa edellytettiin myös, ettei Argentiina saa enää jatkossa tuomita alle 18-vuotiaana rikoksen tehneitä elinkautiseen vankeuteen ja että jo elinkautiseen vankeuteen alaikäisinä tuomittujen tuomiot tulee tarkastaa.

⁵⁶ White (2010), s. 239.

⁵⁷ Organization of American States, internetsivut: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights_sign.htm.

3.4. Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussääntö

Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussääntö vuodelta 1998, joka on Suomessa saatettu voimaan vuonna 2000, on yksi harvoista kansainvälisistä instrumenteista, joka ottaa suoraan kantaa elinkautisen vankeuden pituuden tarkistamiseen. Sopimuksessa on mukana vuoteen 2016 mennessä 124 eri valtiota. Kiina ja Intia eivät ole allekirjoittaneet sopimusta, Yhdysvallat ja Venäjä puolestaan eivät ole ratifioineet sitä.⁵⁸

Rooman perussääntö ohjaa kansainvälisen rikostuomioistuimen toimintaa. Maailmansotien jälkeen havahduttiin siihen, ettei kaikkiin ihmisoikeusrikkomuksiin pystytty kansainvälisesti tehokkaasti puuttumaan; kansalliset lait saattoivat olla puutteellisia, ne saattoivat suoraan suojella rikokseen syyllistyneitä tai poliittiset syyt saattoivat estää rikoksiin syyllistyneiden saattamista vastuuseen.⁵⁹ Aluksi tapauksiin puututtiin ad hoc -tuomioistuimilla, joiden toimivalta oli ajallisesti ja muutoinkin rajattu. Vuonna 1998 Rooman perussäännöllä perustettiin itsenäisen ja pysyvän kansainvälisen toimivallan omaava kansainvälinen rikostuomioistuin.⁶⁰

Kansainvälinen rikostuomioistuin on autonominen elin, jolla on valta tuomita perussääntönsä sekä omien periaatteidensa nojalla. Se noudattaa kuitenkin ratkaisukäytännössään yleisiä rikosoikeuden oppeja ja periaatteita. Itsenäisyydestään huolimatta tuomioistuin on kuitenkin taloudellisesti riippuvainen jäsenmaistaan.⁶¹

Perussäännön 110(3) artiklassa edellytetään, että:

”3. Kun henkilö on suorittanut kaksi kolmasosaa rangaistuksestaan tai 25 vuotta elinkautisesta rangaistuksesta, tuomioistuin ottaa rangaistuksen uudelleen käsiteltäväksi päättääkseen, tulisiko sitä lyhentää. Tällaista uudelleenkäsitelyä ei suoriteta aikaisemmin.”

⁵⁸ Ratifiointitiedot Yhdistyneiden kansakuntien asiakirjojen internetsivuilta: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&lang=en.

⁵⁹ Bellelli, Roberto: International Criminal Justice: Law and Practice from the Rome Statute to Its Review (2016), s. 6.

⁶⁰ Bellelli (2016), s. 17.

⁶¹ Bellelli (2016), s. 19.

Sopimus ei kuitenkaan velvoita vapauttamaan elinkautisvankia, vaan pelkästään tarkastamaan vankeuden pituuden. Artiklan 4 kohdassa määritellään myös ne olosuhteet, joiden vallitessa vapautumisharkinnassa voidaan päätyä rangaistuksen lyhentämiseen; vangen yhteistyöhalukkuus alusta alkaen, tuomioistuimen vapaaehtoinen auttaminen esimerkiksi rahavarojen paikallistamisessa tai on tapahtunut selkeä ja merkittävä olosuhteiden muutos.

3.5. Eurooppalainen pidätysmääräys

Eurooppalainen pidätysmääräys (Neuvoston puitepäätos 2002/584/YOS, tehty 13 päivänä kesäkuuta 2002) on voimassa kaikissa Euroopan Unionin jäsenvaltioissa. Se antaa luovuttavalle valtiolle oikeuden vaatia takeita pidätysmääräyksen antaneelta valtiolta. Määräyksen artiklassa 5 todetaan;

”2) jos eurooppalaisen pidätysmääräyksen perusteena olevasta rikoksesta voi seurata elinkautisen vapaudenmenetyksen käsittävä rangaistus tai turvaamistoimenpide, mainitun pidätysmääräyksen täytäntöönpanon ehdoksi voidaan asettaa se, että pidätysmääräyksen antaneen jäsenvaltion oikeusjärjestelmään sisältyy säännöksiä siitä, että määrättyä rangaistusta tarkistetaan anomuksesta tai viimeistään 20 vuoden kuluttua, tai säännöksiä, joiden nojalla anotaan kyseisen rangaistuksen tai toimenpiteen täytäntöönpanematta jättämiseen tähtääviä armahdustoimenpiteitä, joihin henkilö on oikeutettu pidätysmääräyksen antaneen jäsenvaltion lainsäädännön tai käytännön mukaan”

Artikla antaa siis sopimuksen osapuolille mahdollisuuden kieltäytyä luovuttamasta pidätettyä henkilöä maahan, jonka oikeusjärjestyksessä ei säännellä elinkautisesta vapautumisesta tai armahdusmenettelystä. Ongelmia voi muodostua siitä, että sopimuksen osapuolilla on erilaisia suhtautumistapoja artiklan ehtoihin; esimerkiksi Saksan systeemin mukaisesti elinkautisen vankeuden pituus on määrääjän kuluessa tarkistettava, ja tätä ehtoa maa vaatii myös muilta sopimuksen osapuolilta. Alankomaiden systeemi puolestaan tuntee vain hallitsijan myöntämän armahduksen, joten se ei ilman lainmuutosta pysty täyttämään Saksan asettamia ehtoja.⁶²

⁶² Blekxtoon, Rob: Handbook on the European Arrest Warrant (2005), s. 241.

3.6. Euroopan vankilasäännöt (European Prison Rules 2006)

Euroopan neuvoston ministerikomitean vuonna 2006 hyväksymät vankilasäännöt⁶³ ovat pääosin samankaltaiset mutta osittain tarkemmat kuin YK:n vankeinhoidon säännöt (Mandelan säännöt)⁶⁴. Säännöt koskettavat kaikkia vankeja, eli myös elinkautisvankeja. Säännöt eivät ole oikeudellisesti sitovia, mutta ne on tarkoitettu esimerkiksi kaikille jäsenmaille.

Sääntöjen periaatteet korostavat vankien ihmisarvon kunnioittamista ja asettavat jäsenmaalle velvollisuuden pitää tästä myös huolta. Rehabilitaatiosta säännöt eivät puhu yhtä paljon kuin YK:n säännöt, vaan ne keskittyvät antamaan enemmän ohjausta teknisluontoisiin asioihin ja vankeuden käytäntöön liittyviin asioihin. Sääntö 6 toteaa, että "[v]ankeuden täytäntöönpano on järjestettävä siten, että se edistää vapautensa menettäneiden henkilöiden sopeutumista takaisin yhteiskuntaan.⁶⁵" Sääntöjen kommentaarissa kyseisestä säännöstä todetaan, että kaikki vangit palaavat aikanaan osaksi yhteiskuntaa ja vankilan elämä on täten suunniteltava tästä lähtökohdasta.

Säännöissä korostetaan myös sitä, että vankeusajan tehtävänä on mahdollistaa vastuullisen ja rikoksista vapaan elämän eläminen (sääntö 102.1) ja että vapaudenmenetys itsessään on riittävä rangaistus (sääntö 102.2). Kommentaarissa todetaan sääntöjen tarkoituksella välttävän "rehabilitaatio"-sanankäytämistä, sillä sen koettiin viittaavan negatiivisesti pakkohoitoon. Säännön 102 todetaan myös omaavan saman lähestymistavan YK:n sääntöjen 58 (nykyinen sääntö 4) kanssa.

3.7. Euroopan neuvoston suositus elinkautisvankien ja muiden pitkäaikaishankien rangaistusten täytäntöönpanon järjestämisestä (2003)

Euroopan neuvoston suositus elinkautisvankien ja muiden pitkäaikaishankien rangaistusten täytäntöönpanon järjestämisestä⁶⁶ sisältää ohjeita elinkautisvankien ja muiden pitkäaikaishankien vankeusajan toteuttamista varten, muun muassa

⁶³ Ministerikomitean suositus Rec (2006) 2 jäsenvaltioille Euroopan vankilasäännöistä.

⁶⁴ Näistä lisää jäljempänä

⁶⁵ Epävirallinen käännös, Rikosseuraamusalan koulutuskeskus (2007). Saatavissa: <http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/EPR/Euroopanvankilas%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6t%202.pdf>.

⁶⁶ The management by prison administrators of life sentence and other long-term prisoners (recommendation (2003) of the Committee of Ministers of the Council of Europe.

vankeusajan suunnittelusta, turvallisuudesta, erityisryhmien tarpeiden huomioonottamisesta sekä vankilan henkilökunnasta. Suosituksen mukaan tavoitteena (general objectives) vankeuden täytäntöönpanossa tulisi olla vankilan turvallisuus, pitkäaikaisen vankeuden aiheuttamien haitallisten vaikutusten minimointi sekä sen mahdollistaminen, että vangeilla on mahdollisuus palata yhteiskuntaan lainkuuliaisina kansalaisina.

Suositus korostaa myös periaatteita, jotka vankeinhoidossa tulisi aina ottaa huomioon. Periaatteet käydään läpi suosituksen kohdissa 3-8. Vangin yksilöllisyys on otettava huomioon vankeusajan suunnittelussa; kaikkien vankien suunnitelma ei voi automaattisesti olla samanlainen (yksilöllisyyden periaate). Toisekseen vankilan olosuhteiden pitäisi olla mahdollisimman samankaltaiset normaalin yhteiskunnan olosuhteiden kanssa (normaaliin pyrkimisen periaate). Vangeille tulisi antaa mahdollisuus ottaa vastuuta päivittäisestä elämästään (vastuullisuuden periaate). Niin vankien itsensä taholta tulevat kuin vankilan ulkopuoliset uhat on otettava huomioon; vankilan on oltava turvallinen paikka kaikille siellä oleville ja siellä käyville (turvallisuuden periaate). Elinkautis- ja muita pitkäaikaisvankeja ei saa erottaa ryhmänä muista vangeista pelkästään rangaistuksen laadun perusteella; erottamisen on perustuttava aina todelliseen konkreettiseen vaaraan (syrjimättömyyden periaate). Vangille on myös annettava mahdollisuus omaa käyttäytymistään muuttamalla päästä vähemmän valvonnan piiriin ja hänelle on annettava vastuuta omasta päivittäisestä elämästään (kehittymisen periaate).

Edellä mainittujen tavoitteiden ja periaatteiden toteuttamisessa korostetaan vankeusajan suunnitelman laatimista ja toimeenpanoa. Suunnitelmissa pitäisi ottaa vangin yksilölliset tarpeet huomioon sekä niiden laatimisessa pitäisi tehdä yhteistyötä vangin kanssa (sääntöjen kohta 9) Suunnitelmat pitäisi aloittaa mahdollisimman pian vangin aloitettua rangaistuksensa ja niitä olisi syytä tarkastaa vankeusajan kuluessa sekä tarvittaessa muuttaa (kohta 11)

Kuolemansairaille vangeille tulisi antaa heidät vapauttamalla mahdollisuus kuolla arvokkaasti vankilan ulkopuolella (kohta 29) Erityistä huomiota tulisi myös kiinnittää niihin ongelmiin, joita todennäköisesti loppuelämänsä vankilassa viettävä vanki kohtaa; vankeusaika tulisi suunnitella dynaamiseksi ja heille tulisi tarjota tarpeellisia ja tarkoituksenmukaisia aktiviteetteja sekä psykologin palveluja (kohta 31).

Suosituksessa kehoitetaan lisäksi suunnittelemaan elinkautisvangin vapautuminen tarpeeksi ajoissa sekä ottamaan huomioon vapautumista seuraavat mahdolliset riskit ja tarpeet, vankilassa aloitettujen ohjelmien jatkaminen vapautumisen jälkeen sekä vankilan henkilökunnan ja vapautumisen jälkeen vapautuneen vangin valvonnasta vastaavien tahojen yhteistyön järjestäminen Kohta 33).

3.8. Suositus vaarallisista rikoksentekijöistä (2014)

Euroopan neuvoston suositus [Recommendation on Dangerous Offenders CM/Rec(2014)3] antaa ohjeita vaaralliseksi todettujen vankien (suosituksessa vakavasta seksuaali- tai väkivaltarikoksesta tuomittu henkilö, jonka rikoksen uusimisriski on todennäköinen) kohtelusta ihmisoikeusmyönteisellä tavalla; suosituksessa toiseksi tavoitteeksi asetetaan yhteiskunnan suojelu näiltä rikollisilta (kohta 3). Suositus ei erittele vankeja rangaistuksen pituuden mukaan, mutta sillä on merkitystä elinkautisvankien kannalta, sillä suurin osa heistä on syyllistynyt rikokseen, joka täyttää vaarallisen rikollisen määritelmän. Moni heistä myös luokitellaan automaattisesti vaaralliseksi rikolliseksi, mitä sääntöjen selitteen (Explanatory memorandum) kohdassa 56 kehoitetaan välttämään.

Sääntöjen kohdassa 6 mainitaan rehabilitaatio vaarallisten vankien riskinhallinnan päätavoitteena:

”The risk management of dangerous offenders should, where appropriate, have the long-term aim of their safe reintegration into the community in a manner consistent with public protection from the risk posed by the offender. This should involve an individual plan that contains a staged process of rehabilitation through appropriate intervention.”

Pääsääntöisesti kaikkien vankilan palveluiden ja ohjelmien on oltava kaikkien vankien saatavilla, rangaistuksen laadusta ja henkilöstä tehdystä riskiarviosta huolimatta (kohta 46). Henkilön yksilölliset tarpeet voidaan ja joissain tapauksissa pitääkin ottaa huomioon rehabilitaatiota toteutettaessa. Koulutus ja työmahdollisuudet ovat tärkeitä tekijöitä vangin vankilanjälkeistä elämää suunniteltaessa (selitteen kohta 59). Riittävä terveydenhuolto ja tarvittaessa vieroituksen järjestäminen parantavat vangin mahdollisuuksia kunnolliseen elämään (kohdat 44 ja 45). Myös kulttuuriin, uskontoon, elämänhallintaan ja

yhteisön kanssa tekemisissä olemiseen tähtäävät ohjelmat parantavat vangin mahdollisuuksia onnistua rehabilitaatiossa.

Vankeusajan tavoitteiden tulisi pitkien vankeusrangaistusten aikana muuttua siten, että vähitellen pääpaino siirtyisi rehabilitaatiosta reintegroitumiseen; vangille olisi hyvä järjestää vierailuja ulkomaailmaan sekä lisätä kanssakäymistä perheen ja muiden ihmisten kanssa. Vankilalomat ja vankilan ulkopuoliset työpaikat voivat auttaa tämän tavoitteen saavuttamisessa.

3.9. Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (nk. KP-yleissopimus) on ratifioinut vuoteen 2016 mennessä yhteensä 168 maata. Kiina on allekirjoittanut sopimuksen.⁶⁷ Sopimuksen 10 artiklan 1 kohdassa edellytetään, että ”[k]aikkia henkilöitä, joilta on riistetty heidän vapautensa, on kohdeltava inhimillisesti ja kunnioittaen ihmisen synnynnäistä arvoa”⁶⁸. Saman artiklan 3 kohdan mukaan puolestaan ”[v]ankeinhoitojärjestelmän on suotava vangeille sellainen kohtelu, jonka olennaisena tarkoituksena on heidän parantamisensa sekä heidän yhteiskunnallisen asemansa palauttaminen. ”

Artiklan pohjalta onkin käyty keskustelua siitä, voiko henkilö säilyttää ihmisarvonsa, mikäli hänen vankeutensa kestää hänen loppuelämänsä ajan. Elinkautisen vankeusrangaistuksen vastustajien mukaan ei voi, vaan ihmisarvoon kuuluu myös oikeus päättää omasta elämästään; mikäli tätä oikeutta rajoitetaan loputtomasti, puututaan liian vahvasti ihmisen itsemääräämisoikeuteen ja näin ollen ihmisarvoon. Elinkautisen vankeuden vastustajien mukaan vankeus ilman vapautumismahdollisuutta rikkoo myös inhimillisen kohtelun rajoja.

⁶⁷ Ratifiointitiedot Globalis, internetsivut: <http://globalis.fi/Kv-sopimukset/Kansalais-ja-poliittisia-oikeuksia-koskeva-yleissopimus>.

⁶⁸ Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (8/1976).

3.10. Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon säännöt (Standard Minimum rules for the treatment of the Prisoners)

Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon säännöt (niin kutsutut Nelson Mandelan säännöt) on hyväksytty Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksessa joulukuussa 2015; ne perustuvat alun perin vuonna 1955 hyväksytyihin sääntöihin vankeinhoidon vähimmäissäännöistä. Säännöt eivät ole oikeudellisesti velvoittavia, vaan tarjoavat ainoastaan ohjeistusta jäsenmaille.

Vankeinhoidon säännöt koskevat myös elinkautisvankeja, vaikka eivät sinänsä vankeusrangaistusten pituudesta mitään lausukaan. Sääntöjen 4 säännössä korostetaan kuitenkin sitä, että vankeusrangaistus voi suojella yhteiskuntaa vain, mikäli vankeusaika käytetään niin, että vanki voi ja haluaa palata yhteiskuntaan itsenäisenä ja yhteiskuntaa kunnioittavana:

”The purposes of a sentence of imprisonment or similar measures deprivative of a person’s liberty are primarily to protect society against crime and to reduce recidivism. Those purposes can be achieved only if the period of imprisonment is used to ensure, so far as possible, the reintegration of such persons into society upon release so that they can lead a law-abiding and self-supporting life.”

Sama ajatus toistuu myöhemmin säännössä 91, missä edellytetään vankien kohtelun olevan sellaista, että se tukee vangin mahdollisuuksia elää tulevaisuudessa vastuullista ja itsenäistä elämää:

”The treatment of persons sentenced to imprisonment or a similar measure shall have as its purpose, so far as the length of the sentence permits, to establish in them the will to lead law-abiding and self-supporting lives after their release and to fit them to do so. The treatment shall be such as will encourage their self-respect and develop their sense of responsibility.”

Rehabilitaation tavoite näkyy muutenkin säännöissä, ja yhteiskuntakelpoisuuden säilyttämisestä ja yhteiskuntaan palaamisesta on useita mainintoja. Esimerkiksi säännössä 5 todetaan, että ” [t]he prison regime should seek to minimize any differences between prison life and life at liberty that tend to lessen the responsibility of the prisoners or the respect due to their dignity as human beings”. Säännön 88 kohdassa 1 taas korostetaan vangin kuuluvuutta yhteiskuntaan: “[t]he treatment of prisoners should emphasize not their exclusion from the community

but their continuing part in it.” Sääntössä 107 korostetaan sosiaalisten suhteiden sekä perhe-elämän merkitystä rehabilitation onnistumisessa: “[f]rom the beginning of a prisoner’s sentence, consideration shall be given to his or her future after release and he or she shall be encouraged and provided assistance to maintain or establish such relations with persons or agencies outside the prison as may promote the prisoner’s rehabilitation and the best interests of his or her family.”

Sääntöjen perusteella lähtökohta vankeinhoidossa näyttäisi siis olevan muu kuin elinkautinen vankeus. Elinkautista vankeutta ei kuitenkaan säännöissä suoraan kielletä, vaikka sääntöjen tavoitteet rivien välissä puhuvatkin kyseistä rangaistusmuotoa vastaan. Esimerkiksi YK:n raportissa elinkautisesta vankeudesta (1994) on myös entisen säännön 58 (nykyinen sääntö 4) pohjalta esitetty, että oikeuden toteutumiseksi riittävän pituisen vankeuden ylittäviin rangaistuksiin pitäisi suhtautua erityisen kriittisesti.⁶⁹ Ketään ei siis pitäisi pitää vangittuna vain koston näkökulmasta.

Säännöt korostavat myös vankien hyvää kohtelua; riittävä terveydenhuolto, mahdollisuus koulutukseen, sosiaalisten suhteiden ylläpito sekä turvallinen vankilaympäristö on toteutettava. Säännöt korostavatkin sitä, että itse vankeus on jo riittävä rangaistus, eikä sitä tule mielivaltaisesti koventaa huonolla kohtelulla (Sääntö 3: “[t]herefore the prison system shall not, except as incidental to justifiable separation or the maintenance of discipline, aggravate the suffering inherent in such a situation.”)

3.11. Yhdistyneiden kansakuntien rikostorjunnan yksikön raportti elinkautisesta vankeudesta (1994)

Yhdistyneiden kansakuntien rikostorjunnan yksikön raportti elinkautisesta vankeudesta ⁷⁰ vuodelta 1994 on jo yli 20 vuotta vanha, mutta edelleen ajankohtainen käsittelemiensä kysymysten osalta. Raportissa käsitellään elinkautisen vankeuden määritelmää, rangaistukseen liittyviä yleisimpiä ongelmia, vapautumismenettelyä ja sen kriteerejä sekä annetaan suosituksia elinkautiseen vankeuteen liittyen. Suositusten mukaan elinkautista vankeutta tulisi käyttää

⁶⁹ UN 1994, s. 4.

⁷⁰ Life imprisonment, UN Crime Prevention and Criminal Justice Branch’s Report (1994).

rangaistuksena vain kaikista vakavimpiin rikoksiin eikä sitä saisi tuomita alle 18-vuotiaille rikoksentekeijöille. Suositukset kehottavat myös pitämään huolta, että elinkautiseen tuomitulla on mahdollisuus valittaa tuomiostaan. Myös vankeudesta vapautumisesta on annettu suositus, tosin sitä on rajattu sanomalla, että vapautumisen tulee tapahtua kansallisten lakien mukaisesti ja uhria tai heidän omaisiaan kunnioittaen.

Suosituksien kehottavat myös säätämään kansalliset lait niin, että ne takaavat elinkautisvankien hyvän kohtelun; myös vapautumiseen tähtäävien ohjelmien ja arviointien toteuttamiseen on oltava riittävä sääntely. Elinkautisvankien yksilölliset tarpeet on myös otettava huomioon vankeuden aikana ja heidän ihmisarvoaan on kunnioitettava.

Kaiken kaikkiaan raportti kehottaa säätämään elinkautisen vankeuden rangaistuksena sellaiseksi, että sen päätavoitteena on rehabilitaatio sekä rangaistuksen päättymisen vangin vapautumiseen laissa säädetyssä järjestyksessä.

3.12. Yhteenveto

Sekä Euroopan että Amerikan ihmisoikeussopimuksessa julma ja epäinhimillinen kohtelu on kielletty; kieltoa ei suoraan ole ulotettu elinkautiseen vankeuteen kummassakaan sopimuksessa. Amerikan ihmisoikeussopimuksen artiklan 5 kohdassa 6 kuitenkin asetetaan rehabilitaatio vankeusrangaistuksen yhdeksi tavoitteeksi, mikä puhuu elinkautista vankeusrangaistusta vastaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin puolestaan on ratkaisukäytännössään puoltanut vankeusrangaistuksen pituuden tarkistamista, mutta ei ole ainakaan toistaiseksi asettanut velvollisuutta vapauttaa elinkautisvankeja harkinnasta huolimatta.

Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimintaa sääntelevä Rooman perussääntö on ainoa kansainvälinen instrumentti, jossa on asetettu määräaika vankeusrangaistuksen pituuden tarkistamiselle. Vangin vapauttamista ei kuitenkaan edellytetä harkinnasta huolimatta.

Euroopan neuvoston säännöissä ja suosituksissa rehabilitaatio toistuu yhtenä vankeinhoidon tavoitteista. Instrumentit eivät sinänsä ota kantaa elinkautiseen vankeuteen, mutta niiden lähtökohtana tuntuu kuitenkin olevan se, että jokaisen

vangin olosuhteet on järjestettävä niin, että tämä voi palata takaisin yhteiskunnan jäseneksi.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa kielletään halventava ja epäinhimillinen kohtelu sekä 10 artiklan 3 kohdassa edellytetään sellaisen vankeusjärjestelmän ylläpitoa, jonka tavoitteena on vankien rehabilitaatio. YK:n vankeinhoidon säännöissä rehabilitaatio näkyy vahvasti vankeusrangaistuksen tavoitteissa.

Kansainvälisissä sopimuksissa ja muissa instrumenteissa siis lähtökohtaisesti kannustetaan jäsenmaita rehabilitaation toteuttamiseen vankeinhoidossa, vaikei elinkautista vankeutta suoraan kielletäkään.

3.12. Valvonta

3.12.1. YK:n kidutuksenvastaisen sopimuksen valinnainen lisäpöytäkirja

Kesäkuussa 2006 voimaan tullut YK:n yleiskokouksen hyväksymä YK:n kidutuksenvastaisen sopimuksen valinnainen lisäpöytäkirja [The Optional Protocol to the UN Convention against Torture (OPCAT)] velvoittaa jäsenmaat noudattamaan lisäpöytäkirjan vaatimusten mukaista kaksiportaista mekanismia, jonka tavoitteena on ehkäistä kidutusta ja muuta epäinhimillistä rankaisemista ehkäisyllä ja valvonnalla (OPCAT 1 artikla). Valvonta tapahtuu sekä kansallisella tasolla (National Preventive Mechanism) että ylikansallisella [The Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT)].

SPT:hen kuuluu 25 riippumatonta jäsentä eri jäsenmaista ja heidän tehtävänä on valvoa jäsenmaiden vankiloita ja muita vapaudenriistoon käytettäviä paikkoja. SPT saa vierailla näissä paikoissa ilmoittamatta tarkastuksesta etukäteen, ja sillä on oikeus puhua vankien kanssa ilman henkilökunnan läsnäoloa. Sillä on oikeus suositella muutoksia tapahtuvaksi välittömästi. SPT:n tehtävänä on myös tarjota ohjausta ja apua kansallisella tasolla toimiville NPM:lle.⁷¹

Kunkin jäsenmaan on perustettava sopimuksen tavoitteiden mukainen kidutusta ehkäisevä mekanismi (17 artikla). NPM:n on hoidettava valvontatehtävänsä

⁷¹ YK:n ihmisoikeuksien internetsivusto:
<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/OPCAT/Pages/OPCATIntro.aspx>.

vierailemalla ennalta ilmoittamatta vapaudenriistoon käytettävissä paikoissa. Sen on tehtävä suosituksia, joilla kidutusta voidaan paremmin ehkäistä sekä kommentoitava jo olemassa olevan lainsäädännön vaikutuksia (19 artikla). NPM:n valtuuksista tulisi säätää laissa ja NPM:n tulisi olla riippumaton elin. Monissa jäsenmaissa NPM:n tehtävät on annettu oikeusasiamiehelle tai ihmisoikeusasiamiehelle.

Suomessa tehtävän hoito on annettu eduskunnan oikeusasiamiehelle.

3.11.2. Kidutuksen vastainen komitea (CPT)

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan kidutuksen kiellon toteutumisen valvontaa varten solmittiin vuonna 1989 Kidutuksen ja epäinhimillisen ja halventavan kohtelun vastainen yleissopimus (The European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman Degrading Treatment). Sopimuksella perustettiin valvontajärjestelmä ja sopimuksen tavoitteet toteuttava komitea (CPT⁷²).

Kaikkien sopimukseen osallistuvien jäsenmaiden on sallittava komitean tekemät tarkastukset henkilön vapautta rajoittaviin paikkoihin (2 artikla). Komitean tehtävänä on kehittää suojakeinoja kidutusta ja ihmisarvon vastaista rankaisemista vastaan. Komitea voi tehdä myös suosituksia vapaudenriiston kehittämiseksi, ja tarvittaessa tehdä uuden vierailun todentaakseen, onko suositusta noudatettu (10 artikla). Oikeudellista sitovuutta komitean suosituksilla ei ole, mutta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on ottanut komitean raportteja huomioon ratkaisukäytännössään⁷³. Komitean raportit voidaan julkaista vain jäsenmaan tahdosta tai mikäli komitea katsoo jäsenmaan jättäneen noudattamatta komitean suosituksia. Komitean on annettava vuosittain raportti toiminnastaan Ministerineuvostolle.⁷⁴

Afrikan neuvosto ja Väli-Amerikan neuvosto ovat perustaneet samankaltaiset elimet, joilla on samankaltainen tehtävä kuin CPT:llä.

⁷² European Committee for the Prevention of Torture.

⁷³ Ks. esimerkiksi Aerts v Belgia (25357/94).

⁷⁴ White (2010), s. 193.

4. Elinkautinen vankeus rangaistuksena

4.1. Elinkautinen rangaistus rangaistuslajina

4.1.1. Elinkautisen rangaistuksen pakollisuus

Lähtökohtaisesti elinkautinen vankeus voi rangaistuksena olla pakollinen (mandatory) tai valinnainen; kunkin maan lainsäädännöstä riippuu, mitkä rikokset ovat sellaisia, että niistä ainoa mahdollinen seuraus on elinkautinen vankeus. Suomessa ainoat tällaiset rikokset ovat rikoslain mukaan täysi-ikäisen tekemä murha (21 luvun 2 §) sekä terroristisessa tarkoituksessa tehty murha (34 a luvun 1 §).

Lainsäädännöstä riippuu myös se, onko elinkautinen pakko tuomita vai ei; esimerkiksi Ruotsissa mistään rikoksesta ei ole pakko tuomita elinkautista rangaistusta, vaan se on vain yksi vaihtoehto (esimerkiksi murhasta voidaan tuomita vankeutta 10-18 vuotta tai elinkautinen⁷⁵). Tuomioistuimen harkintaan jää rikoksen vakavuuden arvioiminen ja rangaistuksen ankaruudesta päättäminen. Suomessa esimerkiksi törkeästä maanpetoksesta (rikoslain 12 luvun 4 §), törkeästä vakoilusta (12 luvun 6 §), törkeästä valtionpetoksesta (13 luvun 2 §) ja terroristisessa tarkoituksesta tehdystä taposta (34 a luvun 1 §) voidaan tuomita elinkautinen vankeus ankarimpana rangaistuksena. Näissä tapauksissa tuomioistuimelle on siis varattu mahdollisuus harkita rikoksen vakavuutta.

Kolmas elinkautisen vankeuden tyyppi on kuolemanrangaistuksen muuttuminen elinkautiseksi vankeudeksi. Tämä tapahtuu esimerkiksi silloin, kun maa luopuu kokonaan kuolemanrangaistuksen käytöstä, ja kaikkien kyseiseen rangaistukseen tuomittujen tuomiot muuttuvat elinkautiseksi vankeudeksi.⁷⁶ Kuolemanrangaistus voi myös muuttua elinkautiseksi vankeudeksi valitusprosessin myötä.

⁷⁵ Ruotsin rikoslain (Brottsbalk) 3 luvun 1 §.

⁷⁶ UN 1994, s. 2.

4.1.2 Elinkautisen rangaistuksen tuomitseminen

Elinkautisen vankeuden julistamistapa vaihtelee myös maittain; yleisesti silloin, kun elinkautinen vankeus on pakollinen rangaistusseuraamus, julistetaan se välittömästi syylliseksi julistamisen yhteydessä. Mikäli se taas on vaihtoehtoinen rangaistus, vaihtelee sen julistaminen maittain. Esimerkiksi Ranskassa, Saksassa, Italiassa ja Japanissa useamman tuomarin muodostaman paneelin on päätettävä elinkautisen rangaistuksen langettamisesta. Irlannissa, Sveitsissä ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa puolestaan yksi tuomari voi päättää elinkautisen tuomitsemisesta. Itävallassa vain valamiehistö voi päättää elinkautisen langettamisesta.⁷⁷ Suomessa oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:n mukainen kokoonpano (puheenjohtaja ja kaksi lautamiestä tai kolmen lainoppineen jäsenen kokoonpano) päättää syyllisyyden lisäksi myös rangaistuksesta, joka julistetaan tuomiolauselman julistamisen yhteydessä (oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 8 §).

4.1.3 Rikokset, joista elinkautinen vankeus voidaan tuomita

Pääasiassa elinkautinen vankeus tuomitaan vain kaikista vakavimmista rikoksista. Murha on yleisin rikos, joka on rangaistavissa elinkautisella vankeudella; esimerkiksi Suomessa kaikki elinkautisvangit yhtä lukuun ottamatta on tuomittu murhasta.⁷⁸ Monissa maissa tapostakin voi seurata elinkautinen vankeus, mikäli se on tapahtunut esimerkiksi ryöstön tai seksuaalirikoksen yhteydessä; yleisesti henkirikokselta vaaditaan jonkin koventamisperusteen olemassaoloa.

Rikosten kirjo vaihtelee maittain, mutta henkirikosten lisäksi myös muista vakavimmista rikoksista voidaan tuomita elinkautinen vankeus. Maan- ja valtionpetosrikokset ovat esimerkiksi tällaisia.⁷⁹ Myös rikoksista ihmisyyttä vastaan on seurauksena yleensä elinkautinen vankeus.

Joissain maissa verrattain pienistäkin rikoksista voi seurata elinkautinen, kuten esimerkiksi Yhdysvalloissa, joissa on käytössä niin sanottu ”three strikes rule”, jonka perusteella kolmas tuomio tuomitaan automaattisesti elinkautisena, rikosten

⁷⁷ UN 1994, s. 2.

⁷⁸ Kaijalainen, Marjatta: Elinkautisvangit 1980–2013 ja heidän uusintarikollisuutensa, Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2014, s. 8.

⁷⁹ Ks. esimerkiksi Ruotsin rikoslain 19 luvun 1 §.

laadusta riippumatta. Tällöin elinkautinen vankeus voidaan tuomita, ja onkin tuomittu, esimerkiksi näpistysrikoksesta.⁸⁰

Yhdysvaltojen perustuslain 8 lisäys (amendment) on sisällöllisesti samankaltainen Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan kanssa:

“Excessive bail shall not be required, nor excessive fines imposed, nor cruel and unusual punishments inflicted.”

Lisäys kieltää julmien ja epätavallisten rangaistusten käyttämisen. Yhdysvaltojen korkein oikeus (the Supreme Court) on tulkinnut lisäystä ratkaisukäytännössään, monesti ihmisarvon kunnioittamislähtöisesti. Lähtökohtaisesti jokainen rangaistus voi olla lisäyksen vastainen, mikäli se ei ole oikeassa suhteessa teon vakavuuteen. Tapauksessa *Solem v. Helm* (1983) Korkein oikeus piti elinkautista vankeutta liian ankarana rangaistuksena väärennysrikoksesta, ryöstöistä sekä rattijuoppoudesta.⁸¹ Korkeimman oikeuden suhtautuminen on kuitenkin muuttunut *Solem*-tapauksen jälkeisinä vuosikymmeninä. Tapauksessa *Ewing v. California* (2003) oikeus päätti, ettei Californian ”three strikes rule”, jonka perusteella Ewing tuomittiin elinkautiseen vankeuteen kolmen golfmailan varastamisesta, ollut perustuslain vastainen rangaistus. Tapaus heijastelee Yhdysvalloissa tapahtunutta kriminaalipoliittista muutosta; rehabilitaation sijasta vankeuden pääasiallisena tarkoituksena on suojella yhteiskuntaa rikollisuudelta. Tämän vuoksi on hyväksyttävää tuomita elinkautiseen vankeuteen sellaisiakin rikollisia, jotka eivät ole syyllistyneet vakaviin rikoksiin. Pelkkä rikosten uusiminen riittää tekemään henkilöstä vaarallisen.⁸²

Suomessa elinkautinen vankeus on tähän mennessä tuomittu vain kerran muun rikosnimikkeen kuin murhan perusteella. Murhan lisäksi muut rikokset, joista elinkautinen vankeus voidaan tuomita, liittyvät vakaviin ihmisoikeusrikkomuksiin sekä valtion turvallisuuden vaarantamiseen. Nämä rikokset löytyvät rikoslain 11, 12 ja 13 luvuista. Luvun 11 sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan säädettiin Suomessa ensimmäisen kerran vuosina 1970 ja 1974. Sittemmin vuoden 2008

⁸⁰ Ks. esimerkiksi *Lokyer v. Andrade* (2003), jossa vastaaja tuomittiin näpistysrikoksesta vähintään 50 vuodeksi vankilaan. Vastaaja oli aiemmin tuomittu rangaistukseen näpistyksestä, murtautumisesta asuntoon, huumausainerikoksesta sekä vankilapaosta.

⁸¹ Janis, Kay, Bradley: *European Human Rights law*, s. 197.

⁸² Capers, s. 172.

uudistuksella on varmistettu säännösten yhteensopivuus kansainvälisen oikeuden kanssa. Luvun käsittämistä rikoksista elinkautiseen vankeuteen voidaan tuomita joukkotuhonnasta (rikoslain 11 luvun 1 §), rikoksesta ja törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan (11 luvun 3 ja 4 §) sekä sotarikoksesta ja törkeästä sotarikoksesta (11 luvun 5 ja 6 §). Lain mukaan ulkomailla tehdystä sotarikoksesta voidaan antaa tuomio Suomessa riippumatta tekopaikasta, tekijästä tai tekopaikan lainsäädännöstä.⁸³ Näissä rikoksissa elinkautinen vankeus on vain mahdollinen rangaistus, eli tuomioistuin voi tuomita myös määräaikaisen vankeusrangaistuksen. Rikosnimikkeiden harvinaisuudesta nykyaikana kertoo se, että näistä vain joukkotuhonnasta on tähän mennessä tuomittu elinkautinen vankeus; tässäkin tapauksessa kyse oli Ruandassa tapahtuneesta joukkotuhonnasta.

Luvussa 12 säännellään maanpetosrikoksista, joita koskevalla lainsäädännöllä pyritään turvaamaan valtion itsenäisyys ja ulkoinen turvallisuus.⁸⁴ Luvun rikoksista elinkautiseen vankeuteen voidaan tuomita törkeästä maanpetoksesta (12:4) ja törkeästä vakoilusta (12:6). Rauhan aikana luvun säännöksiä ei ole juurikaan sovellettu, eikä elinkautista vankeutta ole tuomittu luvun rikoksista.

Valtiopetosrikoksista säännellään luvussa 13. Säännösten tarkoituksena on suojella Suomea sisäisiltä uhilta yhteiskuntajärjestystä kohtaan. Vuoden 2001 New Yorkin terrori-iskujen seurauksena luvulla on suojattu Suomen lisäksi kaikkia muita Euroopan Unionin jäsenmaita. Luvun rikoksista törkeästä valtiopetoksesta (13 luvun 2 §) voidaan tuomita elinkautiseen vankeuteen. Vuoden 2001 tapahtumat johtivat myös Euroopan unionin puitepäätökseen (EYVL, L 164, 2002), jossa velvoitetaan jäsenvaltiot säätämään terrorismirikokset rangaistaviksi. Suomessa tämä on toteutettu säätämällä rikoslaihin 34 a luku. Terroristisessa tarkoituksessa tehdystä taposta elinkautinen voidaan tuomita 34 a luvun 1 §:n perusteella. Sotarikoksien tavoin myös terroristisessa tarkoituksessa tehdyistä rikoksista voidaan tuomita Suomessa tekopaikan laista riippumatta.

Maailmanpoliittisen tilanteen perusteella terrorismirikokset saattavat aktualisoitua lähitulevaisuudessa (kuten on tapahtunut esimerkiksi Ruotsissa), mutta tällöinkin tuomioistuimen harkintaan jää elinkautisen rangaistuksen määrääminen.

⁸³ Lappi-Seppälä, Tapio – Rautio, Ilkka: Oikeuden perusteokset, Rikosoikeus (2013), s. 248.

⁸⁴ Rikosoikeus (2013), s. 279.

Murha on Suomen lisäksi myös muualla yleisin rikos, josta elinkautinen vankeus tuomitaan rangaistukseksi. Murhan tunnusmerkistön mukaisesti ainoa mahdollinen rikosoikeudellinen seuraus on elinkautinen vankeus. Rajanvetoa onkin jouduttu tekemään murhan ja tapon välillä, sillä taposta voidaan lain mukaan tuomita vain määräaikainen vankeus. Hallituksen esityksen (94/1993) mukaan vain tapon tunnusmerkistöä selvästi törkeämpi teko voidaan arvioida murhaksi. Tapolta on oikeuskäytännön perusteella yleensä vaadittu vakaata harkintaa tai poikkeuksellista julmuutta tai raakuutta, jotta teko on katsottu murhaksi ja elinkautinen rangaistus on langetettu. Elinkautinen tuomio on langetettu esimerkiksi silloin, kun puolustuskyvytön uhri on murhattu kirveeniskulla päähän (Korkein oikeus 2005:44), uhrin päällä on hypitty pitkään ja tämä on kuollut tästä toiminnasta aiheutuneisiin vammoihin (KKO 2005:7) ja kun uhri on ammuttu kuoliaaksi yli kymmenellä pistoolinlaukaisulla (KKO 2004:80). Ollakseen murha teon on siis oltava tappona törkeä, eikä vain rikoksena sinänsä. Merkitystä ei oikeuskäytännön perusteella ole ollut sillä, kuinka paljon kärsimystä uhrille on ehditty tuottaa ennen tämän kuolemaa tai esim. tajunnan menetystä. Pieniin, puolustuskyvyttömiin lapsiin kohdistuneet tapot on myös voitu katsoa törkeiksi teoiksi ja näin ollen murhiksi (KKO 2000:29).

Poikkeuksen tekee virkamieheen kohdistuva tappo. Tällöin murhaksi katsotaan myös ”virkamiehen tappaminen hänen ollessaan virkansa puolesta ylläpitämässä järjestystä tai turvallisuutta taikka virkatoimensa vuoksi.” Teon on oltava kokonaisharkinnan perusteella kuitenkin törkeä (rikoslain 21 luvun 2 §). Näitä niin kutsuttuja poliisimurhia ei ole tapahtunut Suomessa kuin harvoin.⁸⁵

Yhdistyneessä kuningaskunnassa murha on ainoa rikos, josta elinkautinen vankeus on ainoa mahdollinen rangaistus. Raiskauksesta ja aseellisesta ryöstöstä enimmäisrangaistuksena on mahdollista tuomita elinkautinen vankeus.⁸⁶

Ruotsissa elinkautinen vankeus on tuomittu lähinnä vain murhasta (142 elinkautisvankia lokakuussa 2015), mutta myös kerran kansanmurhasta. Näiden lisäksi elinkautinen voidaan tuomita myös vakoilusta, tuhopoltosta, vakavan vaaran aiheuttamisesta, kidnappauksesta sekä kulkuneuvoihin kohdistuneesta

⁸⁵ Rikosoikeus (2013), s. 494.

⁸⁶ Yhdistyneen kuningaskunnan hallituksen internetsivut: <http://www.gov.uk>.

sabotaasista.⁸⁷ Maaliskuussa 2016 Länsi-Ruotsin hovioikeus (Hovrätten för Västra Sverige) tuomitsi kaksi miestä terroristisessa tarkoituksessa tehdyistä murhista elinkautiseen vankeuteen. Murhat olivat tapahtuneet Syyriassa ja tekijät olivat kuvanneet ne. Tiedotteessaan hovioikeus perusteli rikosnimikettä ja elinkautisen vankeuden langettamista tekojen vakavuudella sekä vahingoittavuudella yhteiskuntaa kohtaan.⁸⁸

Venäjällä elinkautinen vankeus tuomitaan pääasiassa murhasta, johon liittyy rangaistuksen ankaroittamisperuste (muun muassa useampi uhri, murhaan liittyvä kidutus). Myös esimerkiksi terrorismirikoksista, huumorikoksista ja alaikäiseen kohdistuvan seksuaalirikoksen uusimisesta voidaan tuomita elinkautinen.⁸⁹

4.2. Vankeuden tosiasiallinen pituus

Elinkautinen vankeus ei nimestään huolimatta kaikkialla tarkoita sitä, että rangaistus aidosti kestäisi henkilön loppuelämän ajan. Suomen tähän mennessä pisin elinkautinen vankeusrangaistus kesti 22 vuotta, minkä jälkeen henkilö vapautui. Tämä on siis kaukana kirjaimellisesti elinikäisestä vankeudesta. Lyhyimmät rangaistukset ovat Suomessa kestäneet 10 vuotta, mutta nykyisen lainsäädännön aikana vankeuden vähimmäiskesto on määrätty 12 vuoteen, minkä jälkeen Helsingin hovioikeuden on viran puolesta tarkastettava vankeuden jatkamisen edellytykset. Suomessa elinkautisen vankeuden keskimääräinen pituus on ollut 2010-luvulla noin 15 vuotta⁹⁰; monissa maissa määräaikaisetkin vankeusrangaistukset ylittävät pituudessaan tämän.

Suomi ei ole elinkautisen vankeuden lyhyessä pituudessa kuitenkaan yksin. Myös Ruotsissa ja Tanskassa elinkautiset ovat kansainvälisesti vertaillen lyhyitä. Ruotsissa vankeuden pituus tarkastetaan 10 vankeusvuoden jälkeen⁹¹, Tanskassa on asetettu sama aikaraja kuin Suomessa⁹². Pohjoismaat eivät kuitenkaan ole ainoita,

⁸⁷ Ruotsin kriminaalihuollon internetsivut: <http://www.kriminalvården.se>.

⁸⁸ Ruotsin hovioikeuksien internetsivut: <http://www.svea.se/Om-Svea-hovratt/Nyheter-fran-Svea-hovratt/Dom-i-det-sk-terroristbrottmalet/>.

⁸⁹ Venäjän rikoslaki.

⁹⁰ Kaijalainen (2014), s. 31.

⁹¹ Lag (2006:45) om omvandling av fängelse på livstid 3 §.

⁹² Tanskan rikoslain (Bekendtgørelse af straffeloven) 41 §.

jotka arvioivat vankeuden pituuden verrattain aikaisessa vaiheessa; Irlannissa ensimmäinen arvio tehdään jo seitsemän vankeusvuoden jälkeen.⁹³

Yhdysvalloissa elinkautisen vankeuden pituus vaihtelee osavaltioittain; vapautumisharkinta voidaan tehdä jo yhden vankilavuoden jälkeen tai ei koskaan. Välimuotoja esiintyy myös, kuten esimerkiksi 40 vuoden vähimmäisvankeusaika tai niin pitkä määräaikainen vankeus, että se de facto on elinkautinen rangaistus.⁹⁴ Kuudessa osavaltiossa kaikki elinkautiset rangaistukset tuomitaan ilman vapautumismahdollisuutta. Myöskään liittovaltion rikoksista ei ole mahdollista vapautua muuten kuin presidentin myöntämällä armahduksella.⁹⁵

4.3. Muut rangaistukseen vaikuttavat tekijät

4.3.1. Alaikäiset vangit

Yhdistyneiden kansakuntien sopimus lasten oikeuksista edellyttää, ettei alle 18-vuotiaana rikoksen tehnyttä saa tuomita vankeuteen ilman vapautumismahdollisuutta. Yhdysvallat on allekirjoittanut sopimuksen vuonna 1995, mutta ainoana maana maailmassa se ei ole vielä ratifioinut sitä.⁹⁶ Joissain Yhdysvaltojen osavaltioissa voidaankin tuomita myös alaikäisiä elinkautiseen vankeuteen, ja jopa vankeuteen ilman vapautumismahdollisuutta (LWOP). Arvioiden mukaan Yhdysvalloissa olisi jopa 2500 nuorena rikoksen tehnyttä, jotka on tuomittu vankeuteen ilman vapautumismahdollisuutta.⁹⁷ Ratifioinnista huolimatta kuitenkin esimerkiksi myös Afganistanissa, Egyptissä ja Intiassa alaikäisiin ei sovelleta lievempiä tuomioita. Ranskassa 16-vuotta täyttänyt ja Kanadassa yli 14-vuotias voidaan tuomita elinkautiseen vankeuteen. Muualla ikäraajat vaihtelevat lähinnä sen mukaan, milloin henkilö katsotaan täysi-ikäiseksi;

⁹³ Irlannin Parole Boardin ohje, saatavissa:

<http://www.justice.ie/en/JELR/Parole%20Board%20Guide.pdf/Files/Parole%20Board%20Guide.pdf>.

⁹⁴ Van Zyl Smit (2002), s. 20.

⁹⁵ Nellis, Ashley ja Chung, Jean: Life goes on: The historic raise in life sentences in America (2013), s. 4. Saatavissa:

http://sentencingproject.org/doc/publications/inc_Life%20Goes%20On%202013.pdf.

⁹⁶ Ratifiointitiedot Yhdistyneiden Kansakuntien korkean edustajan internetsivut:

<http://indicators.ohchr.org/>.

⁹⁷ Nellis (2013), s. 11.

esimerkiksi Saksassa vasta 21-vuotias voidaan tuomita elinkautiseen vankeuteen. Toisaalta esimerkiksi Japanissa täysi-ikä alkaa vasta 20-vuotiaana, mutta elinkautinen voidaan tuomita jo 18-vuotiaalle.

Suomessa rikoslain 6 luvun 8 §:n mukaan vain täysi-ikäisenä eli 18-vuotiaana rikoksen tehnyt voidaan tuomita elinkautiseen vankeuteen, mutta alle 21-vuotiaana rikoksen tehneellä on oikeus tehdä jo 10 vuoden kuluttua vankeuden alkamisesta hakemus vapaaksi pääsemisestä (rikoslain 2 c luvun 10 §). Keskimäärin alle 21-vuotiaana elinkautiseen vankeuteen tuomitut ovat istuneet rangaistusta noin 13 vuotta ennen Helsingin hovioikeuden myöntämää vapautusta.⁹⁸

Lapsen oikeuksien sopimus edellyttää myös, että alle 18-vuotiaiden vankeusaikaan kiinnitetään erityistä huomiota. Pekingin säännöt (UN rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty) ohjaavat jäsenmaita alaikäisten kohtelussa. Lapset ovat erittäin alttiita psykologisille traumoille sekä vankeusaikana tapahtuvalle väkivallalle ja seksuaaliselle häirinnälle, ja vankeusaika voi vaikuttaa erittäin negatiivisesti heidän tulevaisuuteensa. Sääntöjen mukaan alaikäiset vangit pitäisikin pitää erossa aikuisista vangeista. Lapset ovat kuitenkin myös sopeutuvaisempia kuin aikuiset, joten erityishuomiota pitäisi kiinnittää siihen, että yhteiskuntaan palaaminen tehtäisiin heille mahdolliseksi ja haluttavaksi. Lapsen vankeusajan pitäisikin keskittyä rangaistuksen sijasta oppimiseen.

Amerikan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisussaan Mendoza ja muut v. Argentiina (Toukokuun 14. päivänä 2013) todennut, että lapsen – eli Yhdistyneiden kansakuntien lapsen sopimuksen mukaan alle 18-vuotiaan – tuomitseminen elinkautiseen vankeuteen on vastoin Amerikan ihmisoikeussopimuksen (American Convention) 7(3) artiklaa. Artiklan mukaan rangaistuksen on oltava mahdollisimman lyhyt tai sen pituus on määriteltävä rangaistuksen tuomitsemishetkellä. Argentiinan todettiin rikkoneen Amerikan ihmisoikeussopimusta sekä lasten oikeuksien sopimuksen periaatteita salliessaan alle 18-vuotiaana rikoksen tehneiden tuomitsemisen elinkautiseen vankeuteen. Tuomiossaan tuomioistuin totesi myös, että vaikkei Amerikan ihmisoikeussopimus suoraan kielläkään elinkautista vankeusrangaistusta, todetaan 5(6) artiklassa vankeuden tarkoituksena olevan vankien integroiminen takaisin yhteiskuntaan.

⁹⁸ Kaijalainen (2014), s. 31.

Kun lapsen oikeuksien sopimuksessa re-integroituminen mainitaan yhdeksi vankeusajan päätavoitteeksi, on tuomioistuimen mukaan lapselle määrätyn tuomion tavoitteiden noudatettava tätä tavoitetta; elinkautinen vankeus on tuomioistuimen mukaan täysin näiden tavoitteiden vastainen rangaistus.

Tapauksen argumentaatiossa kiinnitettiin myös erityistä huomiota elinkautisen vankeuden tuomitsemisesta alaikäiselle aiheutuviin psykologisiin vaikutuksiin; asiantuntijan mukaan lapsi kokee elinkautisen vankeuden huomattavasti aikuista voimakkaammin, sillä lapsen identiteetti ei ole vielä ehtinyt kehittyä samalle tasolle kuin aikuisen. Näin ollen lapsi saattaa kokea itsensä vain ja ainoastaan elinkautisvangiksi, eikä hänellä ole mitään kosketuspintaa muuhun yhteiskuntaan. Nuorena elinkautiseen vankeuteen tuomittujen keskuudessa esiintyy myös vakavaa itsetuhoisuutta ja toivottomuutta.⁹⁹

Euroopan neuvoston suositus elinkautisvankien ja muiden pitkäaikaisvankien rangaistusten täytäntöönpanon järjestämisestä (2003) mainitsee nuorten vankien kohdalla vain pitkät vankeusrangaistukset, eikä elinkautisesta rangaistuksesta ole mainintaa; suosituksen 32 kohdassa viitataan YK:n lasten oikeuksien sopimukseen, joka kieltää alaikäisen tuomitsemisen elinikäiseen vankeuteen. Suosituksessa kehoitetaan sijoittamaan nuoret vangit vain sellaisiin instituutteihin, joissa heidän erityistarpeensa voidaan ottaa huomioon. Huomiota on myös kiinnitettävä nuoren mahdollisuuksiin koulutukseen, perhesuhteiden säilyttämiseen sekä henkisen hyvinvoinnin säilyttämiseen.

Venäjällä alle 18-vuotiaana rikoksen tehneitä ei voida tuomita elinkautiseen.¹⁰⁰ Alle 18-vuotiaana rikoksen tehneet voidaan tuomita korkeintaan 10 vuodeksi vankeuteen. Alaikäisiä ei voida tuomita elinkautiseen myöskään Algeriassa, Armeniassa, Azerbaidžanissa, Valko-Venäjällä, Georgiassa, Kazakstanissa, Kirgisiassa, Uzbekistanissa eikä Ukrainassa.¹⁰¹

⁹⁹ Mendoza ja muut v. Argentiina, kohdat 177-183.

¹⁰⁰ Venäjän rikoslain 57 artikla.

¹⁰¹ Alternatives to the death penalty, s. 39.

4.3.2 Naispuoliset vangit

Naispuoliset vangit ovat lasten tavoin haavoittuvaisemmassa asemassa, sillä vankilajärjestelmät on pääasiassa suunniteltu miespuolisille vangeille. Naisvangit ovat myös alttiimpia niille henkisille ongelmille, joita pitkä vankeusrangaistus aiheuttaa. Tutkimuksen mukaan he kokevat olonsa vankilassa epävarmaksi ja voimattomaksi, pääasiassa vapautumisajankohdan epämääräisyyden vuoksi.¹⁰² He kokevat myös eron lapsistaan voimakkaammin eikä heidän tarpeitaan perheasioiden hoitoon oteta tarpeeksi huomioon. Naisvangit ovat myös alttiita muiden vankien ja vankilan henkilökunnan taholta tapahtuvalle fyysiselle, henkiselle ja seksuaaliselle pahoinpitelylle. Vankilasääntöjen mukaisesti naisvangit pitäisikin aina sijoittaa eri osastoille kuin miesvangit, sekä heitä valvovan henkilökunnan pitäisi olla naispuolista. Naisvankien kohtelusta onkin säädetty omat sääntönsä, niin kutsutut Bangkokin säännöt.

Euroopan neuvoston suosituksessa elinkautisvankien ja muiden pitkäaikaisvankien rangaistusten täytäntöönpanon järjestämisestä (2003) kehoitetaan ottamaan naispuolisten elinkautisvankien vähemmistöasema huomioon vankeusajan suunnittelussa. Erityisesti naispuolisten vankien eristämistä tulisi välttää ja eikä heitä pitäisi pitää erillään muista vankilan naispuolisista vangeista. Lisäksi väkivallan (fyysinen, psyykinen tai seksuaalinen) kohteeksi joutuneille naisvangeille tulisi järjestää tarpeellisia terveydenhuoltopalveluita. Elinkautista rangaistusta suorittavalta äidiltä ei pitäisi evätä mahdollisuutta pitää nuorta lasta luonaan pelkästään rangaistuksen luonteen vuoksi. Myös lapsen tarpeet on otettava huomioon vankilaolosuhteiden järjestämisessä.¹⁰³

Pääasiassa henkilön sukupuoli ei näy tuomitsemisessa, sillä olisi sukupuolten välisen tasa-arvon vastaista soveltaa naisiin ja miehiin erilaisia rangaistuslajeja. Venäjällä naista ei voida kuitenkaan lainkaan tuomita elinkautiseen vankeuteen¹⁰⁴, ja myös muissa entisen Neuvostoliiton maissa noudatetaan samaa rajausta

¹⁰² UN 1994, s. 6.

¹⁰³ Kohta 30.

¹⁰⁴ Venäjän rikoslakin 57 artikla.

(esimerkiksi Azerbaidzhan¹⁰⁵). Armeniassa¹⁰⁶ ja Ukrainassa¹⁰⁷ raskaana olevaa naista ei voida tuomita elinkautiseen vankeuteen.

Vaikka sukupuolen ei pääasiassa pitäisi vaikuttaa tuomitsemiseen, on naispuolisia elinkautisvankeja kuitenkin huomattavasti vähemmän kuin miespuolisia. Esimerkiksi Yhdysvalloissa vain 3,4 % elinkautisvangeista oli vuonna 2012 naispuolisia.¹⁰⁸

Naispuolisia elinkautisvankeja on Suomessa huomattavasti vähemmän kuin miespuolisia. 2014 alussa heitä oli yhteensä 14 koko elinkautisvankien määrän ollessa 208.¹⁰⁹ Huomattava osa Suomessa elinkautiseen tuomituista naisista on tuomittu puolisonsa tai muun läheisen perheenjäsenensä murhasta; vuonna 2014 vankilassa olevista 14:sta naiselinkautisvangista kuusi oli murhannut läheisensä. Näistä neljä oli murhannut lapsensa. Toinen yleinen motiivi naiselinkautisvangeilla on ollut kosto, jonka vuoksi vankeutta vuonna 2014 suoritti viisi naisvankia. Näissä tapauksissa nainen on yleensä ollut mukana kosta suorittavassa porukassa.¹¹⁰ Suurin osa naiselinkautisvangeista on myös ollut ensikertalaisia (vuonna 2014 suorittavista yhtä lukuun ottamatta) siinä missä kaikista 2000-luvulla vapautuneista elinkautisvangeista noin puolella on ollut aikaisempaa rikoshistoriaa.¹¹¹ Naiselinkautisvangit ovat keskimäärin tehneet elinkautiseen vankeuteen johtaneen rikoksensa noin 35 vuotiaina; vielä 1990-luvulla keski-ikä oli korkeammalla, lähes 40 vuodessa.¹¹²

4.3.3. Henkisesti sairaat vangit

Suomessa ei ennen vuoden 2004 rikoslain 6 luvun 8 § muutosta tuomittu alentuneesti syyntakeisia henkilöitä elinkautiseen vankeuteen. Aiemmin vain täydessä ymmärryksessä teon tehnyt henkilö voitiin tuomita elinkautiseen vankeuteen, minkä vuoksi katsottiin useissa tapauksissa, että murhan tekijä oli häiriintynyt tai ei muuten vain tiennyt mitä teki, ja näin ollen tämä tuomittiin

¹⁰⁵ Azerbaidzhanin rikoslain 57 artikla.

¹⁰⁶ Armenian rikoslain 60 artikla.

¹⁰⁷ Ukrainan rikoslain 64 artikla.

¹⁰⁸ Nellis (2013), s. 1.

¹⁰⁹ Kaijalainen (2014), s. 36.

¹¹⁰ Kaijalainen (2014), s. 35.

¹¹¹ Kaijalainen (2014), s. 47.

¹¹² Kaijalainen (2014), s. 35.

psykiatriseen hoitoon vankeuden sijasta. Lainmuutoksen jälkeen vankilaan tuomitsemisen kynnys on madaltunut, kun myös alentuneesti syyntakeinen henkilö on voitu tuomita elinkautiseen vankeuteen. Tämä on osaltaan johtanut vankien määrän kasvuun. Myös syyntakeettomuuden määrittäminen on tarkentunut lääketieteen kehittyessä, mikä on ollut omiaan erottelemaan yhä tehokkaammin ne rikoksen tekijät, jotka vaativat psykiatrasta hoitoa vankeuden sijasta. Esimerkiksi vielä 1980-luvulla terveydenhuollon viranomaisten mielenterveysratkaisuihin alentuneesti syyntakeisiksi katsottiin yli 60 % tutkituista, kun 2013 vastaava osuus oli vain noin 11 %.¹¹³

Elinkautisvankien keskuudessa henkiset sairaudet ovat muita vankeja yleisempiä; lähtökohtaisesti elinkautiseen vankeuteen tuomittujen joukossa on jo paljon henkisesti sairaita, mutta vankeuden pituus itsessään lisää mielisairauksien määrää vankeuden aikana. Pelkkä vangin ikääntyminenkin voi tuoda mukanaan esimerkiksi muistisairauksia. Myös vankeusaikana tapahtuva eristys tai toimintojen puute lisää mielen järkkymisen riskiä.

Euroopan neuvoston suositus¹¹⁴ kehottaa jäsenmaita varmistamaan vankeinhoidossa mahdollisuuden henkisistä ongelmista kärsivien pitkäaikaisvankien ennakoivaan diagnosointiin sekä tarpeellisen hoitoon.¹¹⁵

4.3.4. Ikääntyneet vangit

Varsinkin erittäin pitkien elinkautisten rangaistusten maissa vanheneva vankilapopulaatio tuo haasteita vankeinhoitoon, sillä ihmisen vanhetessa hänen fyysiset ja psyykkiset valmiutensa heikkenevät. Vanhemmat vangit ovat myös alttiimpia pahoinpitelyille ja syrjinnälle. Muun muassa Yhdysvalloissa, Yhdistyneessä kuningaskunnassa, Kanadassa, Uudessa-Seelannissa ja Japanissa vanhojen vankien määrä on viime vuosina lisääntynyt huomattavasti.¹¹⁶ Esimerkiksi Yhdysvalloissa ikääntyneiden vankien määrä on prosentuaalisesti kasvanut 63 % vuosien 2010-2013 aikana. Lisäksi 11 % kaikista vähintään 51-

¹¹³ Kaijalainen (2014), s. 13.

¹¹⁴ The management by prison administrators of life sentence and other long-term prisoners.

¹¹⁵ Kohta 27.

¹¹⁶ Sleep, Bridget: Old age behind bars: how can prisons adapt to the needs of increasingly elderly populations? (2014) Saatavissa: <http://www.penalreform.org/blog/age-bars-prisons-adapt-increasingly-elderly-populations/>.

vuotiaista vangeista on tuomittu elinkautiseen tai yli 30 vuoden pituiseen vankeuteen.¹¹⁷

Venäjällä¹¹⁸ (sekä muissa entisen Neuvostoliiton maissa, kuten esimerkiksi Ukrainassa¹¹⁹) yli 65-vuotiaana rikoksen tehnyttä ei voida tuomita elinkautiseen vankeuteen. Georgiassa puolestaan ikäraja on 60 vuotta.¹²⁰

Euroopan neuvoston suosituksessa elinkautisvankien ja muiden pitkäaikaishankien rangaistusten täytäntöönpanon järjestämisestä (2003) kehoitetaan huolehtimaan vanhempien vankien fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn säilymisestä. Vankilan pitäisi tarjota tarvittavia terveydenhoitopalveluita, ikääntyneen vangin fyysisen ja psyykkisen kyvyn mukaisia työ- tai muita aktiviteettimahdollisuuksia sekä ravitsemustarpeet huomioon ottavaa ruokaa.¹²¹

4.3.5. Ulkomaalaiset vangit

Ulkomaalaisilla elinkautisvangeilla erityishaasteena vankeusrangaistuksen aikana ovat muun muassa kieli, kulttuuri, tavat ja uskonto. Yhteisen kielen puuttuminen saattaa aiheuttaa vangille vaikeuksia kommunikoida muiden vankien ja vankilan henkilökunnan kanssa. Kulttuuriin ja uskontoon liittyvät eroavaisuudet puolestaan vaikeuttavat nekin omalta osaltaan ulkomaalaisen vangin sopeutumista vankilaan.

Suomessa ulkomaalaisia elinkautisvankeja on vähän, vuoden 2014 alussa yhteensä kahdeksan. Heidän tekemistään murhista neljä oli kohdistunut läheiseen ja kaksi oli kostoja.¹²²

¹¹⁷Old Behind Bars: The Aging Prison Population in the United States (2012). Saatavissa: <https://www.hrw.org/report/2012/01/27/old-behind-bars/aging-prison-population-united-states>.

¹¹⁸ Venäjän rikoslain 57 artikla.

¹¹⁹ Ukrainan rikoslain 64 artikla.

¹²⁰ Georgian rikoslain 51 artikla.

¹²¹ Kohta 28.

¹²² Kaijalainen (2014), s. 36.

5. Elinkautisesta vankeudesta vapautuminen

5.1. Armahdus

Yleisesti elinkautisesta vankeudesta voi vapautua laissa säädettyssä järjestyksessä tietyn ennalta määritellyn ajan kuluessa tai rangaistuksen pituus on jo laissa erikseen ennalta määritelty. Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista kaikissa oikeusjärjestelmissä; joissain maissa hallitsijan tai muun tahon myöntämä armahdus saattaa olla ainoa keino elinkautisvangille päästä vapaaksi vankilasta ennen luonnollista kuolemaansa. Useimmissa maissa molemmat vaihtoehdot, eli sekä laissa säädetty harkinta että hallitsijan tai muun tahon myöntämä armahdus ovat mahdollisia. Näin on esimerkiksi Suomessa; Helsingin hovioikeus suorittaa vapautumisharkinnan lain mukaan, mutta armahdusta voi hakea myös suoraan tasavallan presidentiltä.

Alankomaissa armahduksen myöntää kuningas ja se on mahdollista myöntää vain muuttuneiden olosuhteiden vuoksi, eli esimerkiksi vangin terveyden pettäessä.¹²³ Bulgariassa armahdusvalta on maan kansallisen lain mukaan varapresidentillä, mitä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole ratkaisukäytännössään [esimerkiksi tapaus Iorgov (no. 2) v. Bulgaria] todennut ihmisoikeussopimuksen artiklan 3 kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kiellon vastaiseksi.

Myös Yhdistyneessä kuningaskunnassa on mahdollista tuomita elinkautinen vankeusrangaistus ilman lainmukaista vapautumismahdollisuutta.¹²⁴ Tällöin oikeusministerillä on oikeus armahtaa vanki. Aiemmin oikeusministerin armahdusta ei oltu säännelty, mistä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin huomauttikin Yhdistynyttä kuningaskuntaa tapauksen Vinter ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta (2013) yhteydessä. Sittemmin valitustuomioistuin (UK Court of Appeal) on selventänyt oikeudentilaa; oikeusministerillä on velvollisuus myöntää armahdus erityisten syiden vuoksi, ja päätöksestä on mahdollisuus valittaa kansallisiin tuomioistuihin. Tämän johdosta ihmisoikeustuomioistuin katsoi

¹²³ Alankomaiden hallituksen internetsivut: <https://www.government.nl/topics/sentences-and-non-punitive-orders/contents/early-release>.

¹²⁴ Yhdistyneen kuningaskunnan hallituksen internetsivut: <https://www.gov.uk/types-of-prison-sentence/life-sentences>.

tapauksen *Hutchinson v. Yhdistynyt kuningaskunta* (2015) yhteydessä, ettei Yhdistyneen kuningaskunnan käytäntö enää loukannut 3 artiklaa.

Ranskassa presidentti voi myöntää armahduksen yhdessä pääministerin tai oikeusministerin kanssa.¹²⁵ Viimeksi tammikuussa 2016 presidentti Hollande armahti miehensä murhasta tuomitun naisen.¹²⁶ Etelä-Koreassa presidentti myöntää armahduksen, mutta eduskunnan (National Assembly) on hyväksyttävä tämä¹²⁷. Ruotsissa Örebron tuomioistuimen lisäksi maan hallitus voi myöntää armahduksen; kuninkaalla ei siis tätä valtaa ole lainkaan. Myös Sveitsissä hallitsijan sijasta parlamentti voi myöntää armahduksen.

Tanskassa perustuslain armahdusvalta kuuluu kuningattarelle, mutta tosiasiassa maan oikeusministeri tai hänen valtuuttamansa taho hoitaa armahdustehtävät. Lain mukaan 12 vankilavuoden jälkeen oikeusministerin tai hänen valtuuttamansa tahon on päätettävä vangin vapauttamisesta korkeintaan viiden vuoden pituiseen ehdonalaiseen. Ehdonalaisuutta ei voida myöntää, mikäli vaarana on, että henkilö palaisi rikollisiin elämäntapoihin.¹²⁸

Yhdysvalloissa armahduskäytäntö vaihtelee osavaltioittain, mutta presidentillä on maan perustuslain mukaan oikeus armahtaa liittovaltion rikoksiin syylistyneitä; tämä oikeus ei siis ulotu osavaltion lain mukaan tuomittuihin rikoksiin. Armahdusasiat valmistelee ja esittelee armahdusviranomainen (the Pardon Attorney) virastoineen.¹²⁹ Maan nykyinen presidentti Barack Obama on käyttänyt armahdusoikeuttaan edeltäjiään aktiivisemmin ja pyrkinyt puuttumaan varsinkin kohtuuttomiin tuomioihin. Esimerkiksi joulukuussa 2015 Obama armahti 95 huumetuomion saanutta, kuten esimerkiksi elinkautiseen vankeuteen kokaiinirikoksesta tuomitun ensikertalaisen naisen¹³⁰.

¹²⁵ Ranskan perustuslain (La Constitution) 17 artikla.

¹²⁶ Liberation: François Hollande accorde la grâce présidentielle à Jacqueline Sauvage (31.1.2016). Saatavissa: http://www.liberation.fr/france/2016/01/31/francois-hollande-accorde-la-grace-presidentielle-a-jacqueline-sauvage_1430183.

¹²⁷ Korean perustuslain 79 artikla.

¹²⁸ Bekendtgørelse af straffeloven 41 §.

¹²⁹ Yhdysvaltain oikeusministeriön internetsivut: <https://www.justice.gov/pardon>.

¹³⁰ The Washington Post; Horwitz, Sari: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/president-obama-commutes-sentences-of-about-100-drug-offenders/2015/12/18/9b62c91c-a5a3-11e5-9c4e-be37f66848bb_story.html.

Venäjällä presidentti voi armahtaa elinkautisvangin, mutta tuomion on silti kestettävä vähintään 17 vuotta; presidentti voi siis lyhentää rangaistuksen keston 17 vuoteen tai armahtaa henkilön välittömästi 17 vankilavuoden jälkeen.¹³¹

Suomessa tasavallan presidentti voi Suomen perustuslain 105 § perusteella yksittäistapauksessa ja korkeimmalta oikeudelta lausunnon saatuaan hakemuksesta armahtaa elinkautisvangin. Ennen vuoden 2006 lainmuutosta presidentin armahdus oli ainoa vapautumiskeino elinkautisesta vankeudesta, mutta nykyisin tehtävää hoitaa pääasiassa lain nojalla Helsingin hovioikeus.¹³² Nykyinen tasavallan presidentti Sauli Niinistö ei ole kuitenkaan käyttänyt armahdusoikeuttaan kertaakaan elinkautisvangin vapauttamiseksi.¹³³

Australiassa kuvernööri voi myöntää armahduksen ainoastaan erityisestä syystä, eli esimerkiksi erittäin vakavan sairauden vuoksi; järjestelmässä on kaikuja Yhdistyneen kuningaskunnan systeemistä, jossa oikeusministeri voi armahtaa elinkautiseen ilman vapautumista tuomitun vain muun muassa vakavan sairauden perusteella.¹³⁴

Hallitsijan tai muun tahon armahdusoikeudessa ainoana keinona vapautua elinkautisesta vankeudesta on se ongelma, että systeemi on yleensä täysin ennakoimaton. Esimerkiksi Suomessa presidentti ei perustele armahduspäätöksiään, joten vapautumiskriteerejä voi olla lähes mahdotonta tietää ennalta. Armahduspäätöksistä on yleensä myös kiellettyä valittaa, joten oikeussuojan toteutumisesta ei ole takeita.

Muutamassa maassa on myös mahdollista tuomita elinkautiseen vankeuteen ilman mitään mahdollisuutta vapautumiseen. Tällöin vangilla ei ole oikeutta edes armahdukseen. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa tämä on mahdollista.

¹³¹ Venäjän rikoslaki.

¹³² Laki pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä 1 §.

¹³³ Kerkelä, Lasse: Niinistö armahti ensi kertaa törkeistä huumorikoksista tuomittuja – Professori: ”Vaatii presidentiltä uskallusta”. (29.12.2015). Saatavissa: <http://www.hs.fi/kotimaa/a1451365949539>.

¹³⁴ Australian hallituksen internetsivut:

<https://www.ag.gov.au/CrimeAndCorruption/FederalOffenders/Pages/Royalprerogativeofmercyandreferralofmatterstostateandterritorycourts.aspx>.

5.2. Laissa säädetty vapautumisedellytykset

5.2.1. Yleistä

YK on raportissaan elinkautisesta vankeudesta (1994) antanut suosituksia siitä, millainen elinkautisvangin vapautumisprosessin tulisi olla. Lähtökohtana tulee olla systeemin läpinäkyvyys, ei pelkästään päätöksentekijöille, vaan myös vangeille itselleen sekä muullekin yleisölle. Kaikkien osapuolien on tiedettävä, miten prosessi etenee. Näin ollen tiedossa pitäisi olla se, milloin vapautumisasia voidaan ottaa käsittelyyn; tämän tiedon olemassaolo poistaisi osaltaan sitä epävarmuutta, jota vapautumisajan epävarmuus vangeissa aiheuttaa. Se myös edistäisi vankeusajan tavoitteiden toteutumista siten, että aikaan sidottujen suunnitelmien laatiminen olisi mahdollista.¹³⁵

Euroopan ministerineuvosto on vuonna 1976 antamassaan suosituksessa todennut, että vapautumisharkinta tulisi tehdä säännöllisin väliajoin, eikä harkintojen välissä tulisi olla liian pitkää väliä.

Elinkautisvangista tulisi tehdä riittävästi arvioita jo vankeusaikana, jotta hänen kehittymistään voitaisiin seurata ja jotta vapautumisharkintaa tehtäessä olisi riittävästi informaatiota saatavilla. Merkitystä on myös sillä, kuka arvioinnin tekee; vankilan henkilökunta tietenkin seuraa vangin kehittymistä päivittäin, mutta heillä voi myös olla ongelmia objektiivisuuden kanssa. Joka tapauksessa vapautumispäätöksen ei pitäisi pohjautua pelkästään vangista tehtyihin arvioihin, vaan vangille itselleen tulisi varata mahdollisuus tulla kuulluksi, mielellään suullisesti.¹³⁶

YK:n raportin mukaan Länsi-Euroopassa on kaksi pääsyötä sille, että vapautumisharkinnan objektiivisuus kärsii. Ensinnäkin poliittiset motiivit ja paine voivat aiheuttaa sen, että tuomioita jatketaan ottamatta huomioon vangin omaa käytöstä; paine rangaista rikollisia ei välitä, vaikka vanki olisi valmis palaamaan

¹³⁵ UN 1994, s. 11.

¹³⁶ UN 1994, s. 11.

yhteiskuntaan. Toisekseen elinkautisvangit arvioidaan yleensä vaarallisemmiksi kuin he todellisuudessa ovat pelkän rangaistuksen luonteen vuoksi.¹³⁷

5.2.2. Tuomioistuimien arvio vapautumisen edellytykset

Suomen 1889 rikoslain mukaan elinkautisesta oli mahdollista päästä ehdonalaiseen vapauteen 12 vankilavuoden jälkeen. Autonomian aikana vapautumisesta päätti senaatin oikeusosasto ja itsenäistymisen jälkeen korkein oikeus. Elinkautisesta vankeudesta vapautuminen tarkoitti tällöin kuitenkin sitä, että vapautettu oli koko loppuelämänsä ajan koeajalla; vuonna 1921 tähän tuli muutos, ja koeajan pituus lyhennettiin 8 vuoteen. Ehdonalainen vapautuminen elinkautisesta vankeudesta poistettiin kuitenkin vuonna 1931, jolloin ainoaksi vapautumiskeinoksi jäi tasavallan presidentin myöntämä armahdus.¹³⁸

Suomessa vuoden 2006 lainmuutoksella (laki pitkäaikaissankien vapauttamismenettelystä) annettiin Helsingin hovioikeuden tehtäväksi tutkia vankeudesta vapautumisen edellytykset. Hallituksen esityksessä oli kiinnitetty huomiota siihen, että pelkän presidentin armahduksen varassa oleva vapautumisjärjestelmä ei ollut tarpeeksi ennustettava. Lisäksi armahduksen käyttäminen säännönmukaisesti elinkautissankien vapauttamiseen ei sopinut yhteen armahdussäännöksen tarkoituksen kanssa; armahduksen tarkoitus oli vapauttaa yksittäistapauksessa ja esimerkiksi kohtuuden vuoksi. Yleisestä elinkautissankien vapauttamismenettelystä oli siis tarve säännellä erikseen. Toinen hallituksen esityksessä esiin nostettu syy oli kansainvälinen kehitys; eurooppalaisessa lainsäädäntökehityksessä rangaistuksen pituudet määriteltiin entistä tarkemmin ja pituutta koskeva päätöksenteko siirtyi tuomioistuimille.¹³⁹

Hovioikeus ottaa asian käsittelyynsä pitkäaikaissankin hakemuksen perusteella (lain pitkäaikaissankien vapauttamismenettelystä 1 §), kuitenkin aikaisintaan kaksi vuotta ennen mahdollista vapautumisajankohtaa (lain 2 §). Edellytyksenä rikoslain 2 c luvun 10 a §:n mukaan on, että vankeus on kestänyt 12 vuotta, mukaan lukien tutkintavankeudessa vietetty aika. Alle 21-vuotiaana rikoksen tehnyt voi tehdä

¹³⁷ UN 1994, s. 12.

¹³⁸ Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi (HE 262/2004).

¹³⁹ Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi (HE 262/2004).

hakemuksen 10 vankilavuoden jälkeen (rikoslain 2c luvun 10 §:n 1 kohta). Pitkäaikaistankien vapauttamismenettelystä annetun lain 1 § 3 momentin mukaan myös Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö voi tehdä hakemuksen vangin vapauttamiseksi; tätä on hallituksen esityksessä perusteltu yhdenvertaisuudella: ”[j]otta pitkäaikaistankit olisivat yhdenvertaisessa asemassa ehdonalaistessa vapauttamistessa, vangin terveydentila, aloitteellisuus ja muut henkilökohtaiset seikat ja ominaisuudet eivät saisi olla vapauttamiskäsittelyn käynnistämisen esteenä”.

Hovioikeus käsittelee asian pääasiassa kirjallisesti, suullinen käsittely järjestetään vain vangin pyynnöstä (lain pitkäaikaistankien vapauttamismenettelystä 3 §); hallituksen esityksessä on kuitenkin todettu, että suullinen käsittely pitäisi vangin oikeusturvan vuoksi toimittaa aina kun se ei ole ilmeisen tarpeetonta ja silloinkin, kun tanki ei ole sitä erikseen vaatinut. Kirjallinen käsittely tulisi esityksen mukaan kyseeseen vain niissä tapauksissa, kun Rikosseuraamusvirasto ja hovioikeus puoltavat molemmat vapauttamista eikä tanki itse vaadi suullista käsittelyä.¹⁴⁰ Hovioikeuden on harkinnassaan otettava huomioon vangin rikosten laatu, mahdollinen myöhempi rikollisuus sekä se, onko tanki käyttäytymisensä puolesta katsottava vaaralliseksi tai onko olemassa riski siitä, että hän vapauduttuaan syyllistyy uuteen rikokseen. Myös vangin vankila-ajan käytös sekä sitoutuminen rangaistusajan suunnitelmaan on rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 kohdan mukaan otettava vapautumisharkinnassa huomioon. Asianosaisia vapautumista koskevassa asiassa ovat ainoastaan tanki sekä Rikosseuraamusvirasto; virallisella syyttäjällä tai asianomistajalla ei ole asianosaisasemaa asiassa (lain pitkäaikaistankien vapauttamismenettelystä 1 §).

Lain mukaan hovioikeuden on päätöstä tehdessään kiinnitettävä huomiota rikoksen laatuun sekä vangin vankeusajan käyttäytymiseen. Hallituksen esityksen mukaan huomioon tulisi ottaa esimerkiksi se, onko murha ollut ” poikkeuksellisessa elämäntilanteessa tehty ainutkertainen teko” vai onko tekijällä taustallaan muutakin rikollisuutta. Myös rangaistusaikana jatkettu rikollinen toiminta tulisi ottaa huomioon sekä esimerkiksi se, kuuluuko henkilö järjestäytyneen

¹⁴⁰ Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi (HE 262/2004).

rikollisuuden piiriin. Rikosseuraamuslaitoksen on tehtävä vangista riskianalyysi ja toimitettava se hovioikeudelle käsittelyä varten (1 §:n 2 momentti).

Hovioikeuden on päätöksessään määrättävä vapautumispäivä sekä lausuttava mahdollisesta koevapaudesta (7 §). Mikäli hovioikeus hylkää hakemuksen, voi uuden hakemuksen tehdä vuoden kuluttua hylkäävästä päätöksestä (2 §:n 2 momentti). Korkeimman oikeuden luvalla kielteisestä päätöksestä voi myös valittaa (8 §).

Myös muualla on käytössä samankaltaisia menettelyjä elinkautisvangin vapautumiseen. Ruotsissa lain (lagen om omvandling av fängelse på livstid) mukaan Örebron tuomioistuin (6 §) käsittelee elinkautisvankien tuomion pituuden tarkastamisasiat hakemuksesta 10 vuoden kuluttua vankeuden alkamisesta (3 §). Hakemuksen voi lain 2 §:n mukaan vangin lisäksi tehdä Ruotsin Rikosseuraamuslaitos (Kriminalvården). Uuden hakemuksen voi Suomen tapaan tehdä vuoden kuluttua hylkäävästä päätöksestä (3 §). Tuomioistuin voi ainoastaan muuttaa vankeuden määräaikaiseksi, jolloin sen pituuden on oltava vähintään 18-vuotta (4 §).

Viimeksi huhtikuussa 2016 Örebron tuomioistuin ilmoitti neljästä murhasta elinkautiseen vankeuteen tuomitun rangaistuksen lyhentämisestä; elinkautinen vankeus lyhennettiin 36 vuoteen, mutta vanki pääsisi ehdonalaan vapauteen suoritettuaan kaksi kolmasosaa rangaistuksestaan eli 24 vuotta. Tuomioistuin perusteli ratkaisuaan sillä, että vangin vankeusajan käytös oli hyvää, hän piti yhteyttä perheeseensä sekä opiskeli ja näillä toimilla ehkäisi uusintarikollisuuden riskiä.¹⁴¹

5.2.3. Armahduslautakunta

Irlannissa armahduslautakunta (Parole Board of Ireland) tarkistaa elinkautisen vankeuden pituuden omasta aloitteestaan, kun vankeus on kestänyt seitsemän vuotta. Menettelyn ulkopuolelle on kuitenkin rajattu ne, jotka on tuomittu poliittisesta murhasta, poliisimurhasta tai murhasta, jonka motiivina on ollut

¹⁴¹ Örebron käräjäoikeuden lehdistötiedote (21.4.2016): Tommy Erikssons livstidsstraff omvandlas. Saatavissa: <http://www.orebrotingsratt.domstol.se/Om-tingsratten/Nyheter-och-pressmeddelanden/Tommy-Erikssons-livstidsstraff-omvandlas/>.

valtion- tai valtakunnanrikos.¹⁴² Lautakunta tekee arvion rikoksen vakavuuden, uusimisriskin sekä vankeusajan käyttäytymisen perusteella. Lautakunta haastattelee vangin ja pyytää vankilan henkilökunnalta raportit. Arvioinnin tehtyään armahduslautakunta ilmoittaa vastaavalle ministerille (Minister of Justice and Equity), puoltaako se vapautumista. Ministeri ei ole kuitenkaan sidottu lautakunnan kantaan. Mikäli lautakunta on esittänyt kielteisen arvion eikä ministeri ole myöntänyt vapautusta, tehdään uusi arvio yleensä noin kolmen vuoden kuluttua. Vapautuminen puolestaan tapahtuu aina ehdollisena (on license), joten vanki palaa takaisin vankilaan jatkamaan rangaistustaan, mikäli hän syyllistyy uudelleen rikokseen.¹⁴³

Yhdistyneessä kuningaskunnassa elinkautisen vankeuden tuominneen tuomarin tehtävänä on määrätä vankeuden vähimmäisaika (tariff), jonka jälkeen henkilö voidaan vapauttaa, mikäli hän ei ole vaaraksi yhteiskunnalle. Maan rikoslaissa (Shedule 21 of the Criminal Justice Act 2003) määrätään esimerkinomaisesti rangaistusten vähimmäispituuksista; esimerkiksi veitsellä tai muulla aseella tehdystä murhasta on tuomarin asetettava rangaistuksen vähimmäisaika vähintään 25 vuoteen. Päätöksen vapautumisesta tekee Englannissa ja Walesissa oikeusministeriön alaisuudessa toimiva armahduslautakunta (The Parole Board). Päätösharkinnassa lähtökohtana on se, onko vankeuden jatkaminen enää tarpeellista yleisen turvallisuuden kannalta.¹⁴⁴ Armahduslautakunnan tehtäviin kuuluu myös päättää niiden elinkautisvankien uudelleenvapautuksesta, jotka on jo kerran vapautettu, mutta ovat joutuneet takaisin vankilaan jatkamaan tuomiotaan.¹⁴⁵

Hakemuksen armahduslautakunnalle elinkautisvangin vapauttamisesta tekee valtio viran puolesta. Lautakunta voi tehdä päätöksen pelkästään kirjallisen materiaalin pohjalta, mutta myös kuulemistilaisuus on mahdollista järjestää. Armahdus tapahtuu aina ehdollisena (on licence). Vanki voidaan palauttaa vankilaan koska tahansa, eikä tämä edellytä uuteen rikokseen syylistymistä; riittää, että vanki koetaan vaaraksi yleiselle turvallisuudelle.¹⁴⁶ Vanki voidaan vapauttaa tai siirtää

¹⁴² Irlannin Citizens Information Boardin internetsivut :

http://www.citizensinformation.ie/en/justice/prison_system/parole_board_of_ireland.html.

¹⁴³ Irlannin oikeuslaitoksen sivut: http://www.justice.ie/en/JELR/Pages/Parole_Board.

¹⁴⁴ Sentencing Council sivut: <https://www.sentencingcouncil.org.uk>.

¹⁴⁵ UK:n hallituksen sivut: gov.uk.

¹⁴⁶ Sentencing council sivut: <https://www.sentencingcouncil.org.uk/>.

avovankilaan, jossa ei ole lukittavia sellejä. Mikäli armahdusta ei myönnetä, tehdään uusi harkinta viran puolesta kahden vuoden kuluttua.¹⁴⁷

Vanki ei voi riitauttaa armahduslautakunnan päätöstä, mutta sen sijaan hän voi tehdä hakemuksen oikeudelle, mikäli kokee, ettei armahduslautakunnan päätös ollut oikea tai lautakunta ei saanut kaikkea oleellista informaatiota tapausta koskien.¹⁴⁸

Yhdysvalloissa toimii oikeusministeriön alaisuudessa armahduslautakunta (United States Parole Commision). Sillä on toimivalta vain tietyissä tapausryhmissä; ennen vuotta 1987 tehdyissä liittovaltion rikoksissa (federal crime), sotavoimiin liittyvissä rikoksissa sekä ulkomailla tuomittujen ja rangaistustaan Yhdysvalloissa suorittavien tuomioissa. Näissä tapauksissa elinkautiseen vankeuteen tuomittu voi hakemuksella pyytää armahdusta lautakunnalta 10 vankeusvuoden jälkeen. Lautakunta järjestää asiassa kuulemistilaisuuden, jossa vangilla on mahdollisuus perustella, miksi hänet tulisi vapauttaa. Lautakunta ottaa arvioinnissaan huomioon sekä yleisen turvallisuuden että yksilön tarpeet; huomioon otetaan myös se, onko vangilla mahdollisuuksia sopeutua takaisin yhteiskuntaan. Vangin tuominnut tuomari, asian syyttäjä sekä puolustusasianajaja antavat myös kaikki lausunnot vapautumisedellytyksistä. Lautakunnan päätöksestä on mahdollista valittaa valitustuomioistuimeen (National Appeals Board), joka voi kumota tai muuttaa lautakunnan päätöstä. Vapautuminen ei tapahdu ehdoitta, vaan vangin on yleensä esimerkiksi ilmoitauduttava säännöllisesti valvojalle. Mikäli vanki rikkoo ehdonalaisensa ehtoja, hänet voidaan pidättää ja palauttaa takaisin vankilaan.¹⁴⁹

6. Vaihtoehdot

6.1. Kuolemanrangaistus

6.1.1. Yleistä

Kuolemanrangaistus on vähitellen poistumassa oleva rangaistusmuoto, sillä se nähdään erittäin epäinhimillisenä ja liian ankarana rangaistuksena. Ihmisarvoa ja

¹⁴⁷ UK:n hallituksen sivut: gov.uk.

¹⁴⁸ UK:n hallituksen sivut: Gov.uk/government/organisations/parole-board.

¹⁴⁹ United States Parole Commision, internetsivut: <https://www.justice.gov/uspc>.

ihmisen oikeutta elämään korostetaan lähes kaikissa perustuslaeissa sekä kansainvälisissä sopimuksissa, ja kuolemanrangaistus sotii näitä perusoikeuksia vastaan. Se on silti käytössä vielä 58 maassa. Viimeksi joulukuussa 2014 YK:n yleiskokous hyväksyi päätöslauselman kuolemanrangaistuksen käytön rajoittamisesta.¹⁵⁰ Jäsenmaita kehoitetaan lykkäämään kuolemarangaistusten täytäntöönpanoa sekä harkitsemaan sen poistamista oikeusjärjestelmistään. Jäseniä kehoitetaan myöskin vähentämään niiden rikosten määrä, joista kuolemanrangaistus voidaan tuomita. Jo kuolemanrangaistuksen järjestelmästään poistaneita jäsenmaita pyydetään olemaan ottamatta rangaistusta takaisin käyttöön.

Kuolemanrangaistusta puolustetaan yleensä ajatuksella siitä, että on olemassa tekoja, joita ei voi sovittaa vähemmällä kuin tekijän kuolemalla. Murha on perinteisesti nähty tällaisena rikoksena. Murhat ovat kuitenkin erilaisia, toiset raaempia kuin toiset ja niiden tekijöiden taustat vaihtelevat; voidaanko ne kaikki silti arvottaa samanlaisiksi, saman rangaistuksen ansaitseviksi? Suurin osa maailmasta ei ole halunnut lainkaan ottaa kantaa siihen, millainen teko olisi sovitettavissa vain kuolemalla, ja näin ollen on rajannut kuolemanrangaistuksen kokonaan pois järjestelmästään.

Kuolemanrangaistusta puolustetaan myös sillä, että kuolemanrangaistuksen pelotevaikutus ehkäisee tehokkaasti rikollisuutta. Tilastojen valossa väite ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Esimerkiksi Kanadassa henkirikosaste (surmatut 100 000 asukasta kohden) oli vuonna 1975 vielä 3,1. Kuolemanrangaistus poistui maan järjestelmästä vuonna 1976, jolloin henkirikosaste laski jo 2,8:n. Vuonna 1998 se oli jo 1,9.¹⁵¹ Yhdysvalloissakin tilanne on samankaltainen; osavaltioissa, joissa kuolemanrangaistus on käytössä, on henkirikosaste vuosina 2000-2004 pysytellyt 5,7 ja 5,91 välillä, kun taas osavaltioissa, joissa kuolemanrangaistusta ei ole käytössä, vastaavat luvut ovat olleet 4,02 ja 4,27.¹⁵²

On esitetty väitteitä siitä, että kuolemarangaistuksen olemassaolo ja teloitusten toimeenpaneminen itse asiassa lisäisivät henkirikosten määrää. Tämä niin sanottu raaistamisvaikutus (brutalization effect) tarkoittaa teloitusten toimeenpanemisen

¹⁵⁰ Moratorium on the use of the death penalty (69/186).

¹⁵¹ Amnesty International Canada, 2006.

¹⁵² Death Penalty Info, 2006.

julkisuuden aikaansaamaa vaikutusta henkilöissä, jotka ovat potentiaalisia henkirikoksen tekijöitä.¹⁵³

6.1.2. Sääntely

Koko maailman kattavia sopimuksia ei ole solmittu, sillä länsimaistakin esimerkiksi Yhdysvallat ja Japani käyttävät vielä kyseistä rangaistusta. Vuoden 2014 loppuun mennessä yhteensä 140 maata oli poistanut kuolemanrangaistuksen oikeusjärjestyksestään joko lainsäädännöllä tai käytännössä.¹⁵⁴

Kuolemanrangaistus ei ole enää lainkaan käytössä Euroopassa Valko-Venäjää lukuun ottamatta. Aiemmin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artikla mahdollisti vielä kuolemanrangaistuksen käytön poikkeuksena oikeuteen elää, mutta vuonna 2005 ihmisoikeustuomioistuin esitti ratkaisussaan tapaukseen *Öclan v Turkki* (24069/03, 197/04, 6201/06 ja 10464/07), että kuolemanrangaistus voi olla artiklan 3 epäinhimillisen ja halventavan kohtelun kiellon vastainen. Tuomioistuin kiinnitti tällöin myös huomiota siihen, että 2 artiklaa tulisi muokata vastaamaan jäsenmaissa vallitsevaa olotilaa, eli sitä, että kuolemanrangaistus oli jo *de jure* ja *de facto* poistunut kaikista oikeusjärjestelmistä.¹⁵⁵

Vuonna 1983 solmittiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen kuudes lisäpöytäkirja, joka kielsi kuolemanrangaistuksen käytön muuten kuin sotatilan aikana. Kaikki jäsenmaat Venäjää lukuun ottamatta ratifioivat sopimuksen, ja Venäjäkin on sen allekirjoittanut.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen kolmastoista lisäpöytäkirja solmittiin vuonna 2002, ja se kieltää kuolemanrangaistuksen kaikissa tilanteissa. 43 Euroopan maata on ratifioinut tämän sopimuksen, ja Armenia ja Puola ovat allekirjoittaneet sen.

Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen toinen valinnainen pöytäkirja¹⁵⁶ kieltää yksiselitteisesti kuolemanrangaistuksen käytön 1 artiklassaan:

¹⁵³ Laine, Matti: Kriminologia ja rankaisun sosiologia (2014), s. 327.

¹⁵⁴ Amnesty Internationalin internetsivut: www.amnesty.org.

¹⁵⁵ Janis, Mark; Kay, Richards sekä Bradley, Anthony: *European Human Rights Law*, 3. painos (2008), s. 162.

¹⁵⁶ Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, aiming at the abolition of the death penalty, G.A. res. 44/128, annex, 44 U.N. GAOR Supp. (No. 49) at 207, U.N. Doc. A/44/49 (1989), entered into force July 11, 1991.

“1. No one within the jurisdiction of a State Party to the present Protocol shall be executed.

2. Each State Party shall take all necessary measures to abolish the death penalty within its jurisdiction.”

Sopimuksen 2 artiklassa varataan kuitenkin jäsenmaille oikeus käyttää kuolemanrangaistusta sodan aikana, mutta vain mikäli ne ovat varanneet oikeuden tähän ratifioinnin yhteydessä.

“No reservation is admissible to the present Protocol, except for a reservation made at the time of ratification or accession that provides for the application of the death penalty in time of war pursuant to a conviction for a most serious crime of a military nature committed during wartime.”

81 maata on ratifioinut sopimuksen. Suuret maat Yhdysvallat, Intia, Venäjä ja Kiina eivät ole osallistuneet sopimukseen.

Amerikan ihmisoikeussopimuksen lisäpöytäkirjan ¹⁵⁷ 1 artiklassa kuolemanrangaistus kielletään myös:

“The States Parties to this Protocol shall not apply the death penalty in their territory to any person subject to their jurisdiction.”

Artikla 2 kuitenkin sallii samalla tavalla kuin KP-sopimuksen toinen valinnainen pöytäkirja kuolemanrangaistuksen käytön sodan aikana, mikäli maa on varannut oikeuden tähän ratifioinnin aikana. Sopimuksen on ratifioinut 13 Etelä- ja Väli-Amerikan maata.

Vuonna 2014 kuolemanrangaistuksen pani toimeen 22 maata, ja Amnesty Internationalin mukaan teloituksia tapahtui vähintään 607.¹⁵⁸ Luvusta puuttuvat Kiinassa tapahtuneet teloitukset, joita Amnestyn arvioiden mukaan tapahtui vuonna 2014 yli 2000. Kiina ei ole paljastanut toteutuneiden kuolemanrangaistusten lukumäärää, vaan on vedonnut asian kuuluvan valtiosalaisuuden piiriin. Kiinan jälkeen eniten teloituksia tapahtui Iranissa (vähintään 289), Saudi-Arabissa (vähintään 90) ja Irakissa (vähintään 61). Yhdysvalloissa teloitettiin 35 ihmistä (viidenneksi eniten koko maailmassa), Valko-Venäjällä vähintään 3 ja Japanissa 3. Kuolemanrangaistus pantiin toimeen pään katkaisuna, hirttämisenä, ampumisena

¹⁵⁷ A-53: protocol to the american convention on human rights to abolish the death penalty.

¹⁵⁸ Amnesty International, Death Sentences and Executions 2014, raportti, s. 3.

ja myrkyllä (lethal injection). Amnestyn tietojen mukaan kivitystä ei olisi käytetty vuonna 2014 lainkaan ainakaan virallisissa teloituksissa.¹⁵⁹

Kuolemanrangaistuksen puolestaan tuomittiin vuonna 2014 vähintään 2466 ihmistä 55 eri maassa.¹⁶⁰ Niin kutsutussa kuoleman sellissä, eli odottamassa kuolemanrangaistuksen täytäntöönpanoa, istui Amnestyn arvioiden mukaan lähes 20000 ihmistä. Pohjois-Korean osalta lukuja niin kuolemanrangaistukseen tuomituista kuin teloitetuistakin voidaan vain arvailla, sillä maa ei Kiinan tapaan julkaise tietoja.¹⁶¹

6.1.2 Kuolemanselli

Yksi kuolemanrangaistukseen liittyvistä ongelmista on se, ettei yhdenvertaisuuden ajatus toteudu sen kohdalla. Ylipäättänsä kyseinen rangaistus tuomitaan äärimmäisen pienelle, jopa satunnaisesti valitulle osalle rikoksentekijöistä. Kaikki kuolemanrangaistukseen tuomitut eivät lopulta edes koe sitä rangaistusta, johon heidät on tuomittu. Esimerkiksi Yhdysvalloissa on teloitettu vuosittain vain noin 60-70 rikoksentekijää, kun henkirikoksesta tuomittuja on ollut tuhansia.¹⁶²

Kun vain pieni osa kuolemaantuomituista teloitetaan, joutuvat loput odottamaan vuoroaan vankilassa, niin sanotussa kuolemansellissä. Kuolemanselli voi ajan kuluessa muotoutua jopa ankarammaksi rangaistukseksi kuin varsinainen kuolemanrangaistus. Vankeus voi kestää vuosikymmeniä ja jopa niin kauan, että henkilö kuolee sairauten tai vanhuuteen. Epätietoisuus teloituksen ajankohdasta onkin yksi niistä piirteistä, jotka tekevät kuolemanselleistä erittäin epäinhimillisiä; vankeusajan suunnitelmien tekeminen on erittäin vaikeaa, ja ne saatetaankin jättää kokonaan tekemättä. Tällöin vangin elämästä katoaa rakenne ja suunnitelmallisuus kokonaan, ja jäljelle jää vain epätietoisuus jäljellä olevasta ajasta. Yhdysvalloissa kuolemanselli-ilmiötä on yritetty haastaa maan tuomioistuimissa väittämällä, että pitkät lykkäykset varsinaisen rangaistuksen täytäntöönpanossa olisivat Yhdysvaltojen Perustuslain 8 lisäyksen vastaisia julmina ja epätavallisina rangaistuksina. Toistaiseksi 8 lisäykseen perustuvat vetoamukset on kuitenkin

¹⁵⁹ Amnesty International (2014), s. 7.

¹⁶⁰ Amnesty International (2014), s. 3

¹⁶¹ Amnesty International (2014), s. 35.

¹⁶² Laine (2014), s. 328.

torjuttu, eikä Yhdysvaltain korkein oikeus ole suostunut ottamaan tapauksia käsiteltäväksi.¹⁶³

Kuolemansellin olosuhteet saattavat olla karummat kuin muilla vangeilla, jopa epäinhimilliset, ja tuomitun sosiaaliset kontaktit on voitu rajoittaa olemattomiin. Myös yhteyksiä ulkomaailmaan on voitu rajoittaa. Vuosikymmenien odotuksen jälkeen teloitukset saattaa tapahtua hyvinkin nopeasti, jopa parin viikon päästä siitä, kun henkilö saa siitä tiedon. Onkin perusteltua esittää, ettei rangaistus voi olla toimiva, saati oikeudenmukainen, mikäli sen toimeenpanossa kestää vuosikymmeniä.¹⁶⁴

6.1.3 Yhdysvallat

Yhdysvallat on Japanin ohella ainoa pitkälle kehittynyt maa, jossa kuolemanrangaistus on yhä käytössä. Eroa muihin länsimaihin on yritetty selittää esimerkiksi maan suurilla rikollisuusluvuilla, jotka ovat kuitenkin osittain myytti; esimerkiksi Suomen suhteelliset rikollisuusluvut eivät ole kaukana Yhdysvaltojen luvuista.¹⁶⁵ Näin ollen ei ole perustetta väittää, että korkeiden rikollisuuslukujen vuoksi kuolemanrangaistus olisi tarpeellinen pelotevaikutuksensa vuoksi. Kuolemanrangaistus on nähty maassa myös voimakkaasti poliittisena kysymyksenä; 1970-luvulla tapahtunut kuolemanrangaistusten jäädyttäminen (Furman-päätös) koettiin konservatiivien leirissä liberaalin eliitin tekemäksi päätökseksi, minkä vuoksi kysymys kuolemanrangaistuksesta politisoitui. Sittemmin konservatiivit ovat vahvasti puolustaneet kuolemanrangaistuksen säilyttämistä.¹⁶⁶

Yhdysvalloissa kuolemanrangaistus on käytössä yhteensä 31 osavaltiossa. Yleisin rikos, josta rangaistus voidaan tuomita, on ensimmäisen asteen murha eli murha, johon liittyy rangaistuksen koventamisperuste (esimerkiksi murhaa edeltänyt kidutus). Muutamassa osavaltiossa myös esimerkiksi maanpetoksesta,

¹⁶³ Janis (2008), s. 230.

¹⁶⁴ Von Drehle, David: The Death of the death penalty (2015), saatavissa: time.com/deathpenalty.

¹⁶⁵ Laine (2014), s. 325.

¹⁶⁶ Laine (2014), s. 324.

kidnappauksesta ja törkeästä raiskauksesta voidaan tuomita kuolemanrangaistus.¹⁶⁷

Huolimatta yleisestä hyväksyttävyydestään maan sisällä kuolemanrangaistus ei ole ollut ongelmaton rangaistusmuoto. Yhdysvalloissa on myös tuomittu ja teloitettu ihmisiä, jotka ovat olleet vain avustajina tai osallisia rikokseen. Muutamissa tapauksissa varsinainen murhaaja on tuomittu elinkautiseen vankeuteen ja avustaja kuolemanrangaistukseen. Myös mielisairauden tai kehitysvamman vuoksi syyntakeettomia ihmisiä on teloitettu.¹⁶⁸ Kenties suurin ongelmista on kuitenkin se, että vuosien saatossa on tuomittu ja myös teloitettu sittemmin viattomiksi todistettuja henkilöitä. Painoarvoa on annettu liikaa todistajankertomuksille, ja vasta modernit tutkimustavat (mm. DNA-analyysit) ovat voineet osoittaa kuolemansellissä odottavien viattomuuden. Esimerkiksi Ohiossa 39 vuotta kuolemansellissä odottanut mies todettiin viattomaksi, kun oikeudenkäynnin aikaan 12-vuotias todistaja myönsi vasta vuosikymmeniä myöhemmin keksineensä todistajankertomuksensa.¹⁶⁹

Yhdysvaltalaisen tutkimusten mukaan kuolemanrangaistus maksaa osavaltiolle kuudesta kahdeksaan kertaa enemmän kuin elinkautinen vankeusrangaistus. Tähän on pääasiassa syynä se, että kuolemanrangaistusta tuomitessa on käytävä kaksi eri oikeudenkäyntiä; ensimmäisessä päätetään syyllisyydestä ja toisessa rangaistuksesta. Tätä seuraa vielä valitusmahdollisuus (appellate review), mikä vie tuhansia työtunteja niin lakimiehiltä kuin virkamiehiltä ja tuomareiltakin. Taloustilanteen heikkenemisen ja säästöpainneiden vuoksi kuolemanrangaistuksen hinnasta onkin tullut yksi niistä syistä, joiden vuoksi rangaistus saatetaan jättää vaatimatta.¹⁷⁰

Hinnan ohella Yhdysvalloissa on havaittu muitakin rangaistukseen liittyviä ongelmia. Teloitus itsessään on ongelmallinen, sillä kivutonta ja ns. humaania teloitustapaa ei ole löydetty, ja viime aikoina lääkeyhtiöt ovat kieltäneet lääkeaineidensa käytön teloituksessa. Toiseksi on herätty siihen, ettei

¹⁶⁷ Death Penalty Information Center (deathpenaltyinfo.org).

¹⁶⁸ Death Penalty Information Center.

¹⁶⁹ Von Drehle (2015).

¹⁷⁰ Von Drehle (2015).

kuolemanrangaistuksen olemassaololla ole haettua pelotevaikutusta, sillä tilastojen valossa se ei ole vaikuttanut henkirikosten määrään.¹⁷¹

Tuomarikunta on Yhdysvalloissa kiinnittänyt huomiota siihen, ettei kuolemanrangaistus ole tasapuolinen rangaistus kaikille siihen tuomituille; vain pieni osa kuolemansellissä odottavista teloitetaan, jolloin moni vanki joutuu viettämään loppuelämänsä vankilassa ilman vapautumismahdollisuutta tai edes mahdollisuutta kuolla ennen luonnollista kuolemaa. Tämä on koettu erittäin epäinhimilliseksi.¹⁷²

Kuolemanrangaistukseen ei Yhdysvalloissa myöskään tuomita tasapuolisesti; tasapuolisia kriteerejä ei ole olemassa, ja tuomitsemisen kynnys vaihtelee osavaltioittain. Osavaltiot eivät kuitenkaan omassa rangaistustoiminnassaan noudata mitään omia tasavertaisuuden kriteerejä, vaan rangaistuksen määrääminen riippuu täysin tuomarin ja valamiehistön subjektiivisista näkemyksistä.¹⁷³

6.1.4 Japani

Japanissa kuolemanrangaistus on Yhdysvaltoihin nähden erittäin hiljainen ja salassakin pidettävä tapahtuma. Kuolemansellissä olevan siteet ulkomaailmaan on katkaistu lähes täysin; vain lähin perhe ja asianajaja saavat vieraila vangin luona, mutta muuten hän ei saa olla missään yhteydessä kenenkään, ei edes muihin vankeihin. Kuolemansellissä oleva ei saa katsoa TV:tä eikä kuunnella radiota, eikä hänellä ole oikeutta soittaa tai vastaanottaa puheluita. Teloituspäivääkään ei paljasteta etukäteen, vaan vankia informoidaan asiasta vasta rangaistuksen täytäntöönpanon aamuna. Käytäntöä on puolustettu sillä, että tietämättömyys vähentää vangin kärsimystä. Ihmisoikeusjärjestöt ovat puolestaan olleet sitä mieltä, että tietämättömyys päinvastoin lisää vangin henkistä huonovointisuutta. Myös vangin sosiaalisten kontaktien ja ulkomaailman yhteyksien lähes totaalinen rajoittaminen on nähty epäinhimillisenä.¹⁷⁴

¹⁷¹ Von Drehle (2015).

¹⁷² Von Drehle (2015).

¹⁷³ Laine (2014), s. 328.

¹⁷⁴ Death Penalty Worldwide, Database Japan.

Japanissa teloitus tapahtuu hirttämällä. Rangaistuksen täytäntöönpanoa edeltävä vankeusaika voi kestää vuosikymmeniä; viimeisin esimerkki tästä on 46:n kuolemansellissä vietetyn vuoden jälkeen vankeudessa kuollut mies¹⁷⁵. Alle 18-vuotiasta ei saa lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti tuomita kuolemanrangaistukseen, tosin Japanissa alaikäisyyden ikäraja muuten on 20 vuotta.¹⁷⁶

Japanissa kuolemanrangaistus voidaan tuomita murhasta, mutta käytännössä vaaditaan, että rikokseen liittyi rangaistuksen koventamisperuste (esimerkiksi useampi uhri). Kuolemanrangaistus voidaan tuomita myös rikoksesta, kuten ryöstö, jonka yhteydessä uhri kuolee. Myös terrorismirikoksista, tuhopoltosta ja maanpetoksesta rangaistus voi lain mukaan olla kuolemanrangaistus. Käytännössä kuitenkin vain murhaan syyllistyneet on tuomittu kuolemanrangaistukseen.¹⁷⁷

Yhdistyneiden kansakuntien Ihmisoikeuskomitea on vuonna 2014 moittinut Japania kuolemanrangaistuksen käytöstä sekä sen käyttöön liittyvistä vakavista ongelmista. Komitea kiinnitti huomiota siihen, että useat kuolemanrangaistukseen oikeuttavat rikokset eivät ole luonteeltaan kaikista vakavimpia. Suurena ongelmana nostettiin esille myös tuomittujen pitäminen eristyksissä ennen rangaistuksen täytäntöönpanoa; myös täytäntöönpanon päivämäärän ennalta ilmoittamattomuutta moitittiin. Ongelmia oli myös esiintynyt vankien ja näiden edustajien välisten luottamuksellisten keskustelujen järjestämisessä, rangaistukseen tuomittujen mielentilatutkimusten puolueettomuudessa sekä siinä, että tunnustuksia oli hankittu pakottamalla.¹⁷⁸

Euroopan neuvoston ministerikomitea on myös maaliskuussa 2016 antanut lausunnon¹⁷⁹, jossa se kehottaa Japania ottamaan universaalit ihmisoikeudet huomioon sekä jäädyttämään kuolemanrangaistusten täytäntöönpanot ensimmäisenä askeleena kohti kuolemanrangaistuksen poistamista Japanin oikeusjärjestyksestä.

¹⁷⁵ Amnesty International (2014), s. 31.

¹⁷⁶ Death Penalty Worldwide, Database Japan.

¹⁷⁷ Death Penalty Worldwide, Database Japan.

¹⁷⁸ Concluding observations on the sixth periodic report of Japan, CCPR/C/JPN/6.

¹⁷⁹ Statement of the Committee of Ministers on the death penalty in Japan (Adopted by the Committee of Ministers on 30 March 2016, at the 1252nd meeting of the Ministers' Deputies).

6.2. Pitkät määräaikaiset rangaistukset

6.2.1 Yleistä

Osa maista ei ole ottanut elinkautista vankeutta lainkaan osaksi järjestelmäänsä; osittain siksi, että se on nähty vaihtoehdoksi kuolemanrangaistukselle. Tällöin kuolemanrangaistuksen pelote- ja rangaistusvaikutus on nähty riittäväksi. Toisaalta on myös maita, joissa ei ole käytössä kumpaakaan. Tällöin elinkautisen rangaistuksen poisjättäminen oikeusjärjestyksestä liittyy yleensä humaaneihin periaatteisiin. Periaatteet ovat yleensä vahvasti sidoksissa rehabilitaatioon; kaikilla vangeilla on oltava mahdollisuus kehittyä vankeuden aikana ja tämä on mahdollista vain, mikäli vapautuminen on varmaa. Syy voi olla myös demokraattinen, kuten esimerkiksi Espanjassa: valtio ei saa käyttää rajoittamatonta valtaa kansalaisten vapauteen.¹⁸⁰

Elinkautisen vankeudet puuttuminen oikeusjärjestelmästä ei siis tarkoita sitä, ettei maassa esiintyisi pitkiä vankeusrangaistuksia. Norjassa ei ole elinkautista vankeutta, mutta määräaikainen vankeus voi kestää 21 vuotta, ja tarvittaessa rangaistusta voidaan pidentää viisi vuotta kerrallaan, käytännössä niin että henkilö viettää loppuelämänsä vankilassa. Portugalin ja Espanjan määräaikaiset vankeudet puolestaan voivat kestää 30 vuotta ja Kroatian 40 vuotta. Euroopan maista Slovenialla on käytössään lyhyin maksimirangaistus, 20 vuotta. Islannin ja Liechtensteinin kansallisiin järjestelmiin kuuluu elinkautinen vankeus, mutta Liechtensteinissa sitä ei ole koskaan käytetty eikä Islannissakaan sitten vuoden 1940.¹⁸¹

Myös monen Etelä-Amerikan maan järjestelmästä puuttuu elinkautinen vankeus, mutta sen sijaan määräaikaiset rangaistukset voivat kestää 70 vuottakin. Määräaikaisia rangaistuksia voidaan myös määrätä useita peräkkäin, kuten esimerkiksi Etelä-Afrikassa ¹⁸², jolloin vankeus tosiasiassa kestää henkilön loppuelämän ajan. Joissain Yhdysvaltojen osavaltioissa määräaikaisen vankeuden

¹⁸⁰ Alternatives to the death penalty, s. 11.

¹⁸¹ CPT, Short Overview on Life sentences: <http://www.cpt.coe.int/en/working-documents/CPT-2008-26-eng.pdf>.

¹⁸² Stokes (2008), s. 283

pituus voi absurdinkin oloisesti nousta tuhansiin tai jopa kymmeniin tuhansiin vuosiin.

6.2.2 Norja

Norja poikkeaa muista pohjoismaista siinä, ettei sen oikeusjärjestelmään kuulu elinkautista vankeusrangaistusta. Ruotsissa elinkautisen pituuden voi saattaa tuomioistuimen harkintaan jo 10 vankeusvuoden jälkeen ja Tanskassa Suomen tavoin 12 vuoden kuluttua. Islannissa armahduksesta päättää yksin presidentti, eikä armahdukselle ole asetettu aikarajoja.

Norjassa vankeusrangaistuksen enimmäispituus on lähtökohtaisesti asetettu 15 vuoteen. Erityisen vakavissa rikoksissa vankeuden pituus voi olla 20 vuotta, mutta erityistapauksissa 21 vuotta (esimerkiksi maanpetos¹⁸³, valtionpetos¹⁸⁴, törkeä huumausainerikos¹⁸⁵, törkeä ryöstö¹⁸⁶). Kyseinen rangaistus (forvaring) voidaan tuomita vain täydessä ymmärryksessä rikoksen tehneille. Rooman sopimuksen vaatimusten mukaisesti tuomion pituus on asetettu 30 vuoteen tietyissä rikoksissa ihmisyyttä vastaan (esimerkiksi törkeä terroristinen teko¹⁸⁷). Vankeuteen tuomittu voidaan päästä ehdonalaiseen vapauteen.¹⁸⁸ Norjassa murhasta voidaan tuomita 21 vuotta vankeutta ainoastaan, mikäli murhaan liittyy esimerkiksi suunnitelmallisuutta tai tekijän tarkoitus on ollut estää toista rikosta paljastumasta.¹⁸⁹

Norjan vankeusrangaistuksen enimmäispituus herätti maailmalla huomiota¹⁹⁰, kun Anders Behring Breivik tuomittiin terroriteosta sekä 77 murhasta 21 vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen. Tuomio ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että Breivik vapautuisi 21 vuoden jälkeen; Norjan lain mukaan vankeusrangaistusta voidaan jatkaa, mikäli riskiarvion perusteella vanki katsotaan liian vaaralliseksi

¹⁸³ Norjan rikoslain[Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven)] 83 §.

¹⁸⁴ Norjan rikoslain 98 §.

¹⁸⁵ Norjan rikoslain 162 §.

¹⁸⁶ Norjan rikoslain 268 §.

¹⁸⁷ Norjan rikoslain 147 a §.

¹⁸⁸ Norjan rikoslain 17 §.

¹⁸⁹ Norjan rikoslain 233 §.

¹⁹⁰ Lewis, Mark ja Lyall, Sarah: Norway Mass Killer Gets the Maximum: 21 Years (24.8.2012). Saatavissa The New York Times internetsivut: http://www.nytimes.com/2012/08/25/world/europe/anders-behring-breivik-murder-trial.html?_r=0.

päästettäväksi takaisin yhteiskuntaan¹⁹¹. Käytännössä vankeusrangaistusta on mahdollista pidentää 5 vuotta kerrallaan niin monta kertaa kuin tarve vaatii¹⁹². Tuomioistuimien määrää yleensä myös korkeintaan kymmenen vuoden pituisen aikarajan, jonka kuluessa on päätettävä vangin pääsemisestä ehdonalaan. Normaalisti tuomittu voi Norjassa päästä ehdonalaan suorittuaan kolmasosan rangaistuksestaan. Käytännössä kaikki tuomitut vapautuvat suorittuaan kaksi kolmasosaa tuomiostaan, mikäli heitä ei pidetä vaarallisina.

7. Eettiset ongelmat

7.1. Yleiset elinkautiseen vankeuteen liittyvät ongelmat

Elinkautista vankeutta ja kuolemanrangaistusta verrataan monesti keskenään ja niitä pidetään yleensä vaihtoehtoisina rangaistuksina toisiinsa nähden. Elinkautinen vankeus on nähty näistä kahdesta humanimpana; loppuelämä vankilassa on nähty lempeämmäksi vaihtoehdoksi kuin kuolema. Toisaalta elinkautinen vankeus on nähty liiankin lieväksi rangaistukseksi, etenkin niissä tapauksissa joissa se ei aidosti kestä vangin loppuelämää. Ihmisten oikeustajua ohjaa monesti kostonhimo ja silmä silmästä – mentaliteetti, jonka perusteella murhasta pitäisi rangaista hengen tai loppuelämän menetyksellä.¹⁹³ Joka tapauksessa harvoin vankeusrangaistuksen pituus herättää yleisössä reaktioita siihen suuntaan, että rangaistus olisi liian ankara tai pitkä. Elinkautisen rangaistuksen käytön yleisyys voi olla yksi syy sille, että sitä pidetään hyväksyttävänä ja ongelmattomana rangaistuksena.¹⁹⁴

Tutkimukset kuitenkin osoittavat, että pitkä aika vankilassa voi olla erittäin epäinhimillinen kokemus ihmiselle, varsinkin jos vapautumisen mahdollisuutta ei ole. Elinkautista vankeutta on kuvattu pitkitetyksi kuolemaksi; vanki tietää viettävänsä loppuelämänsä kontrolloidussa ympäristössä ilman toivoakaan vapautensa takaisinsaannista, eristettynä muusta yhteiskunnasta. Myös vapautensa

¹⁹¹ Norjan rikoslain 39 c §.

¹⁹² Norjan rikoslain 39 e §.

¹⁹³ Van Zyl Smit (2002), s. 216.

¹⁹⁴ Van Zyl Smit (2002), s. 197.

menettäneen ihmisen ihmisarvo on vaarassa, kun hän menettää mahdollisuuden hallita elämäänsä. Elinkautinen vankeus vie yleensä henkilöltä mahdollisuudet ylläpitää sosiaalisia suhteitaan; perhe- ja ystävyysuhteet kärsivät ja saattavat näivettyä kokonaan.¹⁹⁵ Vankilassa olevalla vanhemmalla ei ole mahdollisuutta ottaa osaa lastensa elämään. Elinkautinen vankeus saattaa viedä henkilöltä kokonaan mahdollisuuden edes tulla vanhemmaksi.¹⁹⁶ Ihmisen koko elämä saattaa joutua epävarmaan välitilaan, jolle ei ole määrätty päättymisaikaa. Tällaisissa olosuhteissa ihminen ei voi muuta kuin alistua sille, että kaikki päätetään hänen puolestaan; kyky tehdä itsenäisesti päätöksiä ja ottaa vastuuta teoistaan, rehabilitaation päätavoitteet, hämärtyvät ja lopulta ihminen ei välttämättä kykene niihin lainkaan. Tällöin paluu yhteiskuntaan ei voi onnistua.

Elinkautisen vankeuden pituuteen liittyvä epävarmuus onkin yksi suurimmista vangin psyykkiseen terveyteen negatiivisesti vaikuttavista tekijöistä. On esiintynytkin tapauksia, joissa elinkautisvangit ovat vaatineet vankeutensa sijasta kuolemanrangaistusta. Myös itsemurhat ovat olleet yleisempiä elinkautisvankien kuin muiden vankien keskuudessa, ja tutkimusten mukaan elinkautisvangit kärsivät muita vankeja useammin erilaisista psyykkisistä sairauksista. Elinkautisvangeilla on myös enemmän muita erilaisia terveysongelmia, mitkä usein juontavat juurensa rangaistuksen psyykevaikutukseen.¹⁹⁷

Erityisen ongelmallisia ovat aidosti elinkautiset vankeudet, joihin ei liity mahdollisuutta vapautumiseen. Tällöin henkilö tietää olevansa elämänsä loppuun asti vankilassa, mikä voi johtaa vakaviin turvallisuusongelmiin. Henkilö voi menettää kaikki halunsa jatkaa elämäänsä tai voi kokea, etteivät yhteiskunnan säännöt kosketa häntä enää. Jos on jo tuomittu elinkautiseen vankeuteen, ei yhteiskunnalla ole enää mitään mahdollisuutta rangaista vankilassa tehdyistä rikoksista. Elinkautisvanki voi täten kokea olevansa täysin lain yläpuolella.¹⁹⁸

Toisaalta elinkautisvangit saattavat olla suorastaan mallivankeja, jotka eivät aiheuta ongelmia vaan vetäytyvät omiin oloihinsa. Tämä laitostuminen (prisonization) saattaa lyhyellä tähtäimellä vaikuttaa hyvältä asialta; vankilaan sopeutunutta

¹⁹⁵ UN 1994, s. 7.

¹⁹⁶ UN 1994, s. 7.

¹⁹⁷ Alternatives to the death penalty, s. 37.

¹⁹⁸ Alternatives to the death penalty, s. 24.

vankia on helpompi hallita ja hän aiheuttaa vähemmän häiriöitä. Pitkällä tähtäimellä laitostuminen on kuitenkin huono asia, sillä mitä paremmin vanki sopeutuu vankilamaailmaan, sitä vaikeampaa hänen on palata takaisin ulkomaailmaan.¹⁹⁹

Elinkautisvankien kohtelusta on myös esitetty kritiikkiä. Elinkautisvankeja kohdellaan monesti eri tavalla kuin muita vankeja, ja heidän vankilaolosuhteensa saattavat kaiken kaikkiaan olla huomattavan heikot. Elinkautisvangit joutuvat myös eristykseen muita vankeja useammin ja pidemmäksi aikaa. Heidän käsittelynsä saattaa olla kovakouraisempaa ja esimerkiksi käsirautoihin laittaminen yleisempää kuin muiden vankien. Henkilökohtaisen riskiarvion sijasta rangaistuksen laatu määrittää kohtelua.²⁰⁰

Elinkautisen vankeuden oikeuttamisesta keskusteltaessa keskustellaankin tosiasiaa siitä, missä olosuhteissa ihmiseltä on oikeutettua viedä pitkäksi aikaa tai loppuelämäkseen hänen ihmisarvonsa rangaistukseksi. Onko oikea ratkaisu niin sanotusti kostaa toisen hengen päättänyt teko, vai onko rangaistuksen tarkoitus sittenkin yrittää palauttaa henkilön yhteiskuntakelpoisuus? Suomessa ja monessa muussa Euroopan maassa noudatetaan jäljempää, mutta esimerkiksi Yhdysvalloissa rehabilitaatioon ei uskota; tuomitsemisen hetkellä tuomioistuimien päättyä, että yhteiskunnan kannalta henkilö on menetetty tapaus.

Rehabilitaation onnistumisesta ei kuitenkaan ole varmoja onnistumisen merkkejä; esimerkiksi Suomessa noin 20 % elinkautisvangeista syyllistyy uuteen rikokseen vankeudesta vapauduttuaan.²⁰¹ Tästä on syytetty rangaistuksen pituutta; ihminen vieraantuu pitkän vankeusrangaistuksen aikana yhteiskunnasta, eikä osaa enää vapauduttuaan toimia sen jäsenenä. Ollaan hankalan yhtälön edessä kansan vaatiessa pidempiä rangaistuksia, vaikka niiden tehosta ei ole muuta kuin negatiivisia todisteita.

7.2. Eristysselli

Vankeuden itsessään pitäisi olla riittävä rangaistus, mutta erityistilanteissa ja muiden vankien tai vankilan työntekijöiden suojelemiseksi eristyssellin käyttö voi

¹⁹⁹ UN 1994, s. 7.

²⁰⁰ Penal Reform International (<http://www.penalreform.org/priorities/life-imprisonment/key-facts/>).

²⁰¹ Kaijalainen (2014), s. 40.

olla tarpeellista. Kansainvälisten sääntöjen mukaan eristyssellin käyttö tulisi kuitenkin pitää mahdollisimman vähäisenä, ja rankaisukeinona sitä saisi käyttää vain ennalta määrätyissä tilanteissa. Tällöinkin eristys pitäisi lopettaa heti, kun siihen ei ole enää aihetta.

Eristysselliin kuuluu yleensä se, että vanki viettää yksin sellissään suurimman osan päivästä (22-24 tuntia) ja sellin ulkopuolisenakaan aikana hänellä ei yleensä ole mahdollisuutta ihmiskontakteihin vanginvartijoita lukuun ottamatta. Siinä missä vankila itsessään on jo erittäin eristetty ympäristö, on eristysselli tästä vielä ankarampi muoto; voidaan sanoa eristyssellissä olevan vangin olevan ”vankilansisäisessä vankilassa”. Erittäin ongelmista on myös se, että eristyksissä olevan vangin oikeuksien valvominen voi olla vaikeaa.²⁰² Eristyksissä olevalla ei yleensä ole oikeutta pitää yhteyttä ulkomaailmaan, jolloin hänen oikeutensa toteutuminen jää täysin eristyksen määränneen tahon oli käytännössä vankilan henkilökunnan käsiin.

Ääriesimerkki eristyssellien käytöstä ovat niin kutsut Supermax-vankilat Yhdysvalloissa, pahamaineisimpana niistä Guantanamo Bayn vankila. YK:n erityistarkkailijan raportin ²⁰³ mukaan kyseisessä vankilassa vangit saattoivat viettää käytännössä jopa 18 kuukautta peräkkäin eristyksessä. Eristyksen pituus sekä sen ennalta määrittelemättömyys katsottiin raportissa epäinhimilliseksi kohteluksi.

Istanbulin lausunto (The Istanbul Statement on the Use and Effects of Solitary Confinement 2007) laadittiin herättämään huomiota eristyssellin lisääntyvälle käytölle sekä sen haitallisille vaikutuksille. Lausunto ei ole oikeudellisesti sitova, mutta esimerkiksi YK:n erityistarkkailija on kehottanut jäsenmaita ottamaan lausunnon huomioon eristyssellilainsäädännössään. Lausunnossa ilmaistaan erityistä huolta eristyksen haitallisille vaikutuksille vangin fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen; tutkimusten mukaan jopa 90 % eristyksessä olleista vangeista sai oireita ja oireet saattoivat ilmaantua jo muutaman päivän kuluttua eristyksen alkamisesta. Eristystä saatetaan lausunnon mukaan käyttää väärin, esimerkiksi painostuskeinona. Lausunnossa todetaankin, että ”[w]hen the element of

²⁰² Smith, Peter, Solitary confinement, Torture Journal vol 18, s. 56.

²⁰³ E/CN.4/2006/120.

psychological pressure is used on purpose as part of isolation regimes such practices become coercive and can amount to torture.”

Lausunnossa todetaan, että eristyksen käytön pitäisi olla ehdottomasti kiellettyä silloin, kun vanki on henkisesti sairas tai alle 18-vuotias. Sitä ei myöskään saisi käyttää kuolemaan tuomittuihin tai elinkautisvankeihin vain heidän rangaistuksensa laadun vuoksi; rangaistuksen käyttö pitäisi rajoittaa vain tarpeellisiin tilanteisiin ja vain henkilökohtaisen arvion perusteella. Lausunto kehottaa kiinnittämään erityistä huomiota sen varmistamiseksi, että eristyksestä huolimatta vanki voisi säilyttää mahdollisuuden sosiaalisiin kontakteihin sekä mielekkäisiin aktiviteetteihin.

Eristysselliä käytetään kuitenkin elinkautisvankien ja muiden pitkäaikaishankien rankaisemiseen enemmän kuin muiden vankien; rangaistuksen laatu määrittää monesti vankila-ajan kohtelun, eikä vangin omalla käyttäytymisellä ole tällöin merkitystä. Eristyssellin käyttö näyttäisi myös lisääntyvän vuosi vuodelta, ja eristyksissä vietetty aika voi pahimmillaan kestää jopa vuosia.²⁰⁴ Yhdysvaltojen Louisianassa vanki vietti 42 vuotta eristysseissä; eristykseen kuului se, että hän pääsi sellistä ulos vain yhteensä viideksi tunniksi viikossa ulkoilemaan tai peseytymään yksin. Hän ei saanut olla tekemisissä muiden ihmisten kanssa eikä hänelle tarjottu rehabilitaatiota edistäviä toimintoja. Eristys aiheutti hänelle erittäin vakavia terveydellisiä ongelmia.²⁰⁵

Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitea on antanut Tanskaa kritisoivan lausunnon eristystä koskien, ja todennut, että mikäli eristystä käytetään muuten kuin erityisissä olosuhteissa ja vain rajoitetun ajan, voi sen käyttö rikkoa ihmisoikeussopimuksen artiklan 7 kidutuksen kieltoa.²⁰⁶ Tanska on saanut myöhemminkin kritiikkiä YK:n erityistarkkailijalta eristyksen käyttämisestä varsinkin ennen oikeudenkäyntiä vangittuina pidettyihin.²⁰⁷

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on myös antanut ratkaisun, jossa se katsoi artiklan 3 kidutuksen kieltoa rikotun, kun vanki oli ollut eristysseissä yli kolme

²⁰⁴ Alternatives to the death penalty, s. 35.

²⁰⁵ Pilkington, Ed; The Guardian (2014). Saatavissa: <http://www.theguardian.com/us-news/2014/nov/21/albert-woodfox-angola-three-solitary-confinement-42-years-conviction-overturned>.

²⁰⁶ CCPR/CO/70/DNK (2000), kohta 12.

²⁰⁷ Yhdistyneiden kansakuntien lehdistöilmoitus, 9.5.2008.

vuotta. Tuomioistuin kiinnitti huomiota myös siihen, että eristys voi estää vankia käyttämästä oikeuttaan valittaa tuomioistuimeen kohtelustaan.²⁰⁸ Tapauksessa II v Bulgaria (44082/98) puolestaan epäinhimilliseksi kohteluksi ja näin ollen artiklan 3 vastaiseksi katsottiin kolme kuukautta kestänyt eristys pienessä, ilmanvaihdoiltaan ja saniteettitiloiltaan puutteellisessa sellissä ilman mahdollisuutta viettää aikaa sellin ulkopuolella.²⁰⁹ Myös Väli-Amerikan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisussaan Castillo Petruzzi ja muut (1999) todennut, että pitkitetty eristys rikkoo Amerikan ihmisoikeussopimuksen artiklan 5 kidutuksen kieltoa.

7.3. Globaali kehitys

Siinä missä kuolemanrangaistuksen käyttö on vähentymässä, näyttäisi elinkautisen vankeuden yleisyys puolestaan lisääntyvän. Osaltaan tätä selittää se, että kuolemanrangaistuksen poistuessa oikeussysteemistä pyritään sen pelote- ja rangaistusvaikutus korvaamaan pitkillä vankeusrangaistuksilla. Suomessa elinkautisvankien määrä on marginaalinen, mutta siitä huolimatta meilläkin kasvu on ollut selvää; vielä 1970 elinkautisvankeja oli vain 23, mutta vuonna 2014 jo 208.²¹⁰ Luvut ovat aivan eri luokkaa esimerkiksi Yhdysvalloissa, joissa elinkautisvankeja oli vuonna 2012 lähes 160.000 ja Intiassa yli 70.000.²¹¹

Myös elinkautisen vankeuden keskimääräinen pituus on joissain maissa pidentynyt. Suomessa vankeuden keskimääräinen pituus oli 80-luvulla noin 11 vuotta kun se 2010-luvulla on kavunnut jo noin 15 vuoteen.²¹² Englannissa ja Walesissa elinkautisen keskimääräinen vähimmäispituus oli vuonna 2003 12,5 vuotta, ja kymmenen vuotta myöhemmin vuonna 2013 21,1 vuotta.²¹³

Elinkautista vankeutta sovelletaan yhä useammin myös muihin kuin kaikista ankarimpiin rikoksiin.²¹⁴ Erityisen ongelmallisia ovat tapaukset, joissa myös rikoskumppani voidaan tuomita elinkautiseen vankeuteen. Esimerkiksi joissain Yhdysvaltojen osavaltioissa pakoauton kuljettaja, joka ei autossa istumista lukuun

²⁰⁸ Iorgov v Bulgaria (2004)

²⁰⁹ White, s. 173.

²¹⁰ Kaijalainen (2014), s. 9.

²¹¹ Life Goes On, raportti (2013), s. 1.

²¹² Kaijalainen (2014), s. 32.

²¹³ Alternatives to the death penalty, s. 17.

²¹⁴ Alternatives to the death penalty, s. 20.

ottamatta osallistu rikokseen, voidaan tuomita elinkautiseen vankeuteen, mikäli rikoskumppani on ryöstön yhteydessä murhannut jonkun. Yhdysvalloissa erittäin ongelmallinen systeemi on myös se, että kolmannelta pienestäkin rikoksesta voidaan tuomita elinkautinen vankeus (niin sanottu ”three strikes” –sääntö). Tällöin elinkautisellissa voi murhaan syyllistyneiden kanssa istua tupakkavarkauteen syyllistyneitä.

8. Lopuksi

Mielikuva elinkautisesta vankeusrangaistuksesta saattaa olla universaalisti varsin samanlainen, mutta todellisuudessa rangaistuksessa on maasta ja oikeusjärjestelmästä riippuen eroja. Yhteinen piirre rangaistukselle kaikkialla on ehkä vain se, ettei elinkautiseen rangaistukseen tuomittu tiedä vapautumispäiväänsä.

Ihmisillä saattaa olla myös vääriä mielikuvia elinkautiseen vankeusrangaistukseen liittyen. Yhdistyneessä kuningaskunnassa vuonna 2011 julkaistu empiirinen tutkimus²¹⁵ ihmisten asenteista ja uskomuksista rangaistusmuotoon liittyen kertoo erittäin selvästi, että yleisön keskuudessa rangaistusta ei tunneta. Tutkimuksen mukaan vain noin puolet vastaajista osasi arvioida oikein, kuinka pitkä elinkautinen vankeus Yhdistyneessä kuningaskunnassa on; 40 % puolestaan arvioi sen lyhyemmäksi kuin se oikeasti on²¹⁶. Myöskin vankeuden tarkoituksen tutkimukseen osallistuneet arvioivat jokseenkin odotetusti; vain 10 % valitsi rehabilitaation, mutta 40 % vastaajista oli sitä mieltä, että murhaajien vankeusrangaistuksen pääasiallinen tarkoitus on rankaisemisen. Tutkimuksen tekijät vetivät tuloksesta sen johtopäätöksen, että yleisö ei suhtaudu rangaistuksiin niin rankaisunhaluisesti kuin voisi olettaa²¹⁷. Tämä on kenties turhan positiivinen arvio. Vastaajista kuitenkin 80 % oli sitä mieltä, että rangaistukset eivät ole tarpeeksi ankaria; vain alle 2 % piti rangaistuksia liian ankarina²¹⁸. Tutkijoiden mukaan kuitenkin suurin

²¹⁵ Mitchell, Barry ja Roberts, Julian V.: Public Opinion and Sentencing for Murder (2010). Saatavissa: http://www.nuffieldfoundation.org/sites/default/files/files/Public%20Opinion%20and%20Sentencing%20for%20Murder_Mitchell&Robertsv_FINAL%281%29.pdf.

²¹⁶ Mitchell (2010), s. 19.

²¹⁷ Mitchell (2010), s. 24.

²¹⁸ Mitchell (2010), s. 25.

osa yleisöstä ei automaattisesti halua tuomita murhaan syyllistyneitä elinkautiseen vankeuteen²¹⁹.

Joka tapauksessa elinkautinen vankeus säilyttäneen asemansa ankarimpana mahdollisena rangaistuksena suurimmassa osassa maista. On vaikea kuvitella, että siitä esimerkiksi Suomessa aivan heti luovuttaisiin; keskustelua on käyty viime aikoina vain rangaistusten koventamisesta, joten avauksia lyhyempien vankeusrangaistusten puolesta tuskin nähdään vähään aikaan. Lisäksi Suomen elinkautisen vankeuden pituus, noin 15 vuotta, on kansainvälisestikin vertaillen varsin kohtuullinen.

²¹⁹ Mitchell (2010), s. 41.